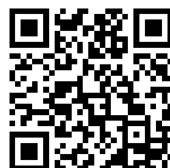

STUDIER OVER AELDRE
DANSK VERSBYGNING

MORTENSEN

KARL MORTENSEN

STUDIER OVER ÆLDRE DANSK VERSBYGNING

SOM BIDRAG TIL DEN
DANSKE LITTERATURS HISTORIE FØR ARREBO

I

STAVRIM OG EPISKE RIMVERS

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
BOGFORLAGET: ERNST BOJESEN
1901

Det filosofiske fakultet har antaget denne afhandling til offentlig at forsvares for den filosofiske doktorgrad.

København den 6. oktober 1900.

H. Møller,
f. t. dekanus.

KJØBENHAVN. — NIELSEN & LYDICHE.

STAVRIM OG EPISKE RIMVERS.

Indhold.

Indledning.

En af veteranerne i videnskaben om dansk versbygning har udtalt, at der findes »fornemmeligen tre slags måder danske vers eller rim at gøre«: den forborgne, hemmelige og gamle måde, som har været i brug hos vore gamle gotiske runemestre og skjalde; den gemene, plumpe og ufuldkomne, som har været i brug hos os efter goternes tider; og den kunstige, fuldkomne og ny måde, »hvilken er for få år siden ret påfunden og fuldkommelig ført i brug og grundelig udarbejdet, efter hvilken vers eller rim nu i alle tungemål enten gøres eller gøres kunde.«

Denne tredeling af dansk versbygnings historie ved Severin Povelsøn, hvis sans for digtningens teori allerede vaktes i Visby skole og udvikledes gennem omhyggelige studier hjemme og ude, har gyldighed endnu i vore dage. De siden henrundne halvtredje århundreder har ikke medført nogen principforandring i den nordiske versbygning. Dennes historiske udvikling falder inden for de tre hovedgrupper: stavrimsdigtning med reguleret stavelsetal og kvantitet, arsistællende digtning, hvor hævningernes antal er det bærende princip, og renaissancedigtningen, hvor ikke blot Stavelserne tælles, men der fordres regelmæssig afveksling mellem hævning og sænkning. Denne sidste teori bliver resultatet af en række reformbestræbelser i metrisk henseende

på overgangen mellem det 16de og 17de århundrede, og den fastslås omtrent samtidig i Tyskland og i Danmark, henholdsvis af Opitz og Arrebo, medens det dog næsten udelukkende er under tysk indflydelse, at den trænger igennem herhjemme. Efter dennes sejr ligger den danske digtekunsts blomstring i det 18de og 19de århundrede, hvor man efterhånden i kunstpoesien, snart selvstændigt, snart fristet af fremmede forbilleder, også vovede greb tilbage til gamle og forladte poetiske former, der genoplivedes og på mange måder fik mægtig betydning (Oehlenschläger, Grundtvig, Chr. Winther).

Nærværende afhandling skal imidlertid udelukkende sysle med de to ældste perioder i dansk versbygnings historie, hedenold, middelalderens og reformationens tider, og medtager kun Arrebos ældre digtning for at klarlægge overgangen til det nye. For hedenolds vedkommende er dernæst afhandlingen hovedsagelig refererende, til begrænsning og præcisering af de foreliggende problemer, og i de følgende tider behandles fortrinsvis en bestemt versbygningsgruppe, som jeg vil kalde det episke rimvers, medens undersøgelsen af kirkelyrikkens og folkedigtningens metra skydes til side til et senere arbejde.

Da fremdeles min afhandling helt igennem har præget af ‚forarbejde‘ og ‚bidrag‘, har jeg kaldt den studier over ældre dansk versbygning, idet jeg opfatter den som et første bidrag til en historisk fremstilling af den danske versbygnings udvikling fra de ældre tider til og med Arrebo. Mine studier skulde væsentlig give bidrag til versbygningens historie gennem beskrivelse af de behandlede versformer og fremstilling af deres indre udvikling og deres mulige sammenhæng med fremmede forbilleder, medens de i ringe grad giver sig af med metriske og rytmiske grundproblemer.

Ligesom dansk sproghistorie begynder med runeindskrifterne fra omkring år 400 efter Chr. og i løbet af næsten et årtusinde er knyttet til og afhængig af disse dyrebare målminder, således foreligger dansk digtnings ældste spor skærmet og fredet på de samme kampestene, hvis ramme runer har trodset vind og vejr, med bud fra henfarne fædre, med navne og lovord, som aldrig vil dø, selv om den hårde budbringer engang må falde for tidens tand. Målstavenes klang synger allerede ud fra de ord, hvormed guldhornssmeden kransede sit værk: ek Hlewagastiʀ Holtingaʀ horna tawido, og rytmer i faste former fortæller os fra første halvdel af 10de århundrede, at Tofa lod et gravmæle bygge,

Mistiwis datter efter sin moder,
Harald den godes Gorms søns kone.

Runernes vidnesbyrd, hvor fåtallige de end er, har uimodsigeligt godtgjort, at både daner og svear har haft en oldtidsdigtning, der i formel henseende står den norsk-islandske nær. Den danske digtnings historie begynder, takket være runerne, i Danmark, med danske vers, der får en betydningsfuld baggrund i Sakses latinske overflod, og er ikke længer henvist til smuler fra vestfrændernes rige bord. De runebundne ord, hvis tal kan tælles, kaster et skarpt strejflys over vikingetidens sidste hundredår, den tid, da Nordens gamle kultur i vest stredes og brødes med den sejrende kristne kirke.

Mens de fleste af eddaens gude- og heltesange går fra mund til mund, mens svenskerne grunder nye riger i østerleden og den islandske sagatid oprinder, da har også den danske heltedigtning sin guldalder. Ingen kan nægte dens spor og dens virkninger i Norden, og til intet andet tidspunkt i historien kan dens oprindelse med større sandsynlighed henlægges. Vikingetidens sidste dåd, Englands erobring, medfører den ny kulturs endelige sejr i vort fædreland. Med Knud den rige går Danmark ind i sin katolske middel-

alder med direkte fremmed åndspåvirkning fra den almindelige kirkes side. Først fra vest og syd, senere syd fra alene, kommer Europas almene kulturstrømme ind ad vort lands åbne døre. Gamle Knud og Hardeknud, præstekonger som Svend Estridssøn og Hellig Knud, Hellig Knud hertug, Svend, Knud og selve den første Valdemar har hver for sig åbnet sluserne for nye strømme udefra. I ly af Valdemarernes stærke kongetrone vokser der slægtled op, som gør vort fædreland til et ikke blot nydende, men også ydende led af det europæiske kultursamfund. Absalon, den mægtige forgrundsskikkelse i vor middelalderlige ærestid, grundlægger rigets enhed, fæstner dets kongemagt og skaber ved sit bud den danske historieskrivning. Valdemar Sejr gør Danmark til en stormagt, hvis glans trods al modgang endnu ikke er udslukt i begyndelsen af det næste århundrede, da nedgangen tager fart, indtil den tredje Valdemar og datteren Margrete bygger et nyt Danmark af rigets ruiner. Man har fra gammel tid med rette sat skel i middelalderen ved midten af det 13de århundrede. Det åndelige liv er i stadig stigning før og i stadig dalen efter dette tidspunkt, indtil en fremmed højbølge fører os over i den ny tid. Den heroiske digtning, folkeviserne, humanismen og reformationen, den nordiske renaissance er vort åndslivs kulminationer, for så vidt som dette har præget sig i religion, kunst og digtning. Lige så uendelig dyb og rig en opgave det er for forskeren at sysle med disse åndslivets skatte i deres indhold og fylde, føle pulsslaget i dets bølgegang af det danske folks bevidsthedsliv gennem tusinde år, lige så byrdefuldt og fattigt kan det synes at bryde vej ad de mange enkelte lønlige gange, som fører ind til folkets hjerte. Trangt kan det være, og småt kan det synes, men trøsten ligger lige for. De tørre tal og de hver for sig ringe undersøgelser giver en af de faste sten, hvoraf videnskaben bygger vort åndslivs historie hus, det hus, som det er de lykkelige store ånders sag at tårne og smykke, så langt som menneskeligt snille rækker, men som

vi alle har lod og del i, ret og pligt til efter evne at bygge med på.

Jo længer vi gå tilbage i tiden, des klarere træder sprog- og åndsfællesskabet frem inden for den gotisk-germanske sprogfamilie; men ikke engang med relativ bestemthed er det lykkedes os at fastslå, når udsondringen fra denne fælles kilde er begyndt. Imidlertid står det fast for digtningens vedkommende, at den har været allittererende så langt tilbage, som vi formår at følge dens historie. Da stavrimet ifølge sit væsen forudsætter fast betoning på ordenes rodstavelse, kan allitterationspoesien i den germanske normalform ikke være ældre end opgivelsen af den indoeuropæiske fri accent, men først på Christi fødsels tid kan det med sandsynlighedsgrunde godtgøres, at en sådan digtning virkelig har foreligget. Indtil år 800 har vi kun latinskrivende forfatteres ikke synderlig bestemte udtalelser at støtte os til, hvorvel der forekommer allitteration i indskrifter med den fællesgermanske runerække. Ved vikingetidens begyndelse finder vi den ældste bevarede stavrimsdigtning i oldtysk og angelsaksisk sprogdragt, omkring 900 de ældste bevarede levninger af dansk og svensk poesi. I det følgende århundrede falder eddasangenes blomstringstid, skjaldekunsten udfolder sig, og meget taler for en guldalder også for den danske heroiske digtning, medens svenske runestene i hvert fald bærer vidne om en forholdsvis udviklet gravmælepoesi. Under vikingetidens livlige krydsning med keltiske elementer er der på forhånd mulighed for påvirkning også af de poetiske former, særlig da inden for den vestlige gren af Nordens folk. I samme tid forkyndes kristendommen i de nordiske riger, men grundfæstes først i det 11te århundrede, senest i Norge og i Sverige. Omkring 1300 endelig er den nordiske middelalderdigtning formelt fastslået. Dens udvikling er da foregået i tiden fra kristendommens grundfæstelse til den ældste skrevne litteratur, uheldigvis ligesom i sproghistorien det tidsrum, da sprogmindesmærkerne er færrest. Vi tager

eksempelvis år 1100 og opstiller det spørgsmål: hvilke formkrydsningsmuligheder forelå da i Danmark? Først og fremmest fandtes vel en fortsat national digtning i nordisk form. På kongens og andre stormænds gårde vedligeholdt hofdigtere og rejsende skjalde kendskabet til den kunstlede islandske formdigtning i stavrimsklædebon, medens den katolske kirkes mænd bragte viden om latinsk oldtidsdigtning og middelalderlig kirkelyrik til lande. Endelig kunde man tænke sig indflydelse fra fremmede landes folkedigtning og kunstpoesi i rækkefølgen tysk, engelsk, fransk. I middelalderens sidste halvdel er denne fremmede indflydelse let at efterspore både i digtningens form og i dens Indhold, og i reformationsårhundredet fortsætter man til at begynde med i det samme spor uden nye principer i formel henseende, hvilke først baner sig vej i århundredets slutning og vinder overhånd i begyndelsen af det næste århundrede. Vanskeligst at udrede er overgangen fra allitterationspoesiens former til rimdigtningen. Men ligesom den ældste tyske rimpoesi er resultatet af en udjævning mellem gammelt og nyt, idet Otfrid tillemper stavrimsverset efter hymneversets skema, således kan den mulighed heller ikke udelukkes, at en lignende formkrydsning kan have fundet sted her i Norden og efterladt sig et eller andet spor i digtningen.

Første afsnit.

Den stavrimede digtning.

I. Allitterationens betydning og forekomst.

Som bekendt er det siden Thurneysens undersøgelser over irsk accent- og verslære en almindelig antagelse, at accentueringsændringen fra indoeuropæisk fri accent er foregået ad de samme udviklingsveje inden for de germanske, keltiske og italiske sprogområder[1]). Fælles er i hvert fald den tydelige overgang fra den fri accent — hvis fortidige tilstedeværelse i germansk Verners lov godtgør — til gennemgående betoning af første stavelse i ordet. På dette standpunkt har de keltiske og germanske sprog (med visse modificationer) holdt sig, medens de italiske dialekter tidlig gik over til en betoningsmåde, hvis slutningsresultat er pænultimareglen. At ikke blot de latinske, men også de umbrisk-osciske dialekter har indført betoningen af første stavelse tør vel gælde for utvivlsomt; men der hersker forskellige opfattelser med hensyn til det spørgsmål, om umbrisk-oscisk i historisk tid også antog pænultimareglens betoning.

---

[1]) Revue celtique VI 309 ff., spec. 313; samme forf. i Rheinisches Museum für Philologie 43, 349 ff. (i tolkningen af den pæligniske indskrift fra Corfinium); Brugmann I² 982, Pauls Grundriss² I 326 og 388 ff, v. Planta i Gramm. der osch.-umbr. Dialekte I 589 ff.

Brugmann f. eks. og Conway benægter dette, medens Corssen og v. Planta antager den latinske betoningslov også for de øvrige nærbeslægtede dialekter. Den sidste finder i hvert fald dette afgjort sandsynligt[1]).

Som et støttepunkt for antagelsen af en vesteuropæisk betoning af ordets første stavelse fremhæves med rette anvendelsen af allitteration, som de keltiske og olditaliske folk har fælles med germanerne. Foruden hos disse tre sprogfamilier findes bogstavrimet som bevidst kunstmiddel i rig anvendelse også uden for vor sprogæt, især i den finske litteratur. Det er da rimeligt at begynde en undersøgelse af allitterationens anvendelse og betydning i metrisk henseende ad sammenligningens vej. Men da det ikke blot er sandsynligt, men også tildels godtgjort, at den systematiske anvendelse af bogstavrimet i keltisk og nordisk-germansk ikke står indbyrdes uafhængig[2]), frembyder den olditaliske alliteration, hvor indflydelse nordfra vel er udelukket, sig som nærmeste sammenligningsled.

At allitterationen just ikke er sjælden, men dog kun findes sporadisk i den latinske kunstdigtning og almindelig-

---

[1]) v. Planta I. 596.

[2]) Det synes ikke tilfældet, at accentændringen er foregået nogenlunde samtidig i de tre sprogfamilier. Forholdet er vel snarest det, at den germanske forskydning er bleven fremkaldt gennem germaniserede kelter, længe efter at den tilsvarende forandring var gennemført hos de italiske og keltiske stammer (Brugmann I² 982—83). Og en hypotese om, at allitterationen fra sin hjemstavn på italo-keltisk grund er vandret til germanerne, har Thurneysen fremsat på filologmødet i Köln 1895 i et foredrag »Allitterationsdichtung im Westindogermanischen«; desværre har jeg kun haft adgang til det korte referat i Indogerm Forsch. Anzeiger 6, 154—55. På dette område ligger endnu et uhyre arbejde ugjort, og der vil sikkert løbe meget vand i stranden, før spørgsmålet germansk-keltisk kan afføde overbevisende resultater. Som af Thurneysen i nævnte foredrag er fremhævet, må det metriske stof på italisk, keltisk og germansk grund yderligere klarlægges, før en blot nogenlunde sandsynlighed, for slet ikke at tale om vished, kan nås.

vis ikke som et fast versbygningsled falder straks i øjnene. Derimod er den yderst almindelig i formler, talemåder og ordsproglige udtryk, der findes opbevarede helt eller delvis hos prosaforfatterne: maria montisque polliceri, jfv. fransk promettre monts et merveilles, vort: guld og grønne skove. Man efterlæse blot Livius XXII, 10, hvor folket adspørges de vere sacro (velim voveamque, salva servata, donum duit) eller XXV, 12 (brudstykkerne af carmina Marciana, især carmen alterum: vultis vomicamque venit — vovendos, populus — — publico partem privati, præerit prætor, populo plebeique etc.[1])). Dette vidner om, at allitterationen har været almindelig i ældre tid, og dette er også ad historisk vej tilfulde godtgjort. Allitteration findes i stort omfang, og som det synes, i fast anvendelse både i umbrisk og i oscisk-sabellisk og i den ældste latinske litteratur både uden for og i forbindelse med ‚det nationale versemål i Italien', det saturniske vers. Eksempelvis kan nævnes tabulæ Iguvinæ, ‚Herentas'-indskriften fra Corfinium og adskillige pompejanske indskrifter. Fra oldlatinsk er brudstykker af den ældste digtning (carmen arvale, Livius, Nævius) og fremdeles gravindskrifter at fremhæve. Hos Plautus, Ennius, Lucilius, Lucretius, tildels også Terentius, findes endnu rigelig anvendelse af bogstavrimet, der dog snart tabte mere og mere område. Guldalderens digtere undgår dette versbygningssmykke, men karakteristisk nok træder det igen stærkt frem i Senecas tragedier og kommer derved til at spille en stor rolle i den senere sølvalderdigtning, især hos Statius, der følger Seneca som metrisk forbillede. Også hos de romanske folk findes spor af allitteration. Denne kan være en levning af ældgammel latinsk, folkesproglig anvendelse, hvis man overhovedet vil anerkende den organiske udviklingsgang fra latinsk accentuerende folkedigtning til fransk-romansk

[1]) Om muligheden af at restituere saturniske vers heraf og af andre formler hos Livius se bl. a. Lindsay The saturnian metre i American journal of philology XIV 325 ff.

metrik. For den *ældste* franske digtnings vedkommende bør muligheden af germansk indflydelse ikke overses[1]). Jeg skal nu fremdrage nogle eksempler på olditalisk allitteration til lidt nærmere betragtning.

Af tab. Iguv.[2]) VI B.: Ape ambrefurent termnome benurent, termnuco com prinvatir eso persnimumo tasetur: Serfe Martie, Prestota Śerfia Śerfer Martier, Tursa Śerfia Śerfer Martier, *t*otam *T*arsinatem, *t*rifo *T*arsinatem, Tuscom Naharcom, Iabuscom nome, totar Tarsinater, trifor Tarsinater, Tuscer Naharcer Iabuscer *n*omner *n*erf *ś*ihitu an*ś*ihitu iovie *h*ostatu an*h*ostatu *t*ursitu *t*remitu *h*ondu *h*oltu *n*inctu *n*epitu *s*onitu *s*avitu *p*re*p*lotatu *p*revilatu. At allitterationen her må være bevidst, er jo aldeles indlysende, og ydermere vrimler tavlerne med stavrimede udtryk: futo fos, fututo foner, pacer pase, pacrer pase, vitlu vufru, saluo seritu, sepse sarsite, fato fito, perne postne osv.[3]). Men det kan på ingen måde godtgøres, at der foreligger en gennemført versform; dette er efter min mening yderst usandsynligt. Som Pauli a. s. med rette fremhæver, anvendes der på de iguvinske tavler mange andre kunstmidler end egentlig allitteration som støtte for hukommelsen, f. eks. rim og samklang: mefa spefa, uasetom est peretom est frosetom est, dupursus peturpursus osv.: thi også rims anvendelse er ældgammel i den italiske digtning, ja findes endog i nogle af de bevarede saturniere (se Lindsays foran nævnte afhandling). *Man må nøjes med at påvise allitterationens utvivlsomme tilstedeværelse, klassificere og muligvis regelbinde dens anvendelse.* Dette sidste er gjort af Pauli, men hans re-

---

1) Om dette spørgsmål jvf. Stengel i Gröbers Grundriss II, 1, 60—61. Allitteration hos Romerne: Wölfflin i Sitzungsber. d. Münch. Acad. 1881, II, 1 og Lindsay a. s., hvor de nyeste specialundersøgelser nævnes.

2) Bücheler: Umbrica 22.

3) Pauli: Altital. Studien V, 140 ff., hvor en hel række sammenstillinger af umbrisk allitt. findes.

sultater er rigtignok alt andet end sikre. Det er rigtigt, at allitterationen sædvanlig binder to ord sammen, undertiden dog tre, hvoraf så de to indeholder en gentagelse af det samme ordlegeme. Allitterationspar som totar trifor, tursitu tremitu, foner frite, der er udtagne af allittererende rækker, godtgør vel, at kun t i tri og f i fri indgår i allitterationen, men ingenlunde, at allitterationen aldrig strækker sig til en hel konsonantgruppe. Fremdeles uddrager Pauli af tavlernes former den påstand, at det ikke er ordenes tonstavelser, men deres begyndelsesbogstaver, der allittererer, samt at i sammensatte verbalformer så vel præposition som verbum kan være bærer af allitterationen. Begge punkter, som hviler på usikre forudsætninger med hensyn til olditalisk betoning og metrik, kræver en nøjere drøftelse, hvortil forarbejderne endnu ikke foreligger. De oscisk-sabelliske dialekter afgiver også utvivlsomme vidnesbyrd om allitteration, men her møder vi i de fleste tilfælde store vanskeligheder på grund af den usikre tolkning. Et af de tydeligste eksempler herpå har vi i ‚Herentas'-indskriften fra Corfinium, om hvis sproglige indhold og metriske form der hersker de mest afvigende opfattelser. v. Planta hævder med bestemthed[1]) på grundlag af selvsyn, at indskriften med undtagelse af første linie er fuldstændig, hvorved altså Paulis rekonstruktion og tolkning[2]) er fældet, og vi føres tilbage til Thurneysens standpunkt[3]): indskriften er en gravskrift, hvoraf kun de sidste halvtredje liniers tydning i hovedsagen er sikker. For denne indskrift har nu Bücheler, Bugge, Deecke o. a. antaget saturnisk versform, idet en indskriftlinie sættes = et versus Saturnius; men forøvrigt er udviklingen i enkeltheder grundforskellig hos de nævnte forskere. Allerede Pauli nærede med rette svære betænkeligheder ved de tre systemer, og de senere fremkomne

1) v. Planta II 546, anhang 658 ff. giver den nyeste sammenstilling af materialet. Indskriften er behandlet af Lindsay anf. bog 332 ff.

2) Altital. Stud. V.

3) Rhein. Mus. 43, 347 ff.

bidrag til tekstens forståelse godtgør, deres hovedsagelige rigtighed forudsat, at indskriftlinien ikke kan være lig verslinien, hvis der i det hele taget findes vers. Andre forskere, som Pauli, der sammenligner med de iguvinske tavlers allitterationsformer, og Thurneysen, nøjes med at konstatere allittererende prosa. v. Planta finder spørgsmålet uafgjort, men anser den metriske affattelse for sandsynligst. Lindsay opløser som et eksperiment indskriften i vers efter sit typesystem for saturnieren [1]). Disse forskellige, mere eller mindre mulige, tolkninger og opfattelser giver et skarpt eksempel på, hvor vanskeligt det er at godtgøre versform, ikke mindst på grundlag af allitteration som formodet rytmisk udsmykningsled.

Langt større interesse frembyder oldlatinens faktiske versformer. Det kan nu vel betragtes som sandsynligst [2]), at det latinske nationale metrum, saturnieren, har været et accentuerende vers, selv om de afgørende regler, der er fastslåede af Lindsay, ikke er uomtvistelige. Kvantitetsprincipet blev først det afgørende, da Ennius indførte det daktyliske versemål, hvorvel kvantitetens indflydelse allerede spores hos Livius Andronicus og Nævius. Men Lindsays undersøgelser har også godtgjort, at allitterationen ikke indgik i det saturniske vers som et så væsentligt rytmisk led som i den germanske stavrimede digtning. Den var kun en udsmykning, ikke noget bærende led i versbygningen: gennemgående findes den i ord, som står side om side, konsonantrim er langt hyppigere end vokalallitteration, og allitterationen er ikke som i keltisk og germansk indskrænket til accentuerede stavelser eller liniens væsentligste led [3]).

For den keltiske poesis vedkommende savnes endnu i høj grad de nødvendige forundersøgelser af versbygningens og

---

[1]) jvf. også Lindsay: The Latin Language (Oxford 1894) 128 note.
[2]) Historische Gramm. der latein. Sprache I, 1 von Fr. Stolz s. 32.
[3]) Lindsays først anf. arb. 30—89.

allitterationens historie, for slet ikke at tale om en sammenfattende fremstilling af ældre keltisk metrik. Berøring mellem keltisk og germansk er her på forhånd ikke udelukket, men vi mangler foreløbig ethvert middel til at afgøre spørgsmål, som kan rejse sig i den henseende. For den nordiske kulturs historie er jo forholdet til de keltiske elementer et af vor tids mest brændende spørgsmål, som også har sin store interesse for fremstillingen af versbygningens historie og udvikling i de nordiske lande. I Bugges fodspor har Mogk søgt at forklare en hel del af de formelle ejendommeligheder ved den oldnorsk-islandske kunstpoesi, navnlig den strenge regulering af stavrim, assonans- og indrim, ud fra irsk indflydelse[1]), en opfattelse, der i hvert fald forklarer, at man ikke finder disse ejendommeligheder i de sparsomme levninger af dansk og svensk stavrimsdigtning. Men det vil sikkert være meget forhastet at bygge synderligt på de keltiske teorier, før der er opnået nogenlunde enighed blandt kompetente forskere om de væsentlige grundlinier, der fastslår forholdet mellem keltisk og germansk i almindelighed og mellem keltisk og nordisk i vikingetiden i særdeleshed.

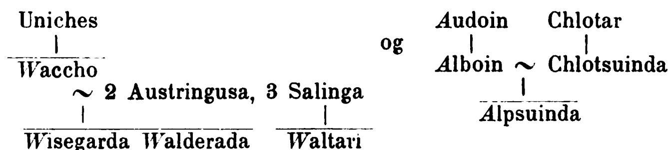
Derimod kan det vel siges, at grundtrækkene af den germanske allitterationspoesis formelle bygning siden Sievers' fundamentalforskninger er sikre, hvor meget arbejde der endda står tilbage med hensyn til enkeltheder, særlig inden for de forskellige germanske dialekter. Sievers' fremstilling af det germanske stavrimede normalverses udviklingshistorie har fristet Lindsay til at forsøge en parallel anvendelse på det olditaliske versemål, et forsøg, som har sin store interesse trods resultaternes usikkerhed[2]). De ældste spor af germanske stavrim møder vi i navneformer hos næsten alle germanske stammer, og da navne ifølge Tacitus'

---

[1]) Kelten und Nordgermanen im 9 und 10 Jahrhundert (Leipzig 1896), især s. 25, jvf. også Thurneysen I. F. a. st.

[2]) Saturn. metre 328 ff.

vidnesbyrd forekom i germanernes digte, synes altså en stavrimet poesi allerede dengang at have eksisteret[1]). Eksempelvis skal blot nævnes brødreparret Segestes og Segimerus (Tac. Ann. I, 55, 71), Vannius og Vangio hos Sueverne, Vadomarius og Vithicabius hos Alamanerne i det fjerde århundrede, eller et par stamtavler fra langbarderkrøniken som

Et andet, langt stærkere og langt betydeligere vidnesbyrd om stavrim og stavrimsdigtning møder vi i *runeindskrifterne*, lige fra det fællesgermanske runealfabets tid til op i det efter vikingetiden følgende århundrede. Dette materiale er af uberegneligt værd også for metrikkens historie, og det forekommer mig, at Sievers endnu i sin Altgerm. metrik ikke tilstrækkelig vurderer og benytter runeindskrifternes faste og uimodsigelige former, hvor teksten er en kendsgerning, der ikke ad kritisk vej kan tvinges ind under en teoris typer og skemaer. Med andre ord: det forekommer mig uimodsigeligt, *at en historisk fremstiling af germansk olddigtning*, både med hensyn til det formelle og det reelle, *bør tage sit udgangspunkt i runelitteraturen, hvor de ældste stavrim og den ældste stavrimsdigtning foreligger.* Beklageligt er det kun, at det hele materiale endnu ikke foreligger i så bearbejdet form, at det kan udnyttes i fuldt omfang. Men efter påbegyndelsen af Bugges og Wimmers store runeværker er allerede nu en ikke ringe del af stoffet i frigjort form bleven videnskabens eje, som det er en pligt at bygge på. Stavrim forekommer så almindeligt i de fåtallige indskrifter med den

[1]) Müllenhoff: Älteste Spuren der deutschen Allitt. i Zeitschrift für deutsches Alterthum VII (1849) 527—28.

ældre runerække, at alene tallet gør det sandsynligt, at allitterationen er søgt og tilsigtet. Men som det allerede foran er fremhævet, og som jeg har godtgjort det ved eksempler fra den olditaliske litteratur, er der alligevel et stort spring fra vished for forekomsten af allitteration til vished for forekomsten af allitterationsvers. Bugge udtaler[1]), at indskrifterne på Torsbjærg-dupskoen, stenene fra Tune og Stentofta samt et par verslinier på spændet fra Nordendorf[2]) er de ældste germanske vers, som overhovedet nu findes, og giver en lov for disse indskrifters metriske bygning, en lov, der i principet ikke afviger fra Sievers' udvikling. Jeg vil da i det følgende behandle disse og beslægtede indskrifter, hvori stavrim forekommer, i litterærhistorisk sammenhæng, dels for om muligt at finde faste kriterier for antagen versbygning, dels som indledning til det følgende kapitel: de egentlige runevers.

II. De ældste nordiske runeindskrifter.

Den betydning, studiet af de ældre runers indskrifter har haft for nordisk, germansk og sammenlignende sprogforskning i det hele taget, er jo en kendt sag for alle kyndige. Det er nu også fra så godt som alle sider anerkendt, at de nordiske indskrifter med ældre runer giver os Nordens fællessprog i en allerede tydelig differentieret form, som frembyder skarpe og tydelige forskelligheder fra gotisk og oldtysk. De to lærde, hvis ære det er at have grundlagt og i en enestående grad udviklet dette studium, Bugge og Wimmer, ser ganske vist noget forskelligt på udviklingsgraden af det nor-

[1]) Norges indskrifter med de ældre Runer 1891 ff. S. 24.

[2]) Wimmer anser endnu Bugges læsning af Nordendorf-spændets indskrift for helt usikker (Årb. f. nord. Oldk. 1894 s. 79), hvorfor jeg helt ser bort fra denne.

diske særpræg i de ældste mindesmærker, således som det allerede fremgår af deres udtalelser på det andet filologmøde i Christiania 1881[1]). Allerede da advarede Wimmer mod at komme ind på en strid, der kun var en strid om ord. Men dog kan det vel ikke nægtes, at afstanden mellem de to forskeres opfattelse er meget større nu, end den syntes dengang. Wimmer har atter og atter betonet ursprogets nordiske karakter, medens Bugge så meget som muligt understreger det fællesgermanske præg, som han overalt søger holdepunkter for, ikke blot i det rent sproglige, men også i de kultur- og litterærhistoriske udviklinger, hans runeforskninger giver anledning til.

De så fåtallige runemindesmærker indeholder nemlig et ikke ringe kulturhistorisk materiale, et talende supplement til de resultater, arkæologien har kunnet bringe, navnlig for mellemjærnalderens vedkommende. Dette materiale er sikkert endnu ikke udnyttet i det omfang, det fortjener, men endnu foreligger jo heller ikke den sproglige bearbejdelse tilgængelig, så længe Bugges store runeværk ikke er fuldført. I de allerede udkomne hefter antyder forfatteren mangt og meget, hvoraf en nøjere drøftelse med tiden kan faa vidtrækkende betydning. — Jeg skal i det følgende sammenstille et og andet herhen hørende til alsidigere belysning af de sproglige mindesmærker, hvis mulige metriske form skal prøves. Vi belæres om, at man i Norden, i hvert fald på begge sider af Kjølen, allerede på ursprogets tid ligesom angelsaksere og kelter rejste stene med indskrift til minde om de døde. Men stenene rejstes ikke blot som et mindesmærke, der for efterslægten skulde bevare den dødes navn, måske også gennem en mer eller mindre hædrende tilføjelse de efterlevendes dom om ham; ikke blot var målet at nævne, hvem af de efterlevende der havde rejst mindet; men mange

---

[1]) Se mødets »forhandlinger«, ss. 218 og 243, jvf. Burg: Die älteren nordischen Runeninschr. s. 1 ff.

af stenene, måske de allerfleste, synes ogsaa at have en religiøs betydning. For nogles vedkommende kan det betragtes som godtgjort, at de hører hjemme inde i gravhøjen, hvor man har fundet dem, medens andre tydelig nok er mindestene på gravhøjen. Det samme forhold genfindes i vikingetiden; eksempelvis kan nævnes Nørre Nærå-stenen, der ifølge Wimmer utvivlsomt har haft sin plads inde i højen, medens flertallet af stenene med yngre runer er mindestene. Jeg henviser her til Wimmers kendte udvikling i »Die Runenschrift«, hvor han forklarer forholdet med runestenenes geografiske udbredelse før og efter ca. 800. Der er på forhånd ingen nødvendighed for at antage runernes anvendelse til gravindskrifter for fællesgermansk, i hvert fald ikke, hvad mindestene angår. Heller ikke er det nødvendigt at antage indflydelse fra kelterne, ja det er vel endog rimeligere at gå ud fra, at angelsakserne har lånt hos nordboerne snarere end hos kelterne. Foruden deres fællesgermanske kulturelementer har de jo også været underkastet nordisk påvirkning, hvad Beowulfsagnet hos dem godtgør. Runestensskikken synes at være ren nordisk og i kontinuerlig fremgang i sit kredsløb Norge-Sverige-Danmark. I det hele taget synes kontinuiteten mig nok så iøjnefaldende som bruddet før og efter år 800; runeskriften udvikles og modificeres i flugt med sprogets egen organiske udvikling, der er fastslået gennem forbavsende mange mellemled og trin, når hensyn tages til de forholdsvis yderst få mindesmærker. Det forekommer mig, at man gennem Bugges stadige understregning af forskellen fra yngre nordisk og ligheden med det sydlige kun alt for meget mærker tendensen henimod, lad mig kalde det den keltiske teori, en tendens, som lader den lærde forfatter drage altfor vidtrækkende slutninger af spredte enkeltheder. Dermed vil jeg selvfølgelig ikke have udtalt nogetsomhelst om selve kærnepunktet i den standende strid: keltisk-nordisk i vikingetiden, men kun pege på den i og for sig ganske indlysende sandhed, at jo længer vi kan følge vort sprog tilbage i tiden,

desto flere fællestræk må vi møde, som vidner om gotisk-germansk fælles oprindelse. Som med sproget så med kulturen, blot at kulturelementerne, følelses- og viljesbestemte som de er, er sejere at afslibe end de smidige sproglegemer. Jeg finder i det indtil nu foreliggende materiale intet i forskellighederne, som ikke kan forklares ud fra dette synspunkt, navnlig da også sammenligningsmaterialet efter år 800 er relativt ringe, når vi ikke her på det kulturhistoriske område vilkårligt vil optage den af lingvistikken opgivne metode uden videre at indsætte islandsk som nordisk generalnævner.

Bugge fremhæver i sin snillerige tolkning af runemindesmærkernes magiske alu, aluh, aluko savnet af ordet og dets anvendelse i yngre nordisk. Lad os nu gå ud fra, at disse ords tolkning er sikker, hvad beviser så alu's anvendelse på de andre runestene: nærmest at vore forfædre før som efter 800 satte påkaldelse af en viende og værgende magt i forbindelse med de dødes hvilested; hagekorset mødes før som efter, »alu for høj og minde« kan i virkeligheden være udtryk for nøjagtig samme tanke som »Tormund nyd kumbl«, og at midgarðs véurr er ældre end 800 kan jo blot hans navn godtgøre; foruden alu mener Bugge selv at have godtgjort, at ordet we kendtes før 700[1]). Ordet alu — dets rigtige tolkning stadig forudsat — synes ganske vist tabt i yngre nordisk; men måske har det jo dog efterladt sig spor i navne som Ǫlrún efter Bugges antydninger[2]). Jeg for min del finder i et navn som Ǫlrún af ældre *alu- netop en vægtig sandsynlighedsgrund for rigtigheden af Bugges tolkning af dette ord og kan ikke finde noget argument derimod i appellativet ǫlrúnar Sigrdr 7, hvor en hvilkensomhelst religiøs eller magisk betydning af første sammensætningsled passer bedre end ‚øl'; ganske ligegyldigt bliver det jo, hvilken etymologisk opfattelse af ordet sangens digter har haft.

[1]) Norges Indskr. 251 ff.
[2]) s. v. 166.

Spørgsmålet om de ‚magiske runer' og deres anvendelse frembyder desværre kun alt for mange uklare punkter på grund af vor manglende viden, og usikkerheden gælder ikke blot tolkningen af visse ord eller runeforbindelser på bracteater og andre genstande, men også de billedlige fremstillinger på guldbracteaterne. Forklaringen vil her altid blive løs og meget vilkårlig, da det gælder om at genfrembringe den psykologiske udviklingsproces, der er foregået i forarbejderens sind under hans subjektive opfattelse af originalen og individuelle udformning af forbilledet i smag hermed. Måske kunde en ny metodisk undersøgelse af bracteaterne, deres fremstilling og sprog, og samstilling af de vundne resultater blive af betydning [1]). En enkelt tolkning (som Bugges af Aagedal-bracteaten) gør på mig et højst problematisk indtryk. De ældste runers tavshed om mytologi er beklagelig, men ikke særlig påfaldende, når hensyn tages til mindesmærkernes fåtallighed og indskrifternes korthed. Vikingetidens runestene giver her indirekte et betydeligt bidrag gennem navneformer, med guders navn indgående som sammensætningsled. Et sådant forhold synes ikke at have været kendt i synderligt omfang i mellemjærnalderen; men her må man, inden nogen slutning drages, vel erindre, at navnegivning foruden at udgå fra ældgamle rødder også er underkastet modens lov, der ved enhver forholdsvis høj kultur vil gøre sig gældende. Jeg kan nemlig heller ikke drage så skarpt markerede slutninger af forskellen i navneformer mellem før og efter år 800, som Bugge er tilbøjelig til at gøre. Man kan efter min opfattelse ikke heri finde noget synderlig vægtigt argument for et spring i udviklingen eller en kulturkrydsning, da forskellighederne finder en fyldestgørende forklaring i tidsafstanden. I ældre nordiske runeindskrifter er der bevaret godt og vel et halvt hundrede nogenlunde utvivlsomme egennavne. Af

---

[1]) Jap. Steenstrups afvigende syn på bracteater er mig bekendt, så vel som hans sidste sammenfattende behandling i V. S. S.

disse forekommer mindst en fjerdedel i levende brug i Norden efter 800, deriblandt så almindelige navne som Alaibu, AsmundR, DagaR og HrabnaR. Et navn som DagaR > Dagr, der i den historiske tid er yderst almindeligt i Norge, ja bevaret indtil vore dage, og også fandtes i Sverige, er i usammensat form sjældent i Tyskland[1]. Navne som HroraR, HiwigaR og Keþan findes ganske vist ikke bevaret i nordisk, men kendes heller ikke andensteds fra; for andre, som WoduridaR og Wiwar, peger dannelsesmåden ikke i nogen bestemt retning. Anvendelsen af patronymica har, som det synes, været betydelig i mellemjærnalderen; foruden den fællesgermanske, også i nordisk almindelige afledning på -ingaR findes i urnordisk også patronymica på -iR, -eR (HaeruwulfiR, HroreR), som yngre nordisk ikke har mage til, men som heller ikke findes hos de sydligere germanske stammer, medens tilsvarende navne er brugelige i andre indoeuropæiske sprog, f. eks. keltisk, græsk og oldindisk[2]. Der er, synes der, stor fylde af navnevariationer: foruden afstamningsnavne og formindskelsesnavne som Wiwila, Niuwila, Frohila, oprindelige dyrenavne, som HrabnaR, Uha, oprindelige tillægsord som HroraR, WakraR (jvf. Tunþa), titelnavne som ErilaR, afledninger som Harin͡ga, Igin͡go, Talin͡go[3], findes også sammensætninger, som med Hadu-, Hari- og -gastiR, -laikaR, -wulfaR, af fuldstændig nordisk præg; ja selv de berømte i Norden så yndede øgenavne findes repræsenterede, hvis ellers den almindelige opfattelse af Hariuha fauauisa som »Hær-ugle, den lidet vidende« er rigtig.

Også med hensyn til gravskrifternes indhold giver yngre nordisk det eneste holdbare sammenligningspunkt, selv om, som foran bemærket, fjernere tilknytninger kan søges. Rækkerne: hnab(i)das hlaiwa — igin͡gon halaR — hariwulfs stainaR til: hurnbura stain—kun. ualtstain; (afte)R woduride staina —

[1]) N. I. 78—79.
[2]) N. I. 99.
[3]) jvf. Brugmann, II 436.

ana hahaisla — ubaR hite til Flemløse-stenens aft ruulf stạtR (st)ain bygger en fast bro fra før til efter år 800; ti også her er ligheden større end forskellen. Vikingetidens mere udpræget historiserende indskrifter finder deres forklaring i almindelige kultur- og litterærhistoriske forhold[1]. I anledning af Bø-stenens hlaiwa, jvf. det tilsvarende verbum på Strand-stenen, udtaler Bugge (s. 240) efter at have påvist ordets forekomst i andre oldgermanske dialekter, medens det savnes i yngre nordisk, at manglen af dette ord (ligesom af alu) henviser til, »at en gjennemgribende Forandring af de religiøse Forestillinger, som knyttede sig til Graven, er indtraadt i Vikingetiden i Modsætning til den forudgaaende Tidsalder.« Men hvorledes kan denne betragtning være af synderlig vægt, når andre af gravindskrifternes, om jeg så må sige, tekniske udtryk trofast er bevarede i samme eller lignende betydning? Einang-stenens dagaR þaR runo faihido fører over til ạwaiR faþi på Helnæs- (og Flemløse-)stenen, *workjạ med objekt runoR, som er yderst almindeligt i ældre indskrifter, og Etelhem-indskriften mek—wrta har sin parallel i det islandske litteratursprogs yrkja drápu (jvf. yrkja tǫðu). Betydningsvariationen er ikke større, end at man kan minde om, hvad en klog romer har sagt:

Obscurata diu populo bonus eruet atque
proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
quæ priscis memorata Catonibus atque Cethegis
nunc situs informis premit et deserta vetustas,
adsciscet nova, quæ genitor produxerit usus.

Denne tanke bliver endnu mere berettiget, når vi lægger mærke til, at ‚gera' i yngre indskrifter erstatter det ældre verbum[2]. Noget lignende gælder forholdet mellem runoR writu og runaR raist, forskellen mellem ríta og rísta er ikke overvældende. Og det allerstærkeste vidnesbyrd om, at der

[1]) jvf. A. Olrik i Dania IV.
[2]) N. I. 19.

ikke er noget spring i udviklingen, er nordboernes trofasthed over for selve runerne både før og efter år 800.

De ældre runeindskrifter indeholder fremdeles ord, som lige så godt stiller dem i modsætning til sydgermansk som til yngre nordisk. Jeg tænker særlig på benævnelser som þewar, erilaʀ og witadahlaiba, hvoraf de to første forekommer flere gange. Det er vel utvivlsomt, som godtgjort af Wimmer, at þewaʀ i indskrifterne har en med þegn beslægtet betydning, ikke det fællesgermanske trællepræg, og i samme retning peger sammensætninger på begge sider af grænseåret 800, f. eks. Wolþuþewar over for yngre nordiske navne på -þér.

Om selve indholdet af de ældre runeindskrifter er der allerede gjort en og anden bemærkning foran, især med hensyn til alu. I en del indskrifter, vel nærmest af magisk art, synes gentagelsen at spille en stor rolle og at have en eller anden ikke oplyst betydning; mærkelig i denne henseende er bracteaten fra Skodborg[1]), hvor runerækken aujalawin gentages tre gange, hvorefter der følger et jalawid. Langt større interesse frembyder imidlertid de blekingske runestene med deres tildels fantastiske og poetiske indhold, til hvis forståelse Bugge i sit runeværk har givet nye og vigtige bidrag. Allerede i Anhang I til Burgs runebog har Wimmer i anledning af disse stenes efterlignende indhold udtalt, at der i Bleking i oldtiden har levet en berømt »Wylfinge slægt«, som havde oprettet store, anselige mindesmærker over ættens døde medlemmer, slægtstraditionen har bevaret ærbødigheden for disse minder, og i det 8de århundrede har én eller flere fornyet kendskabet til dem ved at efterligne deres rune- og sprogformer på gravsten igen. Den episke forms udsmykkende elementer har imidlertid kun efterladt sig få direkte spor i selve runemindesmærkerne. Det mest udprægede eksempel har vi i Torsbjærg-dupskoens niwangemariʀ, den ‚berømme-

[1]) Burg 30.

lige i Vang', som tilføjelse til det klangfulde navn; herhen kan også regnes erilaR på Stentofta-stenen, når vi med Bugge opfatter dette ord som appellativ ‚krigerhøvdingen'; fremdeles en karakteriserende tilføjelse som fauauisa på en sjællandsk bracteat; endnu usikrere synes tolkningen af Krogstadstenen, hvor Bugge[1]) læser mwse eingan seainaR og fortolker seainaR som ‚den enestående, fremragende'. Selv i Istabystenens efterlignende former findes hædrende tilføjelser kun indirekte — for os i hvert fald — i patronymiconformen, der jo, som foran bemærket, spiller en stor rolle i indskrifterne. Gravskriftens fortællende grundtype er: den dødes navn og — sikkert med stolthed over evnen — runeristerens selvbevidste tilskrift, eller de efterlevendes tilskrift, i selvbevidsthed over at have ladet runemindet udføre. At runeristning fra første færd af har været anset gerning, ligger i sagens natur, og at runerne straks blev sat i forbindelse med mystiske og magiske forestillinger, har vi beviser for, ikke blot i selve navnet ‚runers' betydning (muligvis også i den selvstændige opstilling af de 24 tegn i tre ætter), men også i den utvivlsomme magiske anvendelse af dem lige fra de ældste indskrifters tid[2]) til besyngelsen af de ramme runers magt i middelalderens folkepoesi. Det kunde med stor sandsynlighed ventes, at runeindskrifterne navnlig på gravstenene hævede sig over hverdagssproget, at det var bunden tale både i bredere og i snævrere forstand. Vi har imidlertid allerede set, at ikke få af dem kun består af ét eller to ord, og at de færreste indeholder så mange ordlegemer, at man kan tale om nogen form og forbindelse ud over den nødvendige syntaktiske. Her kunde der da blive plads for springets mulighed, thi de yngre runestene bærer uforkastelige vidnesbyrd om poetisk forms tilstedeværelse og rigelige anvendelse, skønt det også

---

[1]) N. I. 128 ff.

[2]) Herved tænker jeg dog ikke på Thorsens gamle opfattelse, at runeskrift har udviklet sig af runetegns anvendelse til magisk brug.

over for disses dog fyldigere materiale er vanskeligt at finde faste kriterier for tilsigtet poetisk form. Et held er det imidlertid, at stavrimet er indgroet i den germanske olddigtnings væsen. Så langt vor viden rækker og kilderne taler, gælder det som en fundamentalsætning: uden stavrim intet vers.

På den svenske sten fra Tanum læser vi: þrawingan haitinaʀ was, at oversætte: den blev kaldt eller, med Wimmer, jeg blev kaldt þs sten. Denne sidste opfattelse bør efter min mening absolut foretrækkes som den for et naivt synspunkt naturligste, det konkrete ‚jeg' fremfor det abstrakte ‚den', og jeg kan ikke dele Bugges betænkelighed[1]) mod tolkningen i al almindelighed. At et navn i genitiv kan være styret af et underforstået substantiv (som stainaʀ, hlaiwa), er jo hævet over al tvivl. Tanum-stenens indskrift er en umiddelbar poetisk udvidet form af indskrifttyper som keþan, tydeligere f. eks. hariwulfs stainaʀ, hvor jeg også finder opfattelsen ‚jeg er Keðes', ‚jeg er Herjolfs sten' sandsynligere end ‚det er . . . osv.'. Hvis dette er rigtigt, får vi en interessant parallel hertil i de yngre runers ‚talende stene': »Nu mon stande sten på højen«, »sten siger sig her at stå«, »så længe sten haver liv«, hvorom jeg henviser til Olriks smukke udvikling i den foran nævnte artikel i »Dania«. Dette forhold er efter min mening altså ældgammelt: vikingetiden har heller ikke her indført noget nyt, men videre udviklet det givne grundlag[2]). Direkte poetisk sprogbrug er derimod vanskelig at fastslå på grund af vort mangelfulde kendskab til mellemjærnalderens ordforråd. Umiddelbart føles en sådan vel kun i Stentofta-indskriftens begyndelse i Bugges ny tolkning. I de fleste tilfælde giver kun stavrims tilstedeværelse os et holdepunkt.

---

[1]) Burg 81; jvf. N. I. 21 f.

[2]) I owlþuþewaʀ niwangemariʀ ser Bugge en villet omsætning og drager selv (Runverser s. 259) sammenligning med de yngre nordiske runeindskrifters kunstlerier i den henseende.

Af de ældste indskrifter finder Bugge, som foran anført, vers i Torsbjærg-, Tune- og Stentofta-indskrifterne, medens han i andre, som Reistad og Tune II, kun finder »allitteration tilsigtet«, samme forsigtige udtryksmåde, som vi kender fra forfatterens bemærkninger i Brates Runverser, hvor sidstnævnte finder versbrudstykke næsten overalt, hvor stavrim kan være tilsigtet. Imidlertid må det beklages, at vi ikke har en sammenfattende fremstilling fra Bugges eller for de yngre indskrifters vedkommende fra Wimmers side; ti et almindeligt skøn om metrisk form er i sig selv ikke synderlig overbevisende og giver plads for megen vilkårlighed. Wolþuþewaʀ in Wange mariʀ er vers, ik wakraʀ unnam wraita er ikke vers, fordi ik i de fleste indskrifter er proklitisk og derfor vel ikke kan bære hovedtone og allitteration, skønt ordvalget i begge indskrifter efter Bugges egen tolkning synes at afvige fra hverdagssproget, mest vel endda i den sidste. Her er i virkeligheden for en nøgtern betragtning intet holdepunkt.

Bugge har[1]) henledet opmærksomheden på et ejendommeligt syntaktisk forhold i indskrifterne, nemlig sætningsledenes indbyrdes rækkefølge, hvilket jeg vil drøfte lidt nærmere, dels for muligvis derfra at hente et kriterium til at bestyrke en formodet versform, dels for at belyse forholdet mellem gammelt og nyt, tiden før og efter år 800.

Undersøger vi altså forholdet mellem objekts og verbums stilling i de ældre indskrifter, får vi følgende dobbeltrække:

	horna tawido	worahto runoʀ
	runoʀ waritu	wurte runoʀ
	runo faihido	unnam wraita
	rmþx runoʀ markide	hlaaiwido magu minino
jfr.	m(ek)m(a)r(i)la w(o)rta	warait runaʀ þaiaʀ
	muha haite	orte þat aʀina

---

[1]) N. I. 36—37 og 85—86. Sml. nu også Delbrück Syntax III bl. a. s. 66 ff.

— — haitinaR was	uha urte eburinu aijið þinnu we
hariuha haitika	Tunþa bi uhan fahiði tiard þinnu
— — wilagaR hateka	

Ordstillingen i første række, objekt + verbum sidst i sætningen, forefandtes i oldindisk, så vel som i latin og litauisk, og kan ifølge Delbrück opfattes som den traditionelle ordstilling, der er nedarvet fra det indoeuropæiske ursprog. Det er da et ret påfaldende forhold, at vi i den ældre rækkes runeindskrifter finder flere eksempler på den modsatte ordstilling, således som anden spalte udviser. I de yngre runeindskrifter er rækkefølgen normalt den, at verbet efterfølges af sit objekt, kun at der i bisætninger er en tilbøjelighed til at lade verbet indtage sidste plads i sætningen:

(Hovedsætninger)	
rhuulfR sati stain	ąsfriþr karþi kubl þaun
raknhiltR sati stain þąnsi	ui ąsfriþr karþi kubl þausi
ala sunir karþu kubl þausi	tufa let kaurua kubl
suti raist runaR þasi	þurlf risþi stin þąnsi
þur uiki þasi runaR	suin kunukR sati stin
suti sati stain þansi	—. R: þigsla: ... stin þąnsi
kurmR kunukR karþi kubl þusi	.. auk rulfR risþu stin þansi
haraltr kunukR baþ kaurua kubl	tusti risþi stin þąnsi
eskil sulka sun let resa sten þena	Toki risti runaR eftiR

Ganske det samme forhold møder os i svenske runeindskrifter:

þukir risþi sten þansi (Högby) kuþr karl kuli kat fim suni (samme)

Sigmundr let raisa stain (Hauggräns).

Også fra Rök-stenens stiliserede og halvpoetiske ind-

skrift kan der hentes eksempler som: knya knátti ai unn, Biari hiau wii (?)[1]).

(Bisætninger)
is stain þansi ailti iþa aft anan traki (Glavendrup) men:
is ailti stain þansi iþa hiþan traki (Tryggevælde)
sa haraltr ias saʀ uan tanmaurk ala auk nuruiak auk tani karþi kristna
maþ an uabn afþi jvf. þa trekiaʀ satu um haiþa bu

Ser vi bort fra bisætninger, der frembyder særlige vanskeligheder, viser der sig altså en påfaldende uoverensstemmelse mellem objekt-verbums indbyrdes stilling i de ældre og de yngre indskrifter, idet de ældre har rækkefølgen objekt-verbum, men også omvendt, hvilket sidste er det normale i det yngre runesprog. Her kan dog, som Bugge[2]) har gjort opmærksom på, den ældre indoeuropæiske ordstilling forekomme i versificerede sproglevninger, f. eks. runverser nr. 61:

Stürlaugʀ auk h[u]lmbʀ
staina raistu — —

Som det vil ses, forekommer begge ordstillinger altså i ældste nordisk, og hvis en af dem tages til indtægt for poetisk form, bliver der adskilligt flere verslevninger end af Bugge antaget. Vi får da heller ikke her noget fast støttepunkt, hvorvel det til en vis grad har sandsynligheden for sig, at den nedarvede ordstilling har lidt en ændring i den poetiske sprogbrug, som derfra har sat sig fast som det normale. Nogensomhelst afgørende betydning kan denne opfattelse dog ikke gøre fordring på.

Jeg har i det foregående hævdet, at jeg ikke ud fra runeindskrifterne i og for sig finder noget tydelig udtalt spring i form og åndsopfattelse før og efter 800, men snarere

---

[1]) Inkonsekvens i den grafiske gengivelse skyldes manglen af en sikker og let tilgængelig læsning af de svenske indskrifter, men spiller jo ingen rolle her.

[2]) N. I. 86.

vidnesbyrd om en rolig national udvikling. Der vil da stå endnu en vej åben til at finde sandsynlighedsgrunde for en versform i de fåtallige urnordiske indskrifter: at hente kriterier fra de yngre indskrifters fyldigere sprogmateriale og afstøtte de mulige resultater gennem en fornyet sammenlignende betragtning af de antagne vers og de andre gotisk-germanske folkeslags olddigtning. Denne undersøgelse bør i hvert fald bidrage til at belyse det næste punkt i vor versbygnings historie: de versificerede indskrifter på danske (og svenske) stene med det kortere, nordiske runealfabet.

III. De yngre nordiske runeindskrifter.

Medens der hidtil af indskrifter med den ældre runerække kun er fremdraget noget over 100 indskrifter her i Norden, hvoraf kun de ganske faa, der indeholder stavrim, er af interesse for vort æmne, er der bevaret en talrig og mangfoldig mængde af yngre runeindskrifter: fra Sverige med Gotland over 2000, fra Danmark over 200 og omtrent 150 fra Norge[1]) Ikke få af disse indskrifter har uimodsigeligt — og uimodsagt — poetisk form.

Imidlertid har det paa mange måder i den foregående undersøgelse vist sig, hvor vanskelig en sag det er med sikkerhed at godtgøre tilsigtet versform inden for et snævert begrænset sprogligt materiale. Denne vanskelighed mindskes vel over for de yngre indskrifters fyldigere sprogstof. Jeg vil nu først, ligesom i det foregående, betragte versbygningsmulighederne med den almindelige kultur- og litteræerhistorie som baggrund.

Det må i vore dage betragtes som en faststående og

---

[1]) Talopgivelserne har jeg hentet fra Noreen i Grundriss² I, 518 ff.

urokkelig kendsgerning, at runerne er en fællesgermansk bogstavskrift, der hovedsagelig er en ændring af det latinske alfabet i den første kejsertid. Det opstår hos et sydligt boende gotisk-germansk folk efter den kristne tidsregnings begyndelse og har bredt sig nordpå over så godt som hele sprogfamiliens landområde. Fremdeles ligger det med en til vished grænsende sandsynlighed i sagens natur, at det er en enkelt mand, der har skabt runealfabetet, ganske som Wulfila det vestgotiske, og som den klartskuende og skarpttænkende forfatter af »den første grammatiske afhandling« i Snorres edda har gjort det latinske alfabet tjenligt for sit modersmåls behov. Om det er muligt at sige mere om hans nationalitet, hans mål og midler og de veje, han har fulgt, er lige saa usikkert, som den af tyske forskere fremsatte formodning, at han har benyttet, om man så må sige, formotiver fra ældgamle religiøse handlinger og ved dem fremkomne figurer (lodtrækningspindene og deres gaffelformer)[1]. Medens vore stammefrænder i syd hurtigt opgav deres nationale skrift for det rene latinalfabet, der fulgte med kirkens sprog, bevarede man i England og særlig da i Norden runeskriften, som hos os gennemgik en udvikling i flugt med sprogets organiske videredannelse, hvis resultat blev de yngre 16 tegn og disses forskellige afskygninger samt tilsidst de »stungne« runer. I denne periode begynder også danskerne i stort omfang at anbringe runeindskrifter på kampestene.

Gennem Bugges og Wimmers runeforskninger er der med hensyn til runestenenes plads, deres ydre omgivelser, runeindskriften selv og dens sproglige og kulturhistoriske betydning vundet en fast viden, som allerede er gået ind som led i den almindelige dannede bevidsthed. Vi ved, at indskrifter indhuggedes eller ridsedes på kampestene og klippestykker, på gravstene, kirkeklokker og døbefonter. Minde-

---

[1]) Sml. Bugges udtalelser på sidste filologmøde og Grundriss[2] I 258—59.

stenen rejstes paa højen (haugr, bjarg) eller i højen; selv kaldes den ‚sten' (steinn) eller kumbl (et ord med snart snævrere, snart bredere betydning); den kunde være omgiven af en stensætning (f. eks. skibssætning skeið), og i hedenold betegnedes dens fredlyste område som ‚vi' eller ‚vier' (wé n. sing. eller plur.). Runerne indhuggedes med mejslen, ofte dybt og bredt, på mange stene med sjælden og ængstelig omhu, almindeligvis i lodretgående ved rammestreger adskilte bånd eller slyngninger, oftest fra venstre til højre, undertiden omvendt eller i krydsgang. Ikke få stene indeholder desuden billedlige fremstillinger, hellige tegn, mere eller mindre rig ornamentering, billeder af mennesker og dyr, mange af stor skønhed og kunstnerisk værdi, enkelte af fremragende kulturhistorisk betydning (Tors-mærker, det ældste nordiske Christus-billede på den store Jællinge-sten). Vi har fremdeles god rede på en del af de mindets fuldførelse vedrørende tekniske udtryk: stenen rejses eller sættes, runerne ristes, mærkes eller males, rammelinierne og deres slangebugtninger kaldes efter Bugges tolkning »slyngtænger« og »ormøgler« (tengr, »ormaluʀ«), og runerne selv forekommer foruden i almindelige, i hovedsagen lidet afvigende, former også som »stavløse« runer og som mere eller mindre udprægede kvist- og lønruner.

Den fuldtudviklede type for en normal runeindskrift er nu den: N. N. rejser mindet efter N. N., som er død — hædrende eller karakteriserende tilføjelse i kortere eller længere form til en af navnegrupperne — og så ofte en bemærkning af runeristeren, der i mange tilfælde er en anden person end den, der lader mindet rejse. Her møder os et problem af rent litterærhistorisk art, som er af ikke ringe betydning for vort særlige æmne: runeristerens forhold til indskriften, ikke blot til dens tekniske udarbejdelse, men også til dens sproglige form og tankeindhold. Allerede på vikingetidens ældste stene møder runeristerens navn os: stenene fra Helnæs og Flemløse er ristede af Ąwaiʀ, og på

Glavendrup-stenen ristede Soti runerne efter sin drot. Fra Sverige[1]) kan eksempelvis nævnes Bali, der omkring midten af det 11te århundrede har ristet en snes stene, og fra samme århundredes slutning Ubir-s over 30 ristninger, ikke at tale om Biari, Rök-stenens »vise runemester«. Runeristerens anseelse fremgår allerede deraf, at han så ofte nævnes på stenen, ofte med et hædrende tilnavn af en eller anden art, og ikke faa gange taler han med stærk fremtrædende selvfølelse om sit arbejde og dettes resultater. På Glavendrup-stenen findes aldeles parallelt hustruen, der satte sten efter Sålwe-goden Alle, viernes hæderværdige tjener; Alles sønner, som gjorde ‚kumbl' efter deres fader; Soti, som ristede runerne efter sin drot. Biari på Rök-stenen kaldes »wíss rýnimaðr«, og adjektivet rýnn (runekyndig) findes på Balis ristning fra Hummelstad i Uppland. Direkte udtryk for risterens selvfølelse har vi i udtryk som: råde (runerne), hvo som kan! råde den, som runekyndig er, de runeslyngninger, som Bali ristede! — Råd du runerne! ret rister dem Tolir bryde på kongens bud. Denne selvfølelse er overordentlig forståelig, når vi tager den dygtighed i betragtning, der hører til for at indarbejde en større indskrift smukt og uden fejl i det hårde og genstridige materiale. Den fuldkomne runerister måtte være ‚smiðr' med sin særlige teknik, runepræenter med vanskelig skole, kunstkyndig, sprogkyndig, sagnkyndig og digtkyndig — ja vel selv digter. Enhver måtte have noget af alle disse egenskaber for overhovedet at kunne gøre sin gerning. Kunsten er i al almindelighed i stadig udvikling, og der kan ikke være mindste tvivl om, at i hvert fald selve runeteknikken og skriftsystemet var genstand for undervisning, at der dannedes skole, og at lærdommen forplantedes systematisk inden for visse kredse. Dette udtales udtrykkeligt af Bugge (Runverser s. 245—46) i hans vigtige bemærkninger om de tydeligvis tilsigtede runeomstillinger

---

[1]) Grundriss[2] I 536.

og andre kunstlerier, hvorpå der findes en mængde eksempler: i det 11te århundrede lærtes runekunsten skolemæssig i Sverige. Selv om nu dette ikke direkte kan overføres på Danmark, ligger det dog i sagens natur, støttet af enkelte umiskendelige overensstemmelser, at forholdet i det væsentlige har været det samme hos os; udviklingstidsløbet har været kortere, de nye med kristendommen følgende kulturimpulser kom tidligere og virkede hurtigere og med større kraft end hos svenskerne, hvis vedhængen ved det gamle og religiøse sejhed træder skarpt frem hele middelalderen igennem. Men på dette snævrere område, i fællessprogets tid, hvor alle andre forhold vedrørende runeindskrifterne er parallelle, og ydermere da stenteknikken må være nået til os nordfra, bliver der en næsten afgørende sandsynlighed for den fortsatte overensstemmelse i det væsentlige. — Vi møder altså over for runeindskrifterne den samme modsætning mellem det vanskelig bestemmelige ‚folkelige' og det efter fastere regler nedarvede ‚kunstneriske', som vi kender fra hedenolds og middelalderens tydelig prægede modsætning mellem kunstpoesi og folkepoesi, en forskel, der træder endnu skarpere frem i religionernes og de religiøse begrebers udviklingshistorie: kunstnerlavenes systematiserende fremstillinger og de langt dybere liggende spontane udslag af ‚folkesjælen'. Det er utvivlsomt, at et nøjere studium af de herhen hørende forhold vil kunne kaste strejflys også over runeforskningen på disse punkter, og allerede nu vil det være af betydning ved bedømmelsen af et mindesmærkes indhold at veje runeristerens mere eller mindre udprægede medvirkning i tankeindholdets hele art, alt efter som han er ‚kunstnerisk skolet' eller blot kan riste runer i stenen.

Når indskriften på Valleberga-stenen i Skåne i ganske jævne ordelag meddeler os, at Sven og Torgøt gjorde dette kumbl efter Måne og Svene; Gud hjælpe deres sjæl vel; men de ligger i London, findes der intet litterært synspunkt, hvorfra der kan kastes synderligt lys over indskriften. Dens

udarbejdelse har intet krævet ud over dette: at kunne riste runer i sten. Kun den lærde runeforsker kan stille den i ret sproglig og kulturhistorisk belysning. Men når vi på Års-stenen foruden den gængse prosaiske formel finder en halvstrofe »stenen her vil stande længe og Val-Tokes navn vide bære« med kunstig ordstilling (sténn kwezk hérsi sta̧nda længi — sáʀ Wal-Toka — werða — næfni), står der en formelt skolet forfatter bag ved, enten det nu er risteren selv eller Asser (om han ikke selv har udført arbejdet) eller en, tredjemand, hvis værk er benyttet.

Wimmer siger i sit nationale storværk om de danske runemindesmærker om den større Jællinge-stens slutningsord, at de »står på en måde som det officielle vidnesbyrd om, at kristendommen fra nu af er erklæret for statsreligion i Danmark. Det er et kongebud, Harald gennem disse ord forkynder sine undersåtter«, ligesom indskriften kort og fyndigt fremhæver hovedresultaterne af de mærkeligste begivenheder under kong Haralds regering. Tanken om den myndige kongevilje, der har ført runeristerens mejsel, træder med ætsende klarhed ind i ens sind, når man én gang har hørt indskriften. Her er ikke brug for nogen rimsmed eller runeombyttende practicus, men kun for en øvet håndværker — og dog har denne midler mellem kongsviljen og stenen indmejslet også sig selv et udødeligt minde i de billedfremstillinger, der i deres art hører til den nordiske oldtids bedste efterladenskab.

I Karlevi-indskriften fra Øland, rejst over en dansk høvding, får vi en fast og sikkert bygget dróttkvætt-strofe, der minder så meget om norsk-islandsk skjaldedigtning, at man er mest tilbøjelig til at anse en islænding eller nordmand for dens ophavsmand [1]). Alene disse eksempler vil klart vise, at det vilde være et stort misgreb, om man blot med hen-

---

[1]) Jvf. nu Söderberg: Ölands runinskrifter, 1 h. s. 15 ff. og Bugges anmeldelse i Årb. for nord. Oldk. XV.

syntagen til tidsforskellen vilde skære alle vikingetidens og de yngre runeindskrifter over én kam i litterærhistorisk henseende. Forfatterskabets forskellighed er en faktor, der i hvert enkelt tilfælde må tages med i betragtning, og som, navnlig for de versificerede indskrifters vedkommende, rejser en række nye problemer, hvoraf nogle allerede er fremdragne.

Flere forskere har givet bidrag til runeindskrifternes litteraturhistorie, særlig Sv. Grundtvig, Rosenberg, Schück og nu sidst A. Olrik i hans anmeldelse og redegørelse for Wimmers runeværk (Dania IV). Olrik har gjort en imponerende begyndelse til at læse en hidtil dunkel glansperiode for dansk digtning ud af stenenes rumfattige rammer, medens Schück bl. a. giver en tredeling efter indholdet af de svenske poetiske runestene, for også at drage vigtige slutninger ud af denne sin sondring[1]).

Jeg har foran fremdraget Wimmers udtalelse om Wylfingerne i Bleking, om hvilke den historiske tradition er bleven genvakt på yngre runestene, som efterligner ældre minder. Kun ved en lignende teori er det muligt at få en litterær forståelse af Rök-stenens for det første øjekast vildt fantastiske indhold. Antagelsen af, at Biari på stenen har gengivet et brudstykke af rækken Vilens—Varens—Våmods i bunden form foreliggende slægtstradition, bliver en nødvendighed, da den synes den eneste hypotese, som tilfredsstillende løser de litterære spørgsmål, der knytter sig til indskriftens forståelse. En simpel konsekvens af denne antagelse er igen, at runeristeren ikke selv har forfattet indskriften, men kun tillempet den til brug for stenen: i det højeste har han udvalgt stoffet, gengivet den bundne original i prosa og efter eget eller andres hoved anført en hel strofe et eller andet sted fra. Indskriften bør vel da nærmest henføres til den af Schücks grupper, som foruden at betegne

[1]) Jeg har refereret Schücks opfattelse især efter hans nyeste værk, den sammen med Warburg udgivne Illustrerad svensk litteraturhist. I 5. ff.

sin særlige anledning indeholder levninger af nu tabte digte om den dødes slægt eller om stordåd, han på en eller anden måde har knyttet sit navn til. Fra svensk landområde yder også ‚Ingvar’-ristningerne et oplysende eksempel, idet den eneste sandsynlige forklaring af de løsrevne versstumper på mindestene over hans mænd er den, at det er citater fra et digt om ham og hans krigerfærd.

Imidlertid forekommer Schücks inddeling mig noget vilkårlig, og når han i en række af runeindskrifter søger rester af en threnisk poesi hos Nordens oldfolk, under jævnførelse med grækernes eller hele sprogættens, finder jeg denne samstilling lidet tilfredsstillende. En sammenligning med de velkendte lovkvad og arvekvad fra den islandske skjaldedigtning frembyder sig derimod umiddelbart og er langt naturligere. Der er en sådan artsforskellighed udbredt over de nordiske gravkvad i sammenligning med de sparsomme antydninger af de græske ϑρῆνοι og romerske neniæ, hvor gråd og håndervriden er en nødvendig ledsagelse, at en ligefrem jævnførelse synes mig ganske utilstedelig. Skikken at hædre de døde med sang forekommer ganske vist hos de fleste indoeuropæiske folk, men har jo udviklet sig yderst forskelligt. De nordiske gravkvad — både den islandske litteraturs og runestenenes — viser berøringspunkter med den ældste heltedigtning, de sidste måske tillige med det græske epigram eller f. eks. de versificerede indskrifter på romerske gravmæler. At udrede den mulige sammenhæng på disse punkter ligger imidlertid min opgave fjernt.

Det forekommer mig derimod forsvarligt at dele de versificerede rune-mindeindskrifter i to hovedgrupper: *indskrifter med afgjort lejlighedspræg* og *citerende indskrifter*. Den første gruppe indeholder ofte ord, der gør det vanskeligt at afgøre, om runeristeren blot har hugget dem efter de efterlevendes tilsagn, eller om han selv har sat dem ‚i stil’. Særlig interesse har her de indskrifter, hvor stenen fremføres som et slags personligt væsen.

Ser vi bort fra Rök-stenens særlige vanskeligheder, indeholder den anden gruppe en række forskellige former, der særligt er rigt repræsenterede inden for svensk sprogområde. 1. Högby-stenen fra Østergøtland[1]) bærer på den ene side indskriften: Þ. rejste denne sten efter Assur ‚sin', sin morbroder, som ‚intaþis austr i krikum' etc. Da stenen blev udtagen af kirkemuren, viste det sig, at den fremdeles indeholdt følgende ord: góðr karl Gulli gat femm syni, fiall á ‚furi' frǿkn ‚treks' Ásmundr, ‚aitaþis asur austr i krikum', varð á ‚hulmi' Halfdan drepinn, Kári ‚uarþ a tuti' auk dauðr Búi — Þorkæll ræist rúnaʀ. At denne del af indskriften, med undtagelse af risterens tilføjelse, er versificeret, kan på ingen måde betvivles. Men her viser det sig ved første øjekast helt uantageligt at opfatte versene som lejlighedsdigt i smag med den første gruppes. En mand har rejst stenen over sin morbroder Assur. Den versificerede indskrift fortæller om Gulles fem sønner, hvoraf Assur var den ene; ti at denne forbindelse er rigtig godtgøres ved de gentagne karakteriserende ord endaðis austr í Grikkum: døde østerpå i Grækenland. Det er næppe muligt, at versene i den citerede form danner et afsluttet hele, og ligefrem ubegribeligt, at enten Assurs nevø eller runeristeren Þorkell skulde have formet netop disse linier med Assurs mindesten for øje. Går vi derimod ud fra, at versene er brudstykker af et kvad om Gulles sønner, bortfalder den principielle vanskelighed, og de spørgsmål, der står tilbage, er hverken flere eller mere påfaldende, end man bør vente af en ældgammel og stærkt sammentrængt fortidslevning. 2. Sjörup-stenen indeholder efter Wimmers tydning foruden meddelelsen om, at Sakse satte denne sten efter Asbjørn, sin ‚fælle', Tokes søn, følgende vers[2]):

---

[1]) Runverser nr. 102. jvf. Schück og Warburg I, 10—11.
[2]) Wimmer D. R. M. I, 97.

Sár fló égi
at Uppsalum,
en wá,
með hann wápn hafði.

Her forekommer det mig også ganske usandsynligt, at forfatteren helt frit skulde have komponeret disse linier om den døde helt; jeg ser ikke rettere, end at vi også her må antage citat af et større digt, enten det nu er et ordret brudstykke eller en mere eller mindre fri tillempelse. For denne art af citater — brudstykke af et hæderskvad over den afdøde personlig — kan der i hvert fald anføres mange svenske beviser, f. eks. Runverser nr. 88, hvor vel hovedindholdet er rigtigt forstået, selv om der er tvivl om enkeltheder i læsningen: Sigrid lod denne sten rejse efter sin husbond Svend;

hann oft siglt
til Sæimgala
dýrum knarri
um Dómisnæs.

3. Hällestad-stenen I er rejst af Askel efter Toke Gormssøn, hans hulde drot; sár fló égi at Uppsalum — og dernæst seks linier utvivlsomme vers. Jeg anser her de i olddansk form anførte ord for citat af det samme digt, som ovenfor er benyttet på Sjörup-stenen. Hvorledes det indbyrdes forhold er mellem de to stene, er i denne sammenhæng ligegyldigt. Rörby-stenen i Småland (Runv. nr. 107) meddeler, at Assur gjorde dette kumbl efter sin fader, og om denne siges der:

hann var manna mæstr óníðingr
var ‚intr' matar ok ómunastr — —;

men det samme udtryk genfindes på Transjö-stenen, ligeledes fra Småland (nr. 108): Katr satte denne sten efter Ketill sin søn,

hann var manna mæstr óníðingr.

Næsten det samme udtryk genfindes fremdeles på nr. 158 fra Østergøtland: Tunna satte denne sten efter sin mand Þorfast,

vas hann manna mestr óníðingr.

4. De under 3 anførte indskrifter kan også henregnes til eller danner overgangen til sådanne mindesmærker, der benytter almindelige vendinger, henhørende til runepoesien (en slags poetiske formler, som med ringe forskelligheder kommer igen i mange digte; et velkendt forhold fra eddadigtningen). Runverser nr. 98 begynder således: Alríkʀ ræisti stæin, sun Si(g)ríðaʀ at sinn faður Spiút, hvorefter der følger en utvivlsomt versificeret, men ikke sikkert tolket fortsættelse. Men også de anførte ord gør halvvejs indtryk af at være i bunden form. Bugge siger (anf. skr. s. 217): »Mulig allerede:

sun Siríðaʀ at sinn faður Spiút

ment som Vers. I anden Verslinje ser jeg Efterligningen af ældre Indskrifter, hvori at sinn faður uden Navn har dannet en Linje«, Dette er ganske vist ikke sikkert, men forekommer også mig sandsynligt; thi fænomenet er ingenlunde enestående, jvf. nr. 30 og med andet indhold:
nr. 65 Ingifast lod hugge sten efter Sigvid, sin fader. Han faldt i Holmgård,

skæiðar vísi með skipara

nr. 68. Svend ... og ... rejste ... efter deres fader og ...

— en vas — und hifni bestr.

nr. 69 og 72 har begge: vaʀ (var) i Grikkum, gulli skifti.

Andre stående vendinger er: sun sniallan (nr. 7), sun góðan (nr. 23), mærki mæiʀi (smst.), sniallíʀ svæinaʀ (nr. 29), syniʀ allgóðir (nr. 30), bæsti bóndi (nr. 42), allgóðan

dreng (nr. 44), stæin allmikinn (nr. 45), góðan matar (nr. 51), mildʀ mataʀ (nr. 46) osv.

5. Jeg har allerede anført eksempler på formularer vedrørende stenen og mindesmærket som helhed, hvoraf der findes en mængde både på danske og svenske runestene, og skal derfor nøjes med at henvise til Olriks træffende ord i den oftnævnte afhandling i Dania (IV, 118). Som foran bemærket, kan sådanne indskrifter ifølge deres indhold ofte henhøre under første hovedgruppe.

6. Medens formodningen på forhånd taler for, at forbindelsen mellem runeristeren og indskrifter i bunden og ubunden stil af denne art er nøjere end i mange andre, ledes vi herved over til en gruppe stene, hvor risteren digter, hvor han utvetydigt lader sin egen individualitet træde frem og taler i eget navn. Også her yder Rök-stenen et klassisk eksempel, idet den stolte kampesten på sin top bærer ordene:

Biari hiau wii (wí? Wimmer)
wíss rýnimaðʀ,

og de svenske runestene frembyder en række af slige runeristerens digte. I mange tilfælde er det risterens selvfølelse, der som på Rök-stenen giver sig udslag, som i Runverser nr. 89: ráði sáʀ kunni; snart nævner risteren sig selv, ja tilføjer ros til sit arbejde (nrr. 21 og 47, anført foran).

Medens Schücks inddeling — såvel som min modification deraf — af de poetiske runemindesmærker tager direkte sigte på det antagne verses indhold og nærmest deducerer sine slutninger ud fra dette, foretager Olrik en sondring på baggrund af hele tidens litterære og historiske forhold, omfattende alle de danske runemindesmærker. Vel er han ikke blind for sammenhængen mellem runeformernes to perioder, men han fremhæver det iøjnefaldende præg for indskrifterne fra omtr. 800 og fremefter, at »det historiske hensyn har for første gang fået overhånd og slippes aldrig

siden«. Dog er der tydeligt udtalte forskelligheder gennem tiderne.

I. 9de århundrede: fåtallige minder, kongeslægten ikke repræsenteret, derimod tydeligvis det religiøse livs talsmænd: þulR, goði, wía haiðwerðan þegn. Stene anbringes i højen med magisk formel (N. Nærå, Arrild), guderne anråbes ved tegn (Snoldelev, Læborg) eller ligefremme ord (Hvirring, Sdr. Kirkeby), forbandelse over gravskændere uden direkte religiøs tilknytning (Glavendrup, Tryggevælde). De to sidstnævnte stene danner overgangen til

II. Harald blåtands tid, hvor vi må sondre mellem kongestenene, høvdingestenene og minder, tilhørende folkets store masse. Her er fællespræget det levende syn for eftermælet: der findes stærkt følelsesstemte lovord, ja lovkvad eller brudstykker af sådanne. Det er i denne periode, at Olrik søger plads for den danske heltedigtnings guldalder, for skjoldungedigtningen og originalerne til de skønneste poesier hos Sakse.

III. Med slutningen af det 10de årh. får vi vikingelivets genopvågnen og blomstring: i steden for digt træder dåd, hvis mægtigste frugt bliver Englands erobring af Svend tjugeskæg, Der er på alle områder et tydeligt omslag i sindene, hvorom også runestenene fra omkring år 1000 bærer vidne: følelsen for eftermælet er vel lige så stærk eller stærkere, men hvad der kommer til orde er kendsgerningen, det historiske faktum; dødsmåde, dødssted fortrænger lovordene fra stenens flade. I naturlig sammenhæng hermed står den ejendommelighed, at disse kendsgerninger ikke udtales i versform.

Hvis denne stort sete sondring blot i hovedpunkterne er rigtig, får den også betydning til belysning af spørgsmålet vers eller ikke vers. Jeg skal oplyse dette med et af Olriks eksempler. Slutningen af den førnævnte Valleberga-indskrift (fra Knud d. stores tid) opstiller Brate (Runverser nr. 160) som vers: en þéR liggja í Lundúnum.

Dette modsiges imidlertid af formen i og for sig, og det kan ydermere ikke være vers, da »det netop er karakteristisk for de danske stene, at den simple omtale af dødsstedet er i prosa, ja netop udgør en prosaskik, der fortrænger versene«.

Foruden de foran fremhævede holdepunkter af almindelig litterær- og kulturhistorisk art, vil selve sproget yde de væsentligste bidrag til bedømmelsen af poetisk form: ordstilling og ordforråd bør underkastes en systematisk drøftelse og sammenligning, der ikke kan foretages, før det danske og svenske runemateriale foreligger i sikker og tilgængelig form. Allerede nu kan det siges, at det poetiske ordforråd for Danmarks runemindesmærkers vedkommende er forholdsvis ringe, men langt betydeligere i Sverige med runedigtningens længere udviklingstid. Hertil kommer endelig et formelt hovedspørgsmål, læren om accenten i de nordiske sprog, hvortil der ganske vist findes betydelige forarbejder, men langt fra på alle punkter sikre resultater, hvori der kan findes en rettesnor for den metriske behandling af vor oldtidspoesi. At på den anden side studiet af versbygningskunstens udviklingshistorie er af væsentlig betydning netop for accentens fastsættelse, er selvindlysende for sådanne perioders vedkommende, hvorfra der foreligger et tilstrækkelig fyldigt sprogmateriale.

IV. Danske runevers.

De svenske runevers fra den yngre runeperiode underkastedes allerede for en halv snes år siden en omhyggelig prøvelse af E. Brate (i den ofte nævnte bog Runverser = Antiq. tidsskr. för Sver. X. Stockh. 87—91), en undersøgelse, der gennem Bugges meget væsentlige bidrag til tolkning af sven-

ske runestene og deres delvis versificerede indhold er blevet til et hovedværk i runernes litteraturhistorie, skønt det vrimler af antagelser og formodninger, og skønt navnlig Brate med stor dristighed antager versform, hvor der er eller kan være allitteration. Først må tekstbehandlingen være klar, før runemetrikken kan skrives, og Sverige har på dette område store vanskeligheder at overvinde, ikke mindst da på grund af deres indskrifters mængde. Herhjemme tør vi håbe inden ret længe at få vort runemateriale fremlagt i en sådan tilgængelighed og afsluttende behandling, at det kan sammenlignes med på én gang diplomatariske og kritiske udgaver af vigtige oldtidshåndskrifter. Vi kan vel også vente en fremstilling og vurdering af runemindesmærkernes versbygning fra Wimmers hånd; men ikke desto mindre vil jeg i det følgende, for ikke at bryde sammenhængen i min undersøgelse, fremsætte nogle bemærkninger om de formodede runevers, jeg allerede nu har adgang til i sikker sproglig form.

Medens de to berømte Jællinge-stene i myndigt prosa bringer deres bud til efterslægten, er det fra den samme kongeslægt, det første utvivlsomme minde i dansk bunden stil møder os — på den mindesten, som Tófa lod rejse efter sin moder. Indskriften lyder i Wimmers omskrivning[1]):

Tófa lǽt gørwa kumbl,

Mistiwis dóttiʀ,	øft móður sína,
Haralds hins góða	Gorms sunaʀ kona.

Wimmer siger (anf. st.): »Både bogstavrimet, rytmen og ordstillingen synes mig bestemt at vise, at indskriften med undtagelse af de første fire ord skal opfattes som vers.« Her kan også fremhæves det ejendommelige tilnavn til Harald, som ikke blot kan være et udtryk for Toves stolthed og kærlighed eller noget tilsvarende til Roskilde-krønikens ‚mitissimus'[2]), men også synes ret naturligt fremkaldt for at få en

[1]) D. R. M. I, 77. [2]) D. R. M. I, 79.

kraftigklingende allitterationsstavelse til det med stærk tonevægt stående Gorms. Skulde de to verselinier hver rumme sit vægtige egennavn, måtte et af dem bære stavrimet, og ordene selv nødvendiggjorde da allitteration til Gorms. I så fald tvinger det i runeindskrifterne så almindelige góðr sig frem næsten med nødvendighed; ti der foreligger overhovedet kun få ord at vælge imellem. Man kunde tænke på gagnorðr og gagnsamr, hvoraf det sidste i det islandske litteratursprog ofte allittererer med góðr, sammensætninger med geð-, det danske runesprogs glåmull eller ordet gǫfugr, men intet af disse ord vilde give nogen særlig god betegnelse af en konge, rent bortset fra versemålet. Heller ikke ‚hins gamla' vilde kunne anvendes, så lidt som glaðr, medens intet var naturligere for runeristeren end at anvende det velkendte góðr, der måske yderligere støttedes ved Toves bifald. Hertil kommer endelig de danske runestenes sky for sære og sjældne ord. Forholdet forekommer mig at være følgende: kong Haralds gemalinde rejser ‚kumbl' efter sin moder i samme selvfølende tone, hvori kongen lidt senere taler til os på forældrenes mindesten. Den vendiske fyrstedatter vil ligesom Asfrid fra Vedelspang betone sin høje byrd og sin fornemme stilling, hvorved runeristeren (eller hvem der ellers er forfatteren) bliver bunden til udtrykkene ‚Mistiwis datter' og ‚Harald Gormssøns kone'. Det uomgængeligt nødvendige ord ‚moder' skaber allitterationen til det første egennavn. Til fordel for rytmen udskydes moderens navn, som så ofte kvindenavne på runestene, og med ‚góða' har forfatteren fuldført den metriske form. Versenes rytmiske gang er på forhånd givet: det er stavrimede vers med to hævninger i hver linie:

1. $\underline{\acute{\times}}\times\times\ \acute{\times}\times$ 2. $\times\underline{\acute{\times}}\times\ \acute{\times}\times$

3. $\acute{\times}\times\times\ \underline{\acute{\times}}\times$ 4. $\underline{\acute{\times}}\times\times\ \acute{\times}\times$

(de stavrimende stavelser understr.).

Der kan altså ikke være mindste tvivl om, at her foreligger en form af det germanske A. V. Sidste hævningsled har formen ×́×, og iøjnefaldende er det faste tal af 5 stavelser. Undersøger vi arsisstavelsernes kvantitet, har vi:

1. ⏑́×× –́×   2. ×–́× –́×

3. ⏑̣́×× –́×   4. –́×× ⏑́×

Som man ser et skema, der ikke særlig godt passer ind i kunstpoesiens rammer. 1. kan være A med ‚opløsning' af første arsis eller A* med forkortelse af samme; således også 3.; 4. kan være A* med forkortelse i sidste arsis, 2. A med optakt. En sådan sammenstilling har forøvrigt ringe værdi. At versene derimod gør et ypperligt, klangfuldt indtryk, opfattes af ethvert med oldnordiske rytmer fortroligt øre, og det er med rette fremhævet både af Wimmer og Olrik.

Den nyeste behandling af runedigtningens versemål og udtryksmåde findes i Olriks forannævnte anmeldelse af Wimmers runeværk (Dania IV, 114 ff, om versemålet særlig 120 ff). Her udtaler han, at den rosende karakteristik på Tryggevælde-stenen også må antages at have poetisk form, og denne opfattelse slutter jeg mig til i modsætning til Wimmers standpunkt, hvor ganske vist det stærkt afvisende udtryk[1]) har henblik på den tænkte opstilling af en halvstrofe med ‚sá werði at rétta — es ælti stæin þannsi' indgående som led i rytmen. Den omstændighed, at man har opstillet en hel indskrift i metrisk form, har i lang tid kunnet tilsløre det virkelige forhold. Dette ses tydeligt ved den foran behandlede indskrift fra Sdr. Vissing: så snart den normale indledningsformel lades ude af betragtning, frembyder halvstrofen sig af sig selv. Det forekommer mig rimeligt at anvende en lignende betragtningsmåde. Indskriften består af tre hoveddele: rejsningsformularen (Ragnhild, Ulvs søster, satte denne sten og gjorde denne høj og denne skibssætning efter

[1]) Die Runenschrift 387.

Gunnulv, sin ægtefælle, glåmulan mann, Nærwes søn), lovkvadsformlen (fáiʀ werða nú føddiʀ þæim bætri) og forbudet mod gravkrænkelsen (sá werði at rétta osv.). Den første række er prosa, skønt man vel ikke kan benægte muligheden af, at forbindelsen Gunnulf — glåmulan mann kunde være en af et digt løsreven allitterationsforbindelse (det sjældne adjektiv for stavrimets skyld? jvf. bemærkn. om góðr på Sdr. Vissing-stenen). Jeg har foran ofte påpeget, hvilken rolle citeringen spiller i runeindskrifterne, snart formodentlig fra større kvad om den afdøde, snart, og det uimodsigeligt i hvert fald i svenske indskrifter, lån fra fremmede, vel nærmest et poetisk fællesgods, der bevaredes og førtes videre af runeristerne. At det næste afsnit, lovordene, ofte indeholder vers på de yngre stene fra samme århundrede, er en kendsgerning, jvf. Hällestad I og II, Sjörup, Herrestad og Gårdstånga. Tryggevælde-stenen skulde da indeholde det ældste eksempel på denne skik, og det forekommer mig, at sammenhængen og hele indskriftens karakter mere taler for end imod, at det virkelig forholder sig således, skønt hverken tanke, ordvalg og ordstilling er særlig poetisk, eller rytmen særlig iørefaldende. Dog synes tanken, ‚han var en ypperlig mand, der ikke let finder sin lige' også underlig søgt udtrykt, hvis blot en prosaisk tilkendegivelse tilsigtedes, og det i og for sig jævne udtryk er jo netop typisk for vore danske runeindskrifter. Når Eyvind i Hákonarmál samler indtrykket af sin helts mageløse storhed i ord om, at man ikke venter en lige så god kongsætling på den dødes plads, før Fenrer slipper løs ved verdens undergang — ja, så er Tryggevælde-stenens lovprisning en ægte dansk parallel, mutatis mutandis, den målstærke Gunnulv over for heltekongen fra Stord, Eyvindr skáldaspillir over for runeristeren Sóti. Som vers:

fáiʀ werða nú   føddiʀ þæim bætri

´–× ´–× `×   ´–×   × ´–×

ↄ: vers af samme halvvejs ‚uregelmæssige' art som foran.

Man kunde i og for sig vente, at forbudet mod gravkrænkelsen indeholdt vers, men hverken på Tryggevælde- eller Glavendrup-stenen er det muligt at tvinge de herhen hørende ord ind i noget rytmisk skema, ligesom det sprogglige udtryk taler stærkt mod at antage tilsigtet poetisk form. På førstnævnte sten måtte vi i så fald afdele:

så werði at rétta — es ælti stæinn
(þannsi eða heðan dragi),

hvor i hvert fald de indklamrede ord ikke kan høre rytmen til; i de øvrige ord kunde man måske finde et citatbrudstykke eller en fast rytmisk formular, men stavrimet er så svagt afhjemlet gennem det i og for sig overflødige sá og stæinn, at denne formodning er ganske usandsynlig. At derimod ‚werða at rétta' indgår som fast formular, viser ikke blot Glavendrup-stenen, men også den mindst 50 år yngre Glimminge-sten[1]), hvor det hedder: werði at rétta, hwa's ubbriuti. Heller ingen af disse synes at være i metrisk form, så lidt som den noget afvigende formel på Skjern-stenen[1]): ‚siþi sa manʀ, is þusi kubl up biruti'. Når derimod Soti på Glavendrup-stenen i hovedindskriftens tre parallelled rister stæinn þąnnsi, kumbl þåusi og rúnaʀ þássi, men tværtimod i indvielsesønsket siger Þórʀ wígi — þássi rúnaʀ, finder jeg deri en villet omstilling og i hvert fald en tilsigtet fremhævelse af allitterationen. Men om der ligger mere deri, f. eks. et versbrudstykke eller en fast rytmisk formular, kan vel ikke afgøres. Det kunde jo være en gammel formular, som oprindelig havde indeholdt tostavelsesformen af gudens navn:

Þonarʀ wígi   þássi rúnaʀ.

Virring-stenens yngre parallel giver jo ikke noget bidrag til løsningen af dette spørgsmål.

---

[1]) Efter professor Wimmers forelæsninger.

På lignende måde er det muligt, at karakteristikken på Skjern-stenen af Odinkar Husbjørnssøn ‚þąh (ɔ: ᚼ rettet til ᛭) tura uk hin turutin fasta[1]) er citerende; både de poetisk farvede ord og den kraftige allitteration tyder da på vers — dýra — ok dróttinfasta. Dog forekommer opstillingen i ligefrem versform; þąnn hinn dýra — ok hinn dróttinfasta mig noget dristig. Snarere er det opløst i prosa med bevaret stavrim; eller kun dette sidste er tilsigtet.

Jeg kommer nu til den gruppe af danske runestene, der i metrisk henseende er af størst interesse sammen med Sdr. Vissing-stenen, nemlig de forskellige mindesmærker, der vedrører kampen på Fyrisvoldene ca. 983. I betragtning kommer her Hällestad-stenene I og II, Års-stenen og Sjörup-stenen.

Hällestad I er rejst af Askel efter Toke Gormssøn, hans hulde drot; II af Asgøt efter hans broder ‚Æira', som var Tokes hempegi; III af Asbjørn, Tokes hempegi, efter hans broder Toke; Sjörup-stenen af Sakse efter hans fælle Asbjørn, Tokes søn. Hertil kommer endelig den jydske Års-sten, rejst af Asser efter Val-Toke, hans drot. Wimmer har godtgjort, at disse stene er samtidige, antager for sikkert, at de fire første omhandler en hidtil ukendt søn af Gorm den gamle, Toke Gormssøn, og dennes søn Asbjørn, samt anser det for muligt, at den femte, Års-stenen, med Val-Toke mener samme person som de skånske stenes Toke Gormssøn. At der forekommer versificerede linier på dem alle, undtagen Hällestad III, er hævet over al tvivl, hvorom jeg henviser til Wimmers udtalelser i runeværket. Versene er følgende:

Häll. 1: Sáʀ fló égi — at Uppsalum.
Sattu drængaʀ — æftiʀ sínn bróður
stén į biargi — støðan rúnum.
þéʀ Gorms Tóka — gingu næstiʀ.

[1]) Efter professor Wimmers forelæsninger.

II: Nú skal standa — sténn į́ biargi
Sjörup: Sáʀ fló égi — at Uppsalum,
en wá — með hann wápn hafði.

Års: Sténn kwezk hérsi — standa længi
sáʀ Wal-Tóka — werða næfni.

Ligheden i disse indskrifters indhold er umiddelbart slående, og dog kan det være vanskeligt eller umuligt at fastslå den nærmere forbindelse mellem dem i digterisk henseende. Tydeligvis er sætningen ‚sáʀ fló égi at Uppsalum' et citat, men det er næppe muligt at afgøre, om det er lån mellem de to stene indbyrdes eller fra en fælles kilde, af hvad art den nu kunde være. Hvis det første er tilfældet, taler jo da sandsynligheden for, at det er sagt om faderen og lånt til sønnens mindekumbl. Det kunde da være formet for Hällestad-stenen eller være citat af et kvad efter Toke. Tilbage står endelig den i og for sig tiltalende mulighed, at det er et ‚bevinget ord', skabt af den foreliggende historiske situation, således at allitterationen er tilfældig eller blot et udslag af den sædvanlige fremhævende stavrimstilbøjelighed; at det tillige kan føjes ind i et metrisk skema, afgør jo intet. For tilsigtet versform kunde ganske vist anvendelsen på Sjörup-stenen tale, så fremt tilføjelsen der er vers.

Tilbage bliver imidlertid på Hällestad I den både logisk-grammatisk og rytmisk fast forbundne ‚halvstrofe' fra sattu til rúnum, hvortil de to sidste linier naturlig kan slutte sig. Der er fra indholdets side heller ikke noget i vejen for at opfatte hele indskriften fra sáʀ til næstiʀ som en otteliniers strofe, således som vi kender det fra den norsk-islandske digtning; men sikker er kun halvstrofen. Denne har følgende metriske bygning:

–́ × –́ ×   × × –́ –́ ×
–́ × –́ ×   –́ × –́ ×

De to slutningslinier: × –́ –́ ×   –́ × –́ ×

Indledningen: –́ × –́ ×   –́ × –́ ×

Hällestad II: –́ × –́ ×   –́ × –́ ×

Års: –́ × –́ ×   –́ × –́ ×

× –́ –́ ×   –́ × –́ ×

At her ligeledes foreligger en både i indhold og form stærkt sammenbunden ‚halvstrofe', er umiskendeligt. Fremdeles ses det let af den groft skitserede scansion, at det er den bekendte oldnordiske verstype, kendt fra litteratursprogets fornyrðislag. A-formen er den gennemgående ved siden af sjældnere C.

Det er altså sikkert, at vi på vore danske runemindesmærker fra sidste halvdel af det 10de århundrede finder to forskelligartede versformer repræsenterede: et femstavelsesvers med kvindelig udgang, mindende om litteratursprogets málaháttr, og et særdeles fastformet firstavelsesvers med udpræget faldende rytme, væsentlig i nøje overensstemmelse med A-typen af vers i fornyrðislag. I Sjörup-stenens ord ‚en wá með hann wápn hafði' har man da som en tredje gruppe villet finde en verslinje i ljóðaháttr — så var overensstemmelsen med litteratursproget jo fuldstændig. Dette gør Rosenberg, i det han læser[1]):

Han flyede ikke ved Uppsala,
men vog, mens han våben havde,

uden ellers nærmere at diskutere denne mulighed, der afvises af Brate[2]) med grunde, der forøvrigt principmæssigt bør forkastes; at i litteratursprogets digtning ‚långraden måste sluta på ett enstafvigt ord kort eller långt eller upp-

[1]) Nordb. Åndsl. I, 129.
[2]) Runverser s. 282—83.

lösning deraf', beviser afgjort intet med hensyn til ældre og kunstløse former. Ganske morsomt er det, at denne forfatter i sin anmeldelse af Wimmers runeværk[1]) bebrejder denne, at han ikke har drøftet Rosenbergs hypotese, der efter hans egen opfattelse ikke kan være rigtig. Sammesteds udtaler Bugge, at han trods det logiske forhold antager, at verslinierne bør deles:

en wá með hann
wápn hafði.

Han, »formoder, at uabn her, modsat det sædvanlige Forhold hos norrrøne Skalde, maa tænkes udtalt vapn̥n (2 stavelses)«, hvorved linien bliver regelmæssig. Wimmer[2]) anser det for utvivlsomt, at runeristeren har tilsigtet vers med de to pågældende linier trods svagheden i den metriske form, der ikke ophæves ved at sætte meðan i stedet for með hann. Derimod slutter Olrik[3]) sig til Bugge, dog med tvivl over for den formodede tostavelses udtale af wápn; den manglende stavelse i verset skal være erstattet ved den noget tungere medlydsforbindelse. Hertil må nu bemærkes, at denne forskel i opfattelse er yderst ringe. Det forekommer mig nemlig, at man under en scanderende oplæsning vil prøve på at opløse en tung medlydsforbindelse i to lydmasser; men forøvrigt er det jo ganske unødvendigt at bortse fra muligheden af et trestavelses vers, hvorpå olddigtningen har så mange eksempler. Derimod anser jeg det for mest tiltalende med Bugge og Olrik at undgå en verslinie af formen ‚en wá', en svagt betonet overgangspartikel + blot én stærkt accentueret stavelse. I den oldnordiske digtning haves der næppe noget tilsvarende. Tostavelsesvers findes kun

---

[1]) Arkiv XIII, 99.
[2]) D. R. M. 97.
[3]) Dania IV, 120.

sparsomt i ljóðaháttr og består altid af to stærkt betonede stavelser. Verset bør altså afdeles:

en wá, med hann — wápn hafði,

hvorefter det må henregnes til fornyrðislag. Heller ikke de øvrige indskrifter, hvori man har villet finde ljóðaháttr (Runverser s. 394), giver nogetsomhelst sikkert holdepunkt for antagelsen af, at dette versemål har været kendt i østnordisk. Derimod er der adskilligt, som taler for, at et seksstavelses vers har været ret hyppigt anvendt, i hvert fald på det svenske sprogområde.

Medens den følgende tids høvdingeminder — i overensstemmelse med de af Olrik udviklede litterære grunde — her i Danmark savner verset, bevares dette i længere tid hos den almindelige befolkning og har også efterladt sig, rigtignok kun sparsomme rester i indskrifterne. Omtrent samtidig med gruppen fra Fyrisvoldeslaget er den også i andre henseender så mærkelige Virring-sten, hvor runeristeren slutter:

Starkaðr résði   stén æft dǿðan

–́× –́×   –́ × –́×

Fremdeles den nu tabte sten fra Herrestad i Skåne: Ketiløy lod gøre dette mindesmærke efter —

þægn allgóðan   þann es hana átti,

–́ ×–́×   –́ ××× –́×

Samtidig med disse er efter Wimmers datering og læsning, som anføres af Olrik, Gårdstånga-stenen, ligeledes fra Skåne. Indskriften slutter: þér drængaʀ wáru

wíða únésiʀ   í wíkingu,

–́××–́×   ×́ –́×× (×–́–̀×?),

hvilket øjensynlig er et citat eller en poetisk reminiscens andensteds fra. Her finder vi et af de mest udprægede

poetiske ord, der forekommer i dansk runedigtning, adjektivet úneiss (upåklagelig, dadelfri). Sammen med Tirstedstenens ‚fáing wera' er det vel det eneste uimodsigelige eksempel på danske digterudtryk i runesproget. Dog forekommer det mig, at Olrik noget for skarpt fremhæver modsætningen mellem dansk og svensk og norsk-islandsk på den anden side. Her må man ikke glemme, hvor fåtallige de danske runemindesmærker er i sammenligning med Sveriges. Men utvivlsomt er det, at der er en tydelig gradsforskel mellem dansk — norsk — svensk — islandsk, rigtignok med mange overgange og således, at en skarpere grænse først træder frem på tærskelen til litteratursprogets udviklede kunstpoesi.

Af en vis vigtighed og interesse er det, at vi omtrent et århundrede senere endnu engang finder runeversets form fastslået i vort fædreland, nemlig på Tillise-stenen, som Eskil Sulkessøn lod rejse efter sig selv; her fortsætter han med følgende velmente halvstrofe, variation af den levende og talende stens gamle motiver:

é mun standa , með sténn lifiʀ
witrind sú , eʀ wann Eskill.

Indskriften på den omtrent samtidige Sandby-sten fra Sydsjælland gør det klart, at Eskil har haft et ældre med denne fælles forbillede, hvis rytmiske form han ikke har haft skarpt øre for. Her står nemlig tilsidst: é mun sanńélíf witring súsi eʀ wann Selfa. Indsætter vi den ældre form súsi i Eskils vers, får dette i og for sig regelmæssig form. Måske har Eskil såvel som Selfa manglet digteriske anlæg og ikke engang formået at fastholde forbilledets rytmiske form. Men det må også erindres, at vi nu har nået den overgangstid i middelalderen, hvor den kristne kultur sejrrig nedslår eller fortrænger det nationale, alt efter som det katolske præstevælde fra Svend Estridssøn og fremefter fæstner sig. I løbet af de følgende hundredår har

nye former udviklet sig også indenfor digtekunsten, som bliver rådende i dansk litteratur i de følgende 400 år.

Det vil af den foregående udvikling være klart, at vi på forskningens nuværende standpunkt næppe ved behandlingen af de yngre runevers vinder noget sikkert kriterium, som kan anvendes til at fastslå tilstedeværelsen af vers i indskrifter med den ældre runerække. Dertil er de danske mindesmærker for fåtallige og de svenske indskrifters sproglige indhold for usikkert tydet. Måske kan det dog nu være rigtigt at gøre visse betragtninger gældende ud fra sagens natur. Bugge betragter Torsbjærg-dupskoens indskrift som vers:

Wolþuþewaʀ   in Wange mariʀ.

Hvorledes er nu dette at forstå? Har risteren eller hvem det er kun ‚digtet' denne ‚vísufjórðungr', er dette allerede her et citat[1]), eller er det blot vort sprogs stavrimende tilbøjelighed, der mere eller mindre bevidst har øvet sin virkning? Ingen af de tre muligheder er udelukket, hvorvel jeg rigtignok anser den sidste for sandsynligst. Er dette vers, kan der findes flere vers blandt de ældste indskrifter, end Bugge regner med. Adskillige verskriterier finder jeg for Tune-stenens vedkommende, hvor jeg med Bugge tror, at poetisk form bør antages. Og det samme er øjensynlig tilfældet med Stentofta-stenen fra Bleking, hvor vi altså på grænsen til den historiske tid føres ind på dansk landområde:

niuha borumʀ   niuha gestumʀ
haþuwolafʀ gaf   hariwolafʀ magiu.

Derimod er det tydeligt, at de ældre runeindskrifters

---

[1]) jvf. Bugges bidrag til tolkn. af Fyrunga-indskr. Arkiv XV, 149.

versformer er tilsvarende til litteratursprogets fornyrðislag. Dette er altså den ældste poetiske form, vi kan konstatere for Nordens vedkommende.

Her kunde det spørgsmål rejses: har den gennem runeindskrifterne påviste østnordiske oldtidsdigtning været strofisk eller måske været friere sammenknyttet i lighed med de øvrige germanske oldlitteraturer med undtagelse af norsk-islandsk? Heller ikke herpå tør jeg give noget afgørende svar, og dog forekommer det mig, at de fleste spor tyder på, at vi ligesom i litteratursprogets digtekunst i hvert fald har haft otteliniede strofer. Denne form kunde ikke være fremmed for danskere og svenskere; thi islandske skjalde var jo langt ind i middelalderen hyppige og velsete gæster ved de østnordiske konge- og høvdingesæder. Dernæst finder vi i de fleste tilfælde både i danske og svenske runevers 2 eller 2 + 2, enkelte gange endog 2 + 2 + 2 + 2 verselinier anførte. Og selv om vi ser bort fra Karlevi-indskriften og alle øvrige danske og svenske minder, yder blot Rök-stenen et bevis på, at den otteliniede strofe har været kendt i Sverige i begyndelsen af det 10de århundrede. Med denne betragtning harmonerer det også godt, at selv de ældste spor af norsk-islandsk digtning tydeligvis er strofisk, så at antagelsen af fremmed indflydelse her for vestnordiskens vedkommende ikke bliver nødvendig. Større interesse har derimod spørgsmålet om, hvorledes nordboerne da overhovedet har fået deres strofeform, hvorfra og ad hvilke veje den har udviklet sig. Før dette spørgsmål kan løses, må den sammenlignende sprog- og litteraturhistorie gøre et betydeligt rydningsarbejde.

På forskningens nuværende standpunkt må det altså indrømmes, at runeversene i første række får almindelig litterærhistorisk og først i anden række metrisk betydning. De resultater, der er fremgåede af runeforskningen hidtil, er langt betydeligere og mere vidtrækkende, end man efter indskrifternes kvantitative ubetydelighed skulde have ventet.

Det er klart, at vi lige så lidt med hensyn til digtekunst, kulturforhold og samfundsliv i det hele taget som i spørgsmål om de nordiske sprogs almindelige udvikling har nogensomhelst grund til udelukkende at søge vort udgangspunkt i den oldislandske litteratur, der nu bliver sat på sin rette plads: en vestnordisk nybygds, der på grundlag af særlige geografiske og historiske forhold videreudvikler moderlandets kultur, måske for en del under fremmed indflydelse og påvirkning. De østnordiske folks kultur har i runeindskrifterne afsat ganske vist sparsomme, men utvivlsomme spor — spor, hvis forståelse har åbnet os indsigt i udviklingsbaner, som vi hidtil kun apriorisk og hypotetisk har kunnet ane.

For versbygningens histories vedkommende står det fast, at begge de østnordiske folk har kendt og benyttet de gotisk-germanske allitterationsvers både i det ældre og det yngre runesprogs tid. Stavrimsversene har levnet spor i Sverige et hundredår længere end i Danmark i nøje overensstemmelse med den historiske mulighed for kristendommens fremtrængen i de to lande. De utvivlsomme runevers, både danske og svenske, kan uden principiel vanskelighed forklares ud fra Sievers' typeteori; afvigelserne er, især i betragtning af det ringe materiale, så lidet betydende, at den ældste østnordiske digtnings formelle bygning kan siges at være den samme som i de øvrige germanske folks stavrimede olddigtning. Er teorien rigtig for disse, er den det også for danske og svenske verses vedkommende. Men på den anden side kan man let komme til at undervurdere runeversenes betydning i metrisk henseende. Når Sievers (Altgerm. metrik 50—51) indleder fremstillingen af den oldnordiske metrik med en afvisning af at benytte østskandinavernes »durftige und versprengte reste« af gammel digtning til udgangspunkt for sin undersøgelse, kan dette vel endnu siges at være rigtigt eller i hvert fald forsvarligt: »Zur aufstellung eines eingehenden metrischen systems reichen diese reste kaum aus«;

men når han fortsætter »zumal sie fast ausschliesslich aus erzeugnissen kunstlosester art, ohne eigentlichen litterarischen charakter, bestehen, ja sich nicht einmal überall von der prosa mit sicherheit unterscheiden lassen«, vil den lærde forfatter utvivlsomt komme til at udelade disse strenge ord ad åre. Når det samlede danske og svenske sprogmateriale fra runeperioden foreligger, vil metriske, syntaktiske og almenlitterærhistoriske undersøgelser uden synderlig vaklen fremlede et utvivlsomt versificeret stof, der ganske vist bliver ringe af omfang, sammenlignet med norrøn litteratur, og ofte, men ingenlunde altid er af kunstløs art (kunstløse lejlighedsdigte); ved siden heraf kunst-runestil, anførelse af vers fra helte- og ættedigtning, undertiden af en udpræget litterær karakter. Og dette versificerede stof vil da blive en hovedhjørnesten i den germanske versbygnings udviklingshistorie. Dér vil germansk historisk metrik få sit faktiske udgangspunkt, som germansk sprogforskning i Wulfilas bibeloversættelse og det ældre runesprog, og der vil prøvestenen være for Sievers' egen teori. Allerede nu er det for mig et af de væsentligste beviser for dennes rigtighed, at den uden tvang kan anvendes på runeversene. Ti hovedpunktet i denne sag går Sievers med urette uden om: *runestenene er samtidige kilder og nærmer sig så stærkt til begrebet autentiske versopskrifter, som dette ifølge forholdenes natur er muligt*, i langt højere grad end i angelsaksisk og oldtysk digtning, og medens den norrøne hedenoldsdigtning først optegnes 2—300 år efter dens tilblivelse.

V. Stavrim uden for runestene.

Stavrimet har i en sjælden grad gennemsyret de germanske sprog. Dut er trængt ind lige til hjærteroden og er

blevet en uløselig bestanddel af sprogets inderste væsen. Allitterationens historie begynder med sprogenes historie og grener sig med disse livskraftig ind i nutidens levende bevidsthed. Som litterært, digterisk virkemiddel, anvendt med kunstnerisk skøn, har den sin glanstid i hedenold og den tidligste middelalder, lever op igen i den nordiske renaissances tider og har fået en efterblomstring som en af vore dages litterære kryderurter. Men overalt i sproget lever den, hos HlewagastiR og Niels Møller, i oldtids lovregler og ordsprog som i nytids talemåder og børneremser. Allitterationen fortjener at finde sin egen historieskriver og sin egen æstetiker. Ingen af dem vil komme til at mangle stof; ti dette kan hentes fra alle de germanske folks samlede skrevne og uskrevne litteratur gennem tiderne.

Jeg har foran behandlet allitterationens ældste spor i Norden, som indledning til dens ældste anvendelse i digtning, og jeg vil nu gennem stavrimet søge efter mulige digteriske levninger ud over de hidtil drøftede. Den norrøne digtning er som bekendt næsten udelukkende stavrimet, men også gennem den øvrige norsk-islandske litteratur spores allitterationen gennem en række af de mest forskelligartede formler i rent prosaiske eller halvprosaiske forbindelser. Jeg skal blot fremdrage et enkelt eksempel foruden at pege på den også fra ældre tid kendte allitteration af slægtnavne, nemlig den norrøne mytedigtning: *B*ures søn *B*or er gift med *B*ǫlþorns datter *B*estla; *N*anna er *N*eps datter, *L*oki *L*aufeyjar søn; Bors sønner hedder Óðinn (W-), Vili og Vé; personificerede begreber allittererer: Nǫr—Nat, Dellingr—Dagr, Vindsvalr—Vetr, Svásuðr—Sumar; sammenhørende navne: Askr—Embla, Móði—Magni, Líf—Leifþrásir, Ái—Edda, Áfi—Amma; gudenavnet og boligen: Þórr—Þrúðvangr, Baldr—Breiðablík, Njǫrðr—Nóatún, Þjazi—Þrymheimr, Freyja—Folkvangr, Frigg—Fensalir, Sága—Sǫkkvabekkr, Ullr—Ýdalir osv. Dette viser, hvor stærkt et tag

stavrimet har i de nordiske sprog, enten det nu skyldes uvilkårlig anvendelse eller vel snarere digtningens formelle krav.

For Danmarks vedkommende vil det være naturligst først at søge mulige spor af den allittererende digtning hos Sakse. Gennem Olriks betydningsfulde forskninger er det jo nemlig godtgjort, at denne vor middelalders så at sige eneste og en af vor litteraturs ypperste historieskrivere foruden righoldige islandske meddelelser især har bygget på fædrelandets overlevering både i bunden og i ubunden form. Heltedigtningen fra det 10de århundrede har altså været tilgængelig for ham, hvilket igen kun kan sige, at den omkring 1200 endnu levede i den mundtlige tradition. Den enestående litterærhistoriske betydning af sondringen mellem Sakses kilder skal jeg her lade ligge for at vende mig mod det spørgsmål: har allitterationen i almindelighed og stavrims-versbygningen i særdeleshed haft nogen indflydelse på Sakses stil og form?

Hvad der med rette er blevet fremhævet om Sakses stil og udtryksmåde ganske i almindelighed, at han er fri for kirkeprægets påhæng, gælder fuldt ud også om hans versbygning. Denne er klassisk og viser ikke spor af indflydelse fra hymnedigtningen. Han har ikke et eneste rimet metrum og ingen fast anvendelse af assonans; men heller ikke fædrelandets versemål synes at have øvet nogen større indflydelse, skønt der i hans værk findes ikke få ting, der kunde minde om oldnordisk bunden form. At Sakse anvender eller rettere bevarer bogstavrimet i sine navneremser, er en gammel iagttagelse. I den nyeste tid har Steenstrup, sikkert med rette, fremhævet, at netop hensyn til rytmisk velklang har været en bestemmende grund for ham til at optage eller udskyde en opregning af navne[1]). Her skal blot anføres nogle enkelte eksempler. Bekendtest er stedet fra femte bog, hvor Arngrims tolv sønner nævnes: Brander,

[1]) Arkiv XIII, 113—14.

Biarbi — Brodder, Hiarrandi — Tander, Tirvingar — duo Haddingi — Hiorthuar, Hiarthwar — Rani, Angantir[1]). Sml. ss. 178, 373, 377 ff. Men også mange af Sakses enkelte digte er opfyldte af stavrim.

Her kan straks nævnes vekselsangen mellem Gro og Bessus-Gram (udg. s. 27). Gro åbner samtalen med to disticha, hvori allitteration allerede kan påpeges. Den følgende del, vekselsangen mellem Gro og Bessus, er affattet i særdeles klangfulde 7-liniers og længere strofer, der har en vis overfladisk lighed med oldnordiske metra, hvilket ydermere fremhæves ved den nordiske tone i ånd og indhold; navnlig er ligheden med Sdr. Vissing-stenens versemål både i øje- og i ørefaldende.

Virgo caballi	Mistiwis dóttir
Quæ premis armos,	øft móður sína,
Verba vicissim	Haralds hins góða
Mutua fundens,	Gorms sunaʀ kona.

Der findes også hyppig anvendelse af stavrim (*a*tque ali*e*no — *S*æpe refundens *s*angvine dextram — *p*roelia *p*rinceps quove paratur *p*ræstite bellum — nec rogus *a*rdens nec ferus *e*nsis, *a*ut maris *u*nquam terruit *æ*stus — *o*pprimat *o*mnes *a*gmine Sictrug — ac male *t*orvus *t*rudat edaci osv.). Jeg anser det dog for i højeste grad tvivlsomt, om dette skyldes nogetsomhelst andet end en ren tilfældighed; ti selve versemålet er af ægte antik oprindelse. Den enkelte linie er et ‚versus dactylicus dimeter, catalectus in duas syllabas' ɔ: et versus Adonius efter skemaet — ◡ ◡ | — ⏓ Bekendt er dette verses anvendelse som led af den lyriske strofe; fremdeles benyttes det hyppigt i sentenser og ordsprog, men som selvstændigt versemål først hos senere latinske digtere

[1]) Jvf. noten i udgaven (Müller og Velschow) s. 250, hvor strofisk opstilling og sammenligning med Ǫrvarodds saga og Hyndluljóð findes.

som Terentianus Maurus[1]). Derimod er det utvivlsomt, at det vrimler med stavrim i de fleste af Sakses digte; tydeligt fremgår dette af den sapphiske ode s. 31—32 og især i sangen s. 36:

Quid tibi sic *v*aga *v*ita fluit?
Quid cælebs *t*ua lustra *t*eris,
Arma *s*equens, jugulum *s*itiens?
Nec species *t*ua vota *t*rahit.
Eximia *r*aperis *r*abie, — — —.
*C*ædibus atque *c*ruore madens
Bella toris *p*otiora *p*robas ... osv.

Der kunde fortsættes med rækker af eksempler, men der vil næppe kunne vindes noget andet resultat end det allerede antydede: Sakse har i stort omfang benyttet stavrim i de mest forskelligartede latinske vers. Hans hovedgrund dertil må sikkert søges i hans for kraftig rytme og velklang åbne øre, en sans, man sporer overalt i hans værk. Meget sandsynligt er det da, at fædrelandets klangfulde stavrim har ligget ham i øret, da han digtede sine latinske kvad; men nødvendig bliver denne antagelse ingenlunde, ti han anvender slet ikke stavrimet konsekvent efter allitterationsdigtningens mønster og kan meget godt have medtaget denne digteriske udsmykning fra sine romerske forbilleder. Navneallitterationerne i remserne har derimod større værdi for os som et litterærhistorisk minde om den nationale original; men da der ikke foreligger et eneste sikkert afgrænset versfragment, vil Sakse ikke kunne få nogen indflydelse på fremstillingen af vor digtnings formelle udviklingshistorie.

Også i andre latinske middelaldersskrifter fra vort fædreland findes der anvendelse af stavrimet, således i den i nyere tid fremdragne Knud hertugs legende, hvor stavrim

[1]) Christ: Metrik der Griechen und Römer 165—66.

og assonans ligefrem synes systematisk anvendt[1]). Dette skrift er vel en af Sakses kilder, så han kan have mødt stavrimet fra alle kanter. Jeg skulde være fristet til at tro, at man også i Sakses prosatekst kan finde en mængde eksempler på *villede allitterationer*, ikke mindst i de herhen hørende partier af 13de og 14de bog. Jeg henviser f. eks. til s. 639 ff., hvor det vrimler med partier som: munimenti *r*ationem *r*eferre cupiens, esse *v*irum inquit *v*itæ rusticæ, cujus *p*opulari *p*enates vellet — *C*æteri *c*onjuratorum prostratum *c*rebris *c*onfodere *c*uspidibus. *S*angvis ejus terræ redditus *s*alutarem fontis *s*catebram ... administrat — *F*acinoris *f*ama *p*romiscuum *p*atriæ lamentum excivit omniumque *p*enates *p*langore com*p*levit — *m*orem tempori impensum *m*oerore *m*utavit — Cujus funus publico *l*uctu e*l*atum, quantus *e*jus *a*mor *o*mnium *a*nimis insitus esset, *in*dicio fuit — erubescendam *f*acinoris *f*ortunam tri*p*udio *p*rosequi *d*eforme non *d*uxit — Quo edoctus, Magno *R*oskildis *r*elicto, *R*ingstadium petit, *s*perans *s*e *p*er absentiam filii *p*acatiorem *p*lebis frequentiam re*p*erturum. Sml. hermed de af Steenstrup anførte eksempler i den ovenfor citerede afhandling. Hvis det ikke stod fast, at Sakse i sine vers hyppig anvender stavrim, således som jeg foran har godtgjort, og at stavrim kan anvendes systematisk i latinprosa, som Steenstrup har konstateret det for legendens vedkommende (hvorfra dette også er ført over i Roskilde-anonymen), turde ingen slutninger heraf drages. Nu kunde dog måske hele spørgsmålet om allitteration i latinske middelalder-skrifter fra Norden have sin interesse og måske bringe noget af betydning. For øjeblikket ser jeg ikke, at der kan drages litterærhistoriske eller metriske slutninger ud af det foreliggende. Men stavrimets påviste tilstedeværelse er i hvert fald en interessant parallel til stavrimet i skrifter i nordisk mål, f. eks. i lovene og de svenske helgenlegender.

---

[1]) se Steenstrups fremst. i Hist. Tidsskr. VI, 4, 679 ff.

Som bekendt foreligger der i de gotisk-germanske retskilder fra forskellige tider og hos de forskellige stammer rigelig anvendelse af digtekunstens attributer, som rim, assonans og især stavrim. Skønt stavrimet overhovedet er meget almindeligt i gnomisk anvendelse, antager man dog almindeligvis, at dets hyppige forekomst i lovene er et minde om, at disse før deres nedskrivning huskedes i bunden eller halvbunden form; det vil altså sige, at retsreglerne, sædvanerettens som de lovgivende myndigheders, omsattes i memorialvers for lettere at erindres. Denne antagelse er i sig selv yderst sandsynlig og støttes ved en betragtning af alle herhen hørende forhold. Skønt jeg altså antager, at større eller mindre dele af lovstoffet har været i bunden form, mener jeg dog, at materialet heraf kun i ringe grad kan udnyttes for versbygningens historie i snævrere forstand, hvorfor langt større forsigtighed bør tilrådes, end man hidtil har anvendt. Jeg nærer ikke mindste tvivl om, at store dele af Rök-stenens indskrift er opløst poesi på lignende måde som f. eks. store dele af Vǫlsungasaga eller på en noget anden måde Ynglingasaga. Men en sammenligning blot mellem de to sidste indbyrdes eller mellem disse og Rök-stenens tekst vil vise, hvor rent vilkårlig forsøget på rekonstruktion af de gamle vers eller dele af dem er. Dette gælder i desto højere grad, jo yngre optegnelserne er. Der er således utvivlsomt en tydelig gradsforskel mellem svenske og danske lovskrifter, idet de sidste har været underkastet et større kulturslid end de første. Spørgsmålet om rim og verslevninger drøftes jævnlig lejlighedsvis hos forskellige forskere. En sammenfattende fremstilling for enkelte sprogområder findes for vestgermansk og svensk[1]). Jeg vil her minde om,

---

[1]) Se i alm. Amiras fremstilling af de enkelte landes retsudvikling i Grundriss² III. Foruden denne har jeg benyttet: M. Heyne, Allitt. Verse und Reime in den friesisch. Rechtsq. Germania IX (1864) 437 ff; Hoffmann: Reimformeln im westgerm.; E. H. Linds

hvad forfatteren til ‚den første grammatiske afhandling' i Snorres Edda siger om den islandske litteraturs omfang ved midten af 12te århundrede: ... »for at det kan blive lettere at skrive og læse, som det nu er almindeligt også her i landet, både love og genealogier eller religiøse tydninger eller også de lærde histŏriske værker, som osv.[1]) Religiøse tydninger ɔ: hvad vi ellers kalder homilier og anden religiøs oversættelse til modersmålet, en i livets praktiske krav bundende historieskrivning i stigende udvikling og en i livets praktiske krav bundende skriftlig fastsættelse af lovstoffet — så langt var islænderne nået inden 1140; men den samme trehed har efter alle solemærker gjort sig gældende i den praktiske litteraturudvikling hos de øvrige nordiske folk. Det ligger da i de historiske forhold, at denne udvikling er begyndt tidligst i Danmark, senest på Island og i Sverige, hvorved det forklares, at de danske lovoptegnelser har et langt mere uoprindeligt præg end de svenske, skønt de nu bevarede håndskrifter fra begge lande er omtrent samtidige. Når man nu tillige tager i betragtning, at den formodede versform i lovene dog vel først og fremmest er hukommelsesstøttende, bliver en direkte formel sammenligning mellem allittererende partier af samme indhold lidet eller intet bevisende med hensyn til poetiske grundformer eller vel endog urgermanske former. Ganske vist finder Rosenberg, at den poetiske fremstilling i lovene måtte komme af sig selv, »retsreglen blev et lidet poetiskt livsbillede«, men dette stemmer næppe med, hvad vi har fået oplyst om de

---

bekendte arbejder i Upsala univ. årsskr. 1881 og Uppsalastudier til Bugge 1892. En slags fortsættelse heraf er Vendell: Bidrag til känned. om allitt. och rim i skand. lagspråk (Helsingfors 1897), som jeg først under sidste redaktion af mit arbejde er bleven opmærksom på. I Nordboernes Åndsl. II, 155 ff. giver Rosenberg er åndfuld, men meget fri fremstilling af nordiske loves poetiske former.

[1]) Dahlerups og Jónssons udg, s. 20.

ældste kulturfolks retsregler, hvor sproget vel er poetisk og ophøjet, men ingenlunde derfor i fast bunden form. En sammenlignende betragtning af den samme sprogfamilies, til nød den større gruppes, historiske retsudvikling er ganske vist uomgængelig nødvendig, ligesom al kulturforskning må blive komparativ-historisk; men en sammenligning af formen, der atter og atter kan ændres ved særlige forhold og ved parallel udvikling, må man være yderst varsom med. Selvfølgelig må dog versbygningens historie drage også lovmaterialet ind under sin behandling, selv om udbyttet deraf bliver ringe eller intet.

I Uplandslovens præfatio møder vi en sætning, der kunde tyde på lovsigemandens (lagmandens) direkte versificerende arbejde med lovene: laghæ yrkir war wiger spa, heþen i heþnum timæ; af det, som påtræffes 'i hans laghsagu' er det nyttige beholdt, det unyttige udeladt i loven. Vi kan da uden for stor dristighed tænke os, at en lignende virksomhed er bleven udfoldet af vestgøternes første lagmand: fyrsti war lumbær oc af hanum æru lums lagh kallæðþ fore þy at han sighs hawæ huxæt oc gørt en mykin loth aff laghum warum[1]). Det er efter kilderne umuligt at udrede med fuld sikkerhed, hvori disse mænds indflydelse på lovenes form har bestået, men ordene selv og endnu mere de lovsteder, hvori man har villet finde (og det til dels med rette) omskrivning af poetisk form, tyder på, at denne har haft et hukommelsesstøttende præg. Lad os tage et eksempel. I ældre VGLs tyvebalk XXIV hedder det bl. a. om tyven: siþan skal han dømæ til *h*ogs oc til *h*angæ til *d*ræps oe til *d*øþæ til *t*orfs oc til *t*iæru *v*gildan firi *a*rfuæ oc æptir mælændæ swa firi *k*irkyu sum *k*ononge. At vi ikke her har med en strofe eller et strofebrudstykke, men kun med allittererende formler at gøre, viser den sidste tilføjelse, der ifølge sagens natur må være yngre end det øvrige,

[1]) Citaterne efter Schlyter.

men dog føjer sig allittererende ind i formlen. En lignende betragtningsmåde må sikkert gøres gældende over for ikke få af stavrimspartierne i de norske love. Jeg kan i det hele taget ikke overtale mig til at tro, at der med sikkerhed kan opstilles blot en eneste stavrimet verslinie fra hele det nordiske lovsprog, således at jeg hverken kan følge Lind i hans behandling af svenske lovvers eller Rosenberg f. eks. i hans ellers så malende opstilling af grågåsens trygðamál[1]. Det er muligt, at man med større sandsynlighed kan uddrage versbrudstykker af speciallovene for de enkelte frisiske lande og herreder; men disse indtager jo også en særstilling. Jeg skal imidlertid ikke fælde nogen dom i dette spørgsmål, da jeg savner indgående kendskab til sproget. I mange tilfælde forekommer det mig blot, at vi ligesom på nordisk kun har stavrimsformlen tilbage. Hvorledes kan man f. eks. med sikkerhed hævde, at i rækken (Heyne 19, 22):

widvon and wêson and alle wer lâse liodon,
wîwon and walu-beron — — —.
widem and wêsen and alle unièrige bernum
and alle warlâse liudem —
widem ende wêsem ende alle war-lâsen —
jvf. 7, 12 widvon and wêson, walu-beron and alle werlâse liodon — —,

netop den første (Rüstringer-formlen) er helt bevaret? Jævnfører man hermed f. eks. fra jydske lovs fortale: Thæt ær kunnungs æmboth oc høfthings i landæt ær

at gømæ domæ oc gøræ ræt

[1]) jvf. Heusler: Über germanischen Versbau (= Roediger Schr. z. germ. Philol. VII, 1894) 80 ff. Kan være, at formlerne kan blive af betydning, ja af væsentlig betydn. for versbygningens historie, men ikke før det hele materiale er kritisk sigtet og faste holdepunkter for antagelsen af versform fundne.

oc frælsæ thæn   thær mæth wald thwinges
swa sum ær widdæwæ   oc wæriæ løs barn oc — — —,

ser man, hvor vilkårlig en versificeret opstilling er.

Derimod bringer den hyppige forekomst af allitteration i lovene et nyt vidnesbyrd om, hvor fortrolig germanernes øre har været med stavrimsdigtningens form. Uden en levende tilegnelse og forståelse af allitterationsversets metriske og rytmiske ejendommeligheder vilde lovsprogets form være ubegribelig, og det ganske uanset, om man regner med fuldstændigere eller mindre fuldstændig poetisk form.

Jeg havde her til hensigt at indføre de mere iøjnefaldende allitterationer, jeg ved en gennemlæsning af vore danske provinslove er bleven opmærksom på. Efter at være bleven bekendt med Vendells foran nævnte bog, hvori også de danske lovarbejder er medtagne, har jeg indskrænket mig til at supplere V[s] ikke fuldstændige samlinger; men heller ikke med disse tilføjelser er materialet udtømt. Denne forfatters bemærkning om, at egentlige lovvers savnes i dansk, er kun rigtig i den forstand, at vort lovsprog er mere afslebet; men forøvrigt kan man med lige så stor eller lige så lille ret opstille danske som svenske lovvers. — Jeg citerer i det følgende efter Thorsens udgaver side og linie.

Vendell s. 112—113 og 276—77.

*a*rf a *e* fram at gangæ, mæth *a*f kumænde ær til *VSL.* 6 [3—4]

sua scal um *a*llæ the *a*ruæ faræ, *æ*szæ ac hauær før um mælt 11 [12—13]

tha ær thet *e* *o*rbotæ mal 39 [6]

tha ær thet *oc* *o*rbote mål *ESL.* 28 [28—29]

thet ær *a*lt *o*rbotæ mal 30 [19]

tha ær væl skift thar *a*llæ hauæ *æ*m got 62 [26]

*o*reght man ma æi nøthæs til æthæ bot vp at haldæ *JL.* 113 [2]

mæþ tyltær *e*þe *o*þolbondæ *SkL.* 7 [7]
wete hanum *æ*i *a*swæru *e*th 36 [20—21.]
Vendell 113—121 og 277—82.
*m*ündær æi *m*anszens egn *VSL.* 15 [22—23]
thæn husfrø kallæ vi *s*iuc væræ, ær æi ma at sin *s*üslæ gangæ 17 [8—9]
se the for *g*uth hvat the *g*øræ 22 [15—16] (jvf. 25 [16—17])
thet, thær *s*amfrændær *g*øræ um *s*va vurthæt mal 22 [14—15]
eghin *d*isk ær, slic scal hans væræ oc sva *d*rygh *ESL* 22 [3—4]
af garthæ *s*ciutæ i *s*ærki enæ 27 [21]
*f*ult *f*ælagh 28 [17]
*k*yrkiæ scal *h*var *c*ristæn manz *h*eem *h*us væræ 30 [6]
at *b*rennæ foræ ællær i hiūl at *b*rütæ 33 [15]
*th*e kallæ men a *th*ingi væræ
ær foræ *th*ing æræ *th*it cumæn etc. 34 [6—9]
*f*rithløs man ma ey thing*f*rith nütæ 34 [13—14]
*th*ing scal *th*rü hauæ 49 [2]
oc ey ma *m*innæ thing væræ æn tolf *m*en 49 [9—10]
varthær nokær *d*ōm *d*ømdær 49 [10]
tha ma ey thing meth *m*innæ være
æn mæth fyuræ *m*en oc tivghæ 49 [28—29]
annær *s*cøtning varthæ *s*køt æn man *s*cøtær sin *n*æstæ *n*iuæ 50 [13—14]
tha scal han latæ hanum fürræ *s*tæfnæ æn *s*ol *s*ætz 51 [16—17]
oc *s*økiæ hans *s*ocn, um hin ær *s*iukær 53 [15—16]
*v*ærræ fallæn ællær *v*atær 62 [23]
thæt ær ræt laugh *s*tauær ær hvaʀ man ær *s*cathæ løs 67 [22—23]
æn *v*æltær *v*aghn etc. 69 [18]
um han gar *v*ithær at han var *v*illær 72 [22—23]
the *mø* ær ey ær *m*annæ gift 85 [16]
man a sit *v*apn at *v*arthæ 90 [14]
mæth *w*ald af sin *w*illiæ *JL.* 86 [6]
swa hialpæ hanum *g*vth at han skal *g*øræ
æi for *f*æ æthæ *f*rændær 87 [2—3]

aldrik *f*rith hauæ mæthæn the *f*rithæ ængi man 90 [9—10]
mæt *r*athæt *r*ath 117 [4]
*f*innær man annæn a *f*arnæ wæghæ. oc wetær ham v*f*yrmd 164 [5—6]
*w*in thet ær *w*itnæ thær *w*ith war 182 [8]
*s*tighæ man ær then, thær antigh liggær a *sk*ogh æth i *sk*iul 285 [4—5]
en alt i *k*øp ær *k*ummit *SkL.* 6 [26—27]
fore half (mark) *m*un ok æi fore *m*innæ 47 [24]
*þ*ingmæn ægho *þ*iuf uald 48 [24]
*h*ittir man *h*økæ i annærs manz *h*ægnæþæ skoghe,
hogge æi *k*raka ok æi *k*rok utæn hins uilia 61 [7—8]
*h*agha ma æi man *h*oggæ i annærs manz hægnæþæ skoghe 62 [4—5].

Undersøger man eksemplerne i deres tekstsammenhæng, vil man, i overensstemmelse med hvad jeg foran har udviklet, hurtig finde, at det er umuligt at opstille sikkert afgrænsede versbrudstykker fra vore danske provinslove: der er allittererende formler, hvoraf enkelte muligvis er levninger af en forsvunden versform. Allitterationen grupperer sig under tre hovedformer:

1. Sætningen sammenbindes gennem allitteration:

*h*ittir man *h*økæ i annærs manz *h*ægnæþæ skoghe,
*h*ogge æi *k*raka oc æi *k*rok.

I sådanne tilfælde er muligheden for oprindelig eller ældre versform størst.

2. Klangsammenstilling:

upa *b*øttæ *b*øtær, *d*om *d*ømdær, a *g*ruth *g*ifuæn.

3. Stavrimet tautologi, hvoraf meget lever den dag i dag:

stang eller staf, i far oc i fülghæ, fegh oc frithløs, las oc lukki, bast oc band osv.

Det bør heller ikke glemmes, at de danske love ligesom

det øvrige Nordens benytter mange andre klangmidler: rim: *thræls* mark oc ey *fræls* manz, *lægardh, fægardh,* mæth *hændi* ællær mæth *vændi, stens*hog — *bens*hog; assonans: f*ull*an oc *all*an, til h*al*fs ællær til *alz*; undertiden anvendes flere sådanne virkemidler i samme formel. Udtryk som f. eks. mæth *h*and oc mæth *n*æuæ (ESL. 46 [26—28]) kunde henpege på et ældre sprogtrin med bevaret h i sidste leds forlyd. Lind har draget adskillige slutninger af denne art for det svenske sprogs vedkommende. Men også her må det erindres, at nogle enkelte eksempler kun kan give en mulighed, hvorfra der er langt til sandsynlighed og et godt stykke vej til vished.

Ligheden mellem de gamle nordiske love og de gamle ordsprog er slående både fra indholdets og formens side, og man kan i de østnordiske middelalder-ordsprog gøre en rig høst til allitterationens historie. Axel Kock har i den af ham sammen med Carl af Petersens besørgede fortrinlige udgave mange steder drøftet muligheden af versform, og jeg for min del anerkender, at den hist og her virkelig kan være til stede, men mener, at den samme forsigtighed bør anvendes som over for lovene og andre hovedsagelig prosaiske mindesmærker: det er for tidligt at opstille versform endsige at benytte en sådan i metriske øjemed, før man har sikre verskriterier for den østnordiske versbygning, og grundlaget herfor mangler endnu, nemlig en sammenfattende og afsluttende behandling af runeversene. Derimod er det utvivlsomt rigtigt, at man ved herhen hørende undersøgelser ikke skal føle sig ubetinget bunden af den islandske metriks specielle regler, hvis gyldighed for det østnordiske sprogområde er ganske usikker; men selv Bugge argumenterer i sin drøftelse af de ældste runevers ud fra den særlige skjaldemetrik. — Jeg giver som eksempel et udvalg af stavrimende ordsprog, ordnede efter de af Kock opstillede hovedgrupper[1]):

---

[1]) Udg. I, indl. III ff.

a. Ordsproget indeholder to, tre eller fire stærkere betonede ord, som har samme begyndelseskonsonanter (eller begynder med forskellig vokal).
b. Ordsproget indeholder mindst fire stærkere betonede ord, af hvilke mindst to og to allittererer med hinanden. (Udgavens løbenumre anføres).

a. 1. meth *l*aaw scal man *l*andh bygghæ
2. man scal seedh *f*ølghe eller landh *f*ly
60. *h*iemmæ ær *h*wndh diærffwesth
322. *t*reffwen man *t*rydher ey wabn
484. hwo *i*ldh wil hawe, han scal leedhe i *a*sken
169. ee *g*ræder *g*ammel man tørmaanetz *g*røøddhæ
196. ee *s*offwer herre tijl *s*oll *s*kijn *s*yndhen indh
607. *f*rommer ær *f*rælss mandz *f*ramgangh

b. 430. *l*ænghe *l*igger *s*agh i *s*althe
77. thet wore een *g*odh *t*iwæ
haffde hun *t*wo *g*renæ
67. hwart *h*eyren han *f*lyer,
thar *f*ører han *h*alen meth segh
91. *h*andh scal *h*and faa
eller *m*wndh *m*een swerie.

Af andre former kan mærkes:

822. *d*awordh ær *d*ags madh
38. monghe becke oc smaa gøre een stoor aa
346. bædræ ær sw*on*gh hæsth æn th*om* grimæ
9. hoo aarligh rijss, han wordher mangt wijs
333. saa ær barn i by bærth, som hiemme ær lærth
1140. then ær næsth at wærye, icke wil hæriæ.

Kocks metriske bemærkninger gælder udelukkende den svenske tekst af ordsprogene fra begyndelsen af det 15de årh.; men at denne har en ældre dansk redaktion (»Peder Låle«) til kilde fra 14de eller 13de århundrede, er utvivl-

somt, hvorfor det samme synspunkt uden videre kan overføres på den noget yngre bevarede danske tekst.

Foruden stavrimet forekommer der, som eksemplerne viser, også midt- og slutrim, og enkelte ordsprog kan opstilles i versform, særlig som vísufjórðungr af fornyrðislag. Herom har jeg foran udtalt mine tvivl. Endelig forekommer der ubetinget moderne versformer, navnlig i de latinske vers. Særlig interesse frembyder det latinske vers D 999:

> Si lupus instruitur in numen credere magnum
> semper dirigitur ab eo respectus ad agnum.

Som man ser, grundtypen for Arrebos ‚Danske Hexametrum eller Sexmælende Riim', hvorom der i det følgende vil blive tale. I ordsprogsamlingen forekommer også de ældste nordiske heksametre:

> 778 (sv. 693) Ee groor ganghende foodh oc swælther siddhenne kraghe
> 1123 (sv. 1008) Kærlingh kændher sijn søn [at] taghe klædher, naar daghen ær blijdesth,

hvor det med svensk overensstemmende heksameter fremkommer, når det indklamrede ‚at' udelades. Hvis sådanne vers ikke skyldes tilfældigheder, må vi heri se en litterær bearbejdelse, vel fra ‚P. Låles' side, og muligheden heraf bør vel heller ikke udelukkes for andre ordsprogs vedkommende.

Et spørgsmål af stor litterærhistorisk interesse, også af betydning for de her omhandlede versbygningsmuligheder, rejser sig med hensyn til det fornsvenske legendar, hvori man har troet at finde spor af stavrimede helgendigte. Schück[1]) er tilbøjelig til at antage denne mening, og Stephens[2]) har i legendeudgaven behandlet sagen med meget

[1]) Sv. litt. I, 195.
[2]) Fornsv. leg. II, 1314—26.

romantisk og digterisk frihed, i det han blandt andet har skrevet legenden om St. Sebastian om på vers, hvad der ganske vist er meget, der frister til. Versificerede helgendigte forekommer yderst sparsomt i Danmark og Sverige. Fra det sidste land kan nævnes et Vita metrica St. Brigittæ, fra Danmarks kirkeområde Corvey-munken Gvaldos krønike i heksametre om Ansgars levned på grundlag af Remberts biografi[1]); men i hvilket omfang dette arbejde af Adam af Bremens samtidige har været kendt her hjemme, ved jeg ikke. Fra middelalderens senere tid findes der på svensk et par helgen-rimkrøniker om Riddar St. Göran og en Historia St. Olai, men ellers intet. Helt anderledes er også på dette område forholdet på Island, hvor den kristne digtning på modersmålet begynder straks efter kristendommens indførelse[2]), og hvor Krist-draper og helgenkvad (f. eks. Líknarbraut og Plácítúsdrapen) kendes meget langt tilbage. Den religiøse digtning på Island fortsættes i de gamle former gennem hele det 13de og 14de årh. og senere; eksempelvis kan nævnes de to draper om bisp Gudmund og digtene af og om Jón Arason[3]). Fra de store kulturlande vrimler det derimod med rimede religiøse fortællinger og helgenlegender hele middelalderen igennem, hvorfra et forbillede let kunde søges i Norden, og i hvert fald i England gennemløber den religiøse digtning, derunder også legenderne, hele udviklingsrækken fra rene allitterationsvers med overgangsformer, der danner paralleller til Otfrid og efterfølgere, til fast og regelmæssig anvendelse af ‚korte rimpar'.

Jeg vælger begyndelsen af det svenske legendarium, jungfru- Maria-sagan: War en *iu*þe *io*achim at *n*amne i *n*azareth: *h*an tok sig *h*usfru meth *g*uz laghum go*þ*a ok g*u*þleka annam osv. Endnu mere falder stavrimet i øjnene

[1]) Scriptores I, 156 ff.
[2]) Finnur Jónsson Litt. II, 125, jvf. hele afsnittet s. 115 ff.
[3]) Bisk Sǫg. II, 187 ff. og 478 ff.

i legenden om St. Sebastian, hvor der forekommer steder som: thera modher gamul fru kom løso hare for harme ok sleth sin klæde oc thede them sina spina oc sagdhe: awi søtasta syni — hwar hafwer hørt — mera vsald en mina — othylda fulder — er min grater — Awi mik salugha — som mista scal — mina sona liif — som sik biudha — siælfue til dødhin ... som forsmar — fadher ok modher — ok ænkte aktar — hwat wini wilia.

Noget lignende gælder legenden om St. Stephan (I 281 ff.); men hvor tiltalende end muligheden af stavrimede originaler forekommer mig, ser jeg ikke, at der kan anføres et eneste sikkert kriterium for rigtigheden af denne opfattelse. En rekonstruktion af den antagne versform, selv brudstykkevis, er efter min mening utilstedelig og videnskabelig værdiløs. Langt mindre kan der da være tale om at hente versbygningsregler fra så løst et grundlag.

Den foregående fremstilling skulde da have godtgjort, at udgangspunkterne for en østnordisk hedenoldsmetrik udelukkende er at søge i runeindskrifterne, hvor utvivlsomme vers forekommer. Først når hele det herhen hørende materiale foreligger i samlet form i nøjagtig afbildning og grundig tolkning fra runologernes side, kan der søges faste kriterier for østnordiske oldtidsdigtes form, og først derefter bliver der mulighed for gennem en fornyet prøvelse af det øvrige foreliggende stof at finde bundne æmner eller brudstykker af sådanne. På forhånd tror jeg endda det kan siges, at udbyttet vil blive meget ringe, når vished eller blot sandsynlighed skal træde i stedet for mulighed.

Allitterationen er ingenlunde sjælden i vore øvrige skrifter fra middelalderen, både i bunden og ubunden form, men den indskrænkes mere og mere til faste formler hen-

imod middelalderens slutning, formler, der hovedsagelig er levende den dag i dag. Og i intet middelalder-skrift har jeg fundet spor af stavrims anvendelse som bevidst kunstmiddel. Dette spores først i sidste halvdel af det 16de og i 17de århundrede, da sansen for Nordens oldtid vågner igen.

I ‚Lucidarius' (Brandts udgave) findes velkendte stavrimende, særlig tautologiske forbindelser som: hemmerigis herskap 7 [12], haar oc hudh 8 [21], spoth oc spee 12 [20], wee oc wandæ 18 [12], innæn oc vthen 57 [21], legemmæ oc ledæmoth 59 [15]; men også nu tabte udtryk som: kanikkær oc clostær mæn 5 [29], fraa hans jessæ oc til hans iliæ 8 [17], ophoff oc ændælicth 11 [10—11], skurpen oc sorth 45 [30].

Fra ‚Hellige kvinder' (Brandts udg.) anføres: i bek oc brennesten 25 [33], røffth oc rænt 72[31] og den interessante gamle vending: then koklær ther hugh kan vende och sinn hwærue 78 [34—35].

De gldanske homilier (Brandts udg.): til siæf æller saghmothetz æffterdøme 54 [9], skipær ok stadhger 166 [17], vthollik ok vflylik 166 [27], bitænde ok awitænde samwit 167 [1].

I rimkrøniken forekommer stavrim påfaldende sjældent, undtagen i de indstrøede ordsprogslignende sætninger, og gennemgående er det kun forbindelser, som endnu findes: meth been oc brwske 8, spoth og spee 16, meth bwth oc breff 18, gordh oc grvndh 161, stok oc steen 195, fran topp til thaa 307, storm oc stridh 316, hiærthæ oc hw 354, fawer oc fyn 463, gaffn oc goth 517, i breff och bladh 555, rwcthe och ry 585, clappæ och kyssæ 678, vsel och arm 944, gildh och geff 1242, wiliæ och wild 1277 osv. (H. Nielsens udg. hefte I). Af prøverne i Brandts gldanske læsebog anføres et sammenhængende stykke s. 189:

Ho som altidh will hæfnæ sin harm,
han bliffuer offthæ bodhe usel och arm. —

Løcken hun maa vel lighnes eth glar,
ho thet giffuer gøm, han wordher thet war. —

Thet er en man en hedher fulstor,
ath han holler fast sin edher och ordh.

Hos den ubekendte oversætter af den gldanske bibelversion er som bekendt tautologien princip, for at han med den mest samvittighedsfulde omhu kan gengive eller rettere forklare latintekstens ord. Som man kan vente, findes her en vrimmel af stavrimende paralleller, således: klogeræ ok kyndere (= callidior; jvf. kyndelighe ællær klogelighe = callide), sæth æller slækt 9, sæædh ok skyrdh 12, at øwæ ok yrke jorden 13, budh ok bydelse 47, bomen ællær byggere mæn 167, folkedøth ællær fædøth (= pestilentia) møgelheet ællær mannighet 106; nalæ ællær nærgaa 116, nalkedhe ællær nærkom 143, syw synnæ ællær stwndhæ 333, tryswær ællær tre stwnde, wawrændhe ællær wilfarindhe (= palantes) osv. Enkelte af tautologierne er som ofte i dette værk højst snurrige: sloo samsæth (= percusserunt foedus) 35, møgheth fagher møø ok fegerste jomfrw 40, haffsæns medel ællær midhie wey 144, aff mørkens medell ællær midiæ 169 (Molbechs udg., sider eller fra ordsamlingen).

Tautologierne har imidlertid deres blomstringsperiode i den egentlige reformationstid[1]); navnlig er Paulus Heliæ en mester i at dynge parallelle udtryk sammen, og tilbøjeligheden er fælles for alle tidens forfattere. Fra stridsskrifter og lejlighedsbetragtninger breder disse udtryk sig til den alvorligere litteratur og til selve bibeloversættelsen. Men dette har utvivlsomt bidraget til at bevare en hel række stavrimende forbindelser, og sådanne ad litterær vej forplantede mødes da og øges med den mundtlige traditions rigdom, der for en del har sin rod langt tilbage i hedenold. Det har tidligere almindelig været antaget, at der fandtes bevidst anvendelse af stavrim eller dog tydelige spor

---

[1]) jvf. Dahlerups sprogh. s. 49 og Vilh. Andersen Om Gentagelsen. (Dania I og Danske st.).

heraf i folkeviserne. E. v. d. Recke har imidlertid bestemt benægtet dette, og hans opfattelse er ført videre af Steenstrup[1]), der påviser, at det især er igennem litterær påvirkning, navnlig da fra Vedels side, at viserne er blevne prægede af stavrimet som kunstmiddel. Denne opfattelse anser jeg i det væsentlige for rigtig[2]).

---

[1]) Vore Folkeviser s. 125 ff.

[2]) Opstillingen af ‚langvers' i dette afsnit skyldes alene pladshensyn. Forøvrigt anser jeg spørgsmålet ‚langvers' eller ‚kortvers' i oldnordisk for uafgjort.

Andet afsnit.

Det episke rimvers i middelalderen.

I. Rimversets udvikling og forekomst.

Versificerede indskrifter på danske runestene findes endnu henimod slutningen af det 11te århundrede (Tillise-stenen ca. 1070), og på svenske endda et århundrede senere. Men omkring år 1200 mødes gamle og nye former på svenske runestene. Indskrifter på de kristne gravstene har endnu til dels bevaret versformen; men foruden det gamle allitterationsvers findes nu også rimvers som et vidnesbyrd om, at enderimet nu er ved at tage magten fra hedenolds stavrim i Sverige. Blandt de herhen hørende minder anfører jeg Runverser nr. 131:

+ hær : liggia : faþhar : tuer :
hiþinn : ok : enarr : hæto : þer +

Og ved siden heraf nr. 132:

+ þrir : liggia : mænn : undir : þæmma : stene etc.

Ordstillingen i indskriftens begyndelse taler for, at vi her har vers, mener Bugge, og han fortsætter: »Vi har da vel her det yngste Exempel på stavrimende Vers i en svensk Runeindskrift. Jeg tør ikke afgjøre, om denne Indskrift er

fra omkring Aar 1200.« I nr. 133, som kan være fra ca. 1200, finder Bugge vers, fælles enderim for alle fire linier, uden at den fremtrædende allitteration er tilsigtet.

Medens disse rimverses stilling og oprindelse endnu kan være tvivlsom, som så mange andre spredte brudstykker, der forekommer i sagaer og og religiøse arbejder, finder vi det første svenske korte rimpar skrevet på bindet af et breviarium i Køln fra ca. 1270[1]):

iac wet en frugha i wærældet wære
hænna lif tha wil iac æra.

Desværre er munken ikke kommen videre i sin hjemlængsel (eller er det en Maria-vise?), men altid langt nok til at vise, at svenskerne var Nordens franskmænd også i middelalderen. En dansk munk fantaserer og rimer i en anden tonart:

drømde mig en drøm i nat,
det var om jen kat . . .

Dernæst findes der yderst interessante rimpar i det fornsvenske legendar, hvis ældste hds. er fra 1350, men hvis hovedstamme synes at gå tilbage til 1272[2]), og lige i begyndelsen af det 14de århundrede bearbejdedes et udvalg af den fremmede ridderdigtning på svensk (Eufemia-viserne), hvorved vi får rimvers i tusindvis. I hvert fald omkring 1400 kendes knittelversene på Island; de forekommer således i den rimede indledning til Duggals Leizla[3]):

Ef þu villt maðr holpinn vera
sa þu niðr, ef þu villt upp skera
allt þat er þu matt gott gera
ok þu veizt þer bera

---

[1]) Schück I, 80.
[2]) Schück I, 194.
[3]) Heil. manna sǫgur I, 329. Det ældste hds. A. M. 681 a. 4to er fra beg. af 15. årh.; jvf. udg. indledn. XII.

ver þu skiotr þat gott at vinna,
þa mantu goda ombun finna etc.

De ældste danske knittelvers, jeg er bleven opmærksom på, er det lille brudstykke af ‚sjælens kæremål mod kroppen', der er skrevet pa bindet af skånske lov i hds. A. M. 41 4to fra ca. 1350. Jeg anfører efter Brandt (gld. læseb. 60) et par af de hele linier:

awi awi for hardhæ nøth
at thola for vtan ændha døth —
hwi mundæ gwdh villæ skapa mik
mædhan han vil wisti mæth sialwer sik etc.

Hvis indledningsversene i ‚Lucidarius' hører med til den oprindelige redaktion, kan de vel heller ikke henføres til en meget yngre tid.

At der fremdeles har eksisteret religiøse digte på dansk og svensk (originale eller snarere oversatte og bearbejdede) i det 13de århundrede og rimeligvis endnu længe før, kan der fornuftigvis ikke være tvivl om, blot når man ser hen til den svenske legendesamling, skønt vore ældste optegnelser er adskilligt yngre. Dertil kommer endelig, at folkeviseformen kan betragtes som konstateret over hele Norden omkring år 1200[1]), medens tyske sangere ifølge Sakse færdedes hos danske stormænd gennem hele det 12te århundrede.

Stor litterær betydning får det nordiske ærkesædes oprettelse. Under Eskil og Absalon var klostrene arnested for en fra oven kontrolleret og beskyttet litterær virksomhed, hvis væsentligste resultat er middelalderens latinske historieskrivning. I det samme århundrede begynder Islands videnskab og penneføring af tidligere åndsprodukter, men uden nogen sinde helt at rokkes ud af de nationale baner. Sve-

[1]) jvf. Bugge i DgF. IV, 595.

riges katolske litteratur følger som bekendt et århundrede senere fra og med Folkungernes tronbestigelse. Også kunstens, særlig arkitekturens, udvikling herhjemme danner en interessant parallel til litteraturopsvinget. De ældste stenkirker her i landet tilhører ganske vist det 11te århundredes sidste fjerdedel[1]), men de bevarede monumentale bygninger er fra første halvdel af det 13de årh., og hovedmassen af vore landsbykirker synes at være opførte i løbet af det 12te århundredes anden og tredje fjerdedel. De store domkirker, klosterkirker og sognekirker i købstæderne skyldes vel gennemgående fremmede bygmestre, eller vore gejstlige optræder selv som arkitekter efter deres studier i udlandet. Men dette kan umuligt være tilfældet med alle vore landsbykirker, hvor hjemlige bygmestre dog vel i de fleste tilfælde må tage arbejdet i deres hånd. Det ligger da i forholdenes natur, at en nærliggende hovedkirke måtte blive forbilledet, hvorfra man hentede plan og motiver (således som Helms har påvist sammenhængen mellem Ribe domkirke og en række vestjydske tufstenskirker fra Eider til Ringkøbing), og at hjemlige håndværkere i hvert fald har været medvirkende, bliver til vished, når man på den ene side lægger mærke til, med hvilken dygtighed man tumler med det hårde stenmateriale, en dygtighed, som gav sig de første udslag hos runekunstnerne, og på den anden side ser, hvorledes motiverne fra træbygningskunsten overføres på stenmaterialet[2]). Det anses for vist, at der i de romanske trækirker herhjemme optoges elementer fra den ældre nordisk-irske ornamentik, og denne træskulpturs former føres nu direkte videre. Tillige møder man hagekors, triskele og hammertegn på kristne bygninger, ja hagekorset findes endogså på et søjlehoved fra Viborg domkirke. Dette forhold træder endnu tydeligere frem i Sverige og navnlig på Gotland,

---

[1]) Løffler: Udsigt over Danmarks Kirkebygn. etc. Indl.
[2]) Løffler 20.

og her kan også mærkes den trofaste anvendelse af runerne i forbindelse med de kristne kirker i alle Nordens lande.

Denne brydning og assimilation mellem gammelt og nyt træder også frem i historieskrivningen trods den fremmede sprogdragt. Medens Ælnod skriver som led af den hellige almindelige kirke uden national forståelse, er forholdet jo ganske anderledes hos de royalistiske historieskrivere, Svend Aggesen og Sakse, eller hos ynderen af det gammelnordiske stormandsvælde, den ubekendte forfatter af Roskildekrøniken. Disse forfatteres stedbundne fædrelandskærlighed står lige langt fra en Erlandssøns eller Grands romerfølelse, hvor forskellige de end er. En hel række brydninger og modsætninger af denne art rummes hos Sverre; men også han har enheden i sit væsen ikke i sin præstedannelse, men i sin nordiske grundfølelse. Endelig må vi ikke glemme, at der gennem hofferne og stormændenes udenlandsrejser i løbet af det 12te århundrede føres en fremmed kulturstrøm ind over landet med hensyn til klæder, våben og dagligt liv[1]). — Her rejser sig ganske naturligt det spørgsmål: men er der så ikke foregået, ikke blot indholds-, men også formbrydninger i de litterære udtryk for vort fædrelands åndsindhold i det 12te og 13de århundrede? Norden havde jo en også i formel henseende ypperlig stavrimsdigtning, der næsten havde levet et historisk 1000 års-liv, før kristendommen vandt fodfæste. Man kunde på forhånd vente en lignende sammensmeltning mellem fremmed og hjemligt, som man møder i England og Tyskland. Før jeg går nærmere ind på dette spørgsmåls besvarelse, må jeg fremdrage nogle hovedpunkter af det tyske rimverses udviklingshistorie.

Der kan som bekendt næppe rejses synderlig tvivl om, at man i Tyskland i kirkelyrikken tidlig har efterlignet kirkens hymner og sekvenser til mere eller mindre frie digtninge på folkesproget, og det er ligeledes anerkendt, at det

---

[1]) Nordb. åndsliv II, 34 ff.

egentlige forbillede for det episke rimvers, der afløste det oldgermanske allitterationsvers, er munken Otfrids evangeliedigtning fra slutningen af det 9de århundrede, hvori han på tysk, i et selvopfundet versemål, besynger frelserens liv og gerning til opbyggelse for sine landsmænd. Og Otfrids versemål, eller med andre ord det oldhøjtyske rimvers, beror ifølge Sievers' og Wilmanns undersøgelser på en assimilation mellem den nedarvede versbygnings princip og den på den latinske kirkelyrik hvilende ny følelse for takt og rytme. Jeg citerer førstnævnte forfatters hovedsætning[1]: »So gelange ich zu dem einfachen schlusssatz: der deutsche reimvers ist das resultat eines compromisses zwischen dem fünftypensystem der allitterationszeile und neuen, durch den kirchengesang eingeführten viertaktigen melodien.« Meningen hermed er, at Otfrid har valgt de typer af allitterationsverset, der lettest lod sig synge i firtakt-delte linier, har reguleret taktdelingen, udeladt allitterationen som kendingsled for rytmen og i stedet for indsat det fra kirkesangen kendte versslutnings-middel: rimet. Men medens hymneverset har fast stavelsetal (fire to-stavelses versefødder), er Otfrids vers, navnlig i begyndelsen af hans digt, stærkt bundet af de ældgamle stavrimsforbilleder, således at den naturlige betoning overholdes trods de fire hævninger, idet ‚stærk bitone' erstatter hymneversets svagere hovedtone. Verset kan have optakt, bestående af en eller flere stavelser, og slutningen er katalektisk ɔ: versets sidste stavelse indeholder den fjerde betoning[2]). Efterhånden som han skrider frem i sit arbejde, og særlig i de til sangforedrag beregnede partier, bliver tostavelses-fødder hyppigere ɔ: regelmæssig afveksling mellem hævning og sænkning tilsigtes. Hvornår allitterationen er ophørt i den tyske folkedigtning, kan ikke afgøres med bestemthed; men fra det 12te århundrede træder de middelhøjtyske metriske former frem, der i alt væsentligt i princip

[1]) Beiträge XIII, 138.
[2]) Grundriss II, 936 ff., hvortil jeg også i det følgende støtter mig.

synes at hvile på Otfrids versbygning, dog således, at sangversene naturnødvendigt regulerer versfodens kvantitet, almindeligvis ved at gøre den tostavelses (hævning—sænkning eller sænkning—hævning), medens de til taleforedrag beregnede digtninge bevarer det friere forhold. Inden år 1200 findes der da i Tyskland som følge af organisk udvikling — foruden religiøse strofeformer i direkte efterligning af de latinske forbilleder —:

1. Nibelungen-strofe med Hildebrandston og Gudrunstrofen.
2. De nationalt skolede minnesangeres metra.
3. De ‚korte rimpar' i episke digte.

Men både i den lyriske digtning og i det ridderlige epos gør sig samtidig stærk indflydelse gældende fra den romanske metrik: man tilstræber fast stavelsetal med regelmæssig afveksling mellem hævning og sænkning; som følge heraf bliver versslutningen akatalektisk, og der forsøges en formindskelse af optaktens område. Hertil kommer endelig, på grund af det tyske sprogs kvantitetsforandringer, at det moderne begreb ‚klingende versslutning' bliver regel, således at der i versslutningen ikke længer gøres forskel på oprindelig lang + kort og opr. kort + kort; dette bliver i Nord- og Mellemtyskland regel i løbet af det 13de århundrede. For mit særlige æmne bliver det af mindre væsentlig betydning, hvor stor i virkeligheden den franske indflydelse har været. Væsentligt er det mig kun at slå fast, at formerne aldrig er helt løsrevne fra deres organiske udviklingsrække, men beror på fortsatte assimilationer mellem gammelt og nyt, mellem fremmed og hjemligt. Ét må endnu fremhæves: formpåvirkningen fra fransk til tysk beror på lån af æmner; minnesangerne bliver lærlinge af provençalerne, hofepikerne af de nordfranske fortællere; begge frigør sig i formel henseende mere og mere fra det fremmede forbillede, jo mere de formår at lægge nationalt åndsindhold og fylde ind i deres personlige tilegnelse af de lånte æmner.

Der kan, så vidt jeg ser, og således som jeg foran har forsøgt i sammenhæng at udvikle det, næppe rejses nogen væsentlig indvending mod den påstand, at rimverset i Danmark — bortset fra mulige versioner af hymner uden bredere betydning — må have udformet sig på begge sider af år 1200, samtidig dermed eller måske noget senere i Sverige, og at det i begge lande foreligger fuldt udviklet ved den dansk-svenske litteraturs bredere begyndelse år 1300. Når vi nu skal undersøge de litterære forudsætninger for tilblivelsen af en ny versbygningskunst, vilde det være af væsentlig betydning, om stavrimsdigtningen var virkelig levende endnu i løbet af det 12te århundrede. Herfor er der imidlertid om end megen sandsynlighed afgjort ingen vished, men sandsynligheden er, som det fremgår af runeversene, større for Sveriges end for Danmarks vedkommende. Og samtidig med hyppige danske studierejser i udlandet ved vi, at en tysk indflydelse gør sig gældende i Danmark allerede gennem hele det 12te århundrede, for hele Nordens vedkommende i det 13de århundrede (f. eks. i Didriks-sagaen). Men på den anden side vidner Sakses islandske kildebenyttelse, ja selve Valdemar Sejr, om levende fællesnordisk tradition. Og endelig: stavrimsdigtningen har i Norden nået sin højeste blomstring, og stavrimet har her efterladt sig de kraftigste spor uden for den egentlige digtning. — Det vil heraf fremgå, at man ikke ud fra den litterærhistoriske situation kan danne sig nogen forhåndsanskuelse om den nye verskunsts udviklingsvej. Vi får da tage æmnet op på sædvanlig måde og undersøge, i hvilken retning selve de metriske digtninge peger. Da Sverige her har de ældste bevarede rimdigtninge, kan vi ikke lade dette lands litteratur ude af betragtning, men må i hvert fald delvis forsøge en parallel fremstilling, især da, fordi et af vore største metriske mindesmærker fra middelalderen er en overførelse fra svensk.

De ældste sammenhængende svenske rimvers findes,

som foran bemærket, i den såkaldte codex Bureanus af det fornsvenske legendar[1]). Foruden indledningslinien

Adamas ær mins hiærta moþ,

der danner forbindelsen med den forudgående prosa, består digtet af 98 verslinier, parvis forenede ved rim. Statistisk stiller forholdet sig således:

stavelsetal: 5 vers har 7 st., 29—8, 37—9, 23—10, 6—11, 4—12, 1—13 og 1—14,

rim: 23 verspar har tostavelses (‚kvindeligt'), 26 verspar + indledning ‚mandligt' rim.

I indledningsverset og spredt ellers klinger stavrim tydeligt med:

Jhesu Guz son — Jhesu goþe,
bløt mit hiærta — mæþ þino bloþe
at þænkia mæþ þakom — þina pino
af allom hugh — ok hiærta mino,

men der er ikke tale om gennemført allitteration efter oldpoesiens mønster, og de gode enderim viser vej bort fra det gamle. Tydeligvis er der fire stærkere betonede stavelser i hver verslinie (hvis vi betragter rimet som versslutning), og rytmen beror væsentligst på den regelmæssige periode af fire hævninger. Der forekommer vers med helt regelmæssig afveksling mellem hævning og sænkning:

sukat ok syrkt ok illa latet, eller
þu luktar lust ok riukar søt,

men også vers med sammenstødende hævninger som:

Min hærra, þin pina ær miok lang.

---

[1]) Udg. I. 72 ff., nøjagtigere hos Klemming: Svenska medeltidsdikt. s. 1—6 og hos Noreen Altschw. Lesebuch s. 40—42, hvorefter jeg citerer.

Det vil være let selv ved et løst overblik at finde hymnevers, hvortil det svenske vers rytmisk set tilsyneladende svarer, f. eks.:

þu luktar lust ok riukar søt
hæc hora just-us salus est
at þu forgaf þøm syndabrut
qui cru-cem propter hominem.

Fremdeles falder det i øjnene (eller i øret), hvis man med følelse eller forståelse for meningen oplæser det omhandlede stykke i sammenhæng, at de fire hævninger gør sig stærkt gældende, men ikke har samme accentstyrke, idet to er stærkere, to svagere. På dette punkt mødes legendeverset altså både med hymneverset og med oldnordiske stavrimsprinciper. Og at denne iagttagelse beror på en verset iboende realitet, bestyrkes, når vi ser på versslutninger som

40 23 hiártaròtar (´ hovedtone ` stærk »bitone«).
40 30 hóuoþsàre.
41 16 mángfàld.
41 31 prǽldòm.
42 15 sýndabrùt.

Måske kan betoningen mángfàld være tvivlsom; men for de øvrige tilfældes vedkommende tør vel den ansatte betoning siges at være fastslået for ældre svensk[1]).

Jeg går altså ud fra, at de to sidste hævninger i legendeverset er uligestærke. Når vi med dette som udgangspunkt undersøger versenes senere del, viser de oven anførte sammensatte slutninger os, at det er næstsidste hævning, der er stærkest. Dette bestyrkes yderligere, når man bemærker, hvorledes den logiske accent i følgende vers giver næstsidste hævning overvægten:

---

[1]) Jvf. Noreen i Grundriss² I 565 ff. Jeg benægter hermed ikke muligheden af, at ‚syndabrut' kan udtales 303 i forsøg på absolut rytmisering, men ordets sproglige værdi er 302.

40[13] af allom hugh *ok hiærta mino*
40[19] var min skuld, *for ænga þina*
40[29] haua han kærare *liue varo*
41[5] Mindre var *minna* moþor *møþa*
41[6] þa hon skulde mik *til døzens foþa*
41[24] þolde þu sakløs *Moysi lagh*
41[35] firi þøm þu føde *viþ himna brøþ*
42[1] vældar ok flytar *iorþen al*
42[7] Þe sagþo þik vara galin *ok diæuuls man*
42[9] Æ þa þu giorþe *aldra bæst*
42[10] þe talaþo vm þik *aldra væst*
42[11] þe sagþo þik bryta *Moysi lagh*
42[12] þa þu bøte siukom *vm hælghan dagh*
42[16] ok vrakt v folke *diæuulin vt*
42[20] Sæl se þin *moþor! mø ær hon* (jvf. stavrimet!)
42[29] baþe dagh ok nat *vm þit lif ræd.*

Hertil kommer 14 vers, hvis sidste del består af med ok og *ælla* forbundne parallelle led, der i og for sig har logisk lige stor tonevægt, men hvor ifølge de germanske sprogs tilbøjelighed første led får en mer eller mindre udpræget overvægt i naturlig tale. I andre tilfælde er næstsidste hævning en forklarende genitiv (hiærta moþ), et karakteriserende adjektiv (bloþogh hærþ) eller et specialiserende adverbium (illa latet), hvor første led *sædvanlig* bærer den stærkeste tonevægt. Tilbage bliver i virkeligheden kun visse pronominalforbindelser som 40[12] þina pino (hvor þina er støttet af stavrimet), og ord som Mariam, profetiam, hvor det også er rimeligt at lægge hovedtone på første led. Jeg udvider da regelen til at lyde: *legendeversets sidste halvdel rummer to hævninger, hvoraf den første er stærkest.* Heraf følger som umiddelbar slutning, at verset føles rytmisk delt, således at sidste part føles fra et punkt mellem 2den og tredje hævning, eller nøjagtigere udtrykt *verset har tydelig sætningspause mellem*

de to midterste hævninger. Et eftersyn vil vise, at sidste hævning ved mandlig udgang ligger på sidste, ved kvindelig på næstsidste stavelse. Idet jeg nu betragter versets slutning, regnet fra næstsidste hævning, foreligger denne i følgende former (ʹ hævning, × sænkning):

I	moþor mǫþa	ʹ × ʹ ×	forekommer	i 25	vers.
II	hart ok þyrt	ʹ × ʹ	—	- 29	—
III	hændar ok føtar	ʹ × × ʹ ×	—	- 16	—
IV	vekt ælla styrt	ʹ × × ʹ	—	- 17	—
	Hertil ætikio ok gal	ʹ × (×) × × ʹ			
V	fast gratet, var klæþe	ʹ ʹ ×	—	- 2	—
VI	sent tald	ʹ ʹ	—	- 8	—

Endelig døþ varkunna: ʹ ʹ × × eller som I: ʹ × ʹ ×.

Inden jeg underkaster dette opgør en nærmere prøvelse, må vi kaste et blik på versenes begyndelsespartier. For en opmærksom gennemlæsning vil det vise sig, at 32 vers ubetinget begynder med første hævning, for enkelte verses vedkommende kan betoningen være tvivlsom, men 48 vers har i hvert fald optakt, ɔ: én eller flere svagttonende stavelser foran første hævning. Optakt følger ofte efter katalektisk slutning af forrige vers, men ingenlunde altid. Optakten består oftest af én stavelse: at þænkia mæþ þakom —, sjældnere af to: horo sar hon var —, men kan også være tre: vare þæt aldre buþit. — Som foran bemærket, er rytmen beregnet efter hævninger, faldende i versets sidste halvdel, men i et flertal af tilfælde synes den at være stigende i begyndelsespartierne.

For en nogenlunde mekanisk betragtning, med den formodede naturlige udtale som ledestjærne, ordner begyndelserne sig således:

I	Jhesu goþe	ʹ × ʹ ×	forekommer	i 19	vers.
II	hafþe eigh	ʹ × ʹ	—	- 1	—
III	faþor ok moþor	ʹ × × ʹ ×	—	- 26	—

IV	gitar þæt eigh	´××´	forekommer i	2	vers.
V	guz þiænist	´´×	— -	4	—
VI	handen takar gen	´×´××	— -	21	—
VII	gif at þinna pina	´×××´×	— -	3	—
VIII	slikt matte guþlikan	´××´××	— -	14	—
IX	9 vers tvivlsomme,		— -	9	—

Da de to rækker stemmer i nr. I—V, viser der sig altså overensstemmelse i 32 vers, 9 tvivlsomme, 48 synes altså i hvert fald afvigende.

Med denne foreløbige opgørelse for øje (den vil i det følgende blive revideret i mange enkeltheder) opstiller jeg det spørgsmål: hvilke rytmiske og metriske ideer kan vel have foresvævet den ukendte forfatter til legendeversene eller til disses mulige ældre svenske forbilleder? Ét er jo klart: han har villet og har bygget vers med fire hævninger. Over for dette sidste fænomen er dog vel den forklaring den sandsynligste, som ligger så snublende nær og har sin parallel i Tyskland, at det dipodisk målelige hymnevers direkte eller indirekte er forbilledet; ti en fri konstruktion med så løse former synes mig en litterær umulighed (en helt anden, rent hypotetisk forklaring vil blive berørt i det følgende). Betragter vi derimod hymneverset som forbillede, er der væsentlig tre muligheder:

1. Direkte overførelse.
2. Tillempning mellem nyt og gammelt.
3. Indirekte overførelse med fremmed mellemled.

Selv et løseligt blik på legendeversene vil godtgøre, at en direkte overplantning ikke foreligger; af rene jambiske vers findes kun 1, af trochæiske kun 5. Jeg ser altså bort fra denne mulighed for at behandle den anden. Man kommer her først til at tænke på Otfrids fremgangsmåde: benyttelsen af visse former af allitterationsverset, hvis hovedbetoninger bevares, medens to stærkere bitoner hæves op til

‚svag hovedtone'. Det nordiske fornyrðislag, særlig som vi kender det fra runeversene, består af oftest 4—5, sjældnere 2 eller 3 stavelser; i de Sieverske typer D og E og med lang anden stavelse i A indtræder bitone hyppigt[1]). Da der nu i begyndelsen af legendeversene forekommer stavrim efter oldsprogets mønster, vil jeg betragte dette som et vink og prøve følgende mulighed: vort versemåls opfinder har følt hymneverset som nærmest identisk med et vísuærindi[2]) (tysk »langzeile«), idet stavelsetallet ofte var ens, og den rytmiske gang frembød det fællespunkt, at der var fire arsisstavelser, hvoraf de to var særlig fremtrædende. Foruden i allitterationen får denne mulighed et støttepunkt i, hvad jeg forhen har udviklet om forholdet mellem legendeversets to sidste hævninger.

Jeg går da over til følgende eksperiment med det samlede digt (vv. 1—99; — betegner metrisk længde, ⏑ metrisk kort, × anceps, ′ hovedtone, ‵ stærk bitone):

Adamas ær	mins hiærta[3]) moþ
⏑́××|–́	×–́|×–́
ii Guz þiænist	hart ok þyrt
×–́|–́×	–́×|–́
iak gitar þæt eigh	vekt ælla styrt
×⏑́×|×–́	–́××|–́

1) F. Jónsson Stutt bragfr. 15.

2) Jvf. Schücks bem. i Schück og Warburg I 146, Stephens opst. i legendariet og nu også Beckman i Arkiv XV 401—2.

3) Om kvantitet i pers. pron. se Noreen[2] Altn. gr. § 396 og Altschw. gr. § 90, 2. Om kvantitet i oldnordisk poesi i alm. se Sievers Altg. M. § 37, jvf. Stutt bragfræði s. 12. Med hensyn til det behandlede digts kvantitet og accentuation har jeg så vidt muligt hentet oplysninger i Noreens oldsvenske grammatik (efter Kocks studier), men hvor den tier, anvendt oldislandsk analogi.

Jhesu Guz son
–́ × –̀ | ◡́
bløt mit hiærta
–́ × | –́ ×
at þænkia mæþ þakom
× –́ × × | ◡́ ×
af allom hugh
× –́ | × ◡́
Simon sagþe
–́ × | –́ ×
þæssa samu
–́ × | ◡́ ×
þit lif som hans suærþ
× –́ | × × –́
þæt sannaþes hænne
× –́ × × | –́ ×
Jhesu goþe
–́ × | –́ ×
var min skuld
× –́ | –́
gif at þinna þino
◡́ × × × | –́ ×
þin bla siþa
× –́ | –́ ×
naghlar ginum
–́ × | ◡́ ×
groe ginum
–́ × | ◡́ ×

Jhesu goþe
–́ × | –́ ×
mæþ þino bloþe
× –́ × | –́ ×
þina þino
–́ × | –́ ×
ok hiærta mino
× –́ × | –́ ×
tel Mariám
× ◡́ | × –́
profetiam
× –́ | × –́
skal ginum ganga
× ◡́ × | –́ ×
fredaghen langa
–́ × × | –́ ×
mæþan þin þina
◡́ × × | –́ ×
for ænga þina
× –́ × | –́ ×
sara suærþ
–́ × | –́
ok bloþogh hærþ
× –́ | × –́
hændar ok føtar
–́ × × | –́ ×
mina hiartarøtar
× × –́ × | –́ ×

Sua gaar annars
–́ × | –́ ×

som han ær hanom
⏖ × × | –́ ×

Gud biuþar os haua han
× –́ × × | ⏑́ × ×

iui faþor ok moþor
× × ⏑́ × × | –́ ×

Vare þæt aldre buþit
× × × –́ × | ⏑́ ×

haua han kærare
⏑́ × × | ⏑́ × ×

Handen takar
–́ × | ⏑́ ×

sua som þæt
–́ × | ⏑́

Gør hænde men
× –́ × | –́

þy at handenna lif
× × –́ × × | –́

Vi hauum lif
–́ × × | –́

hans lif æn vart
–́ ×̀ × | –́

Viþ moþor døþ
× –́ | × –́

men hanom nær
–́ × × | –́

liuuar ok kær
–́ × × | ⏑́

iui alt mæran
× × –́ | –́ ×

liuuan ok kæran
–́ × × | ⏑́ ×

vi skuldom þo haro[1])
× –́ × × | –́ ×

liue varo
–́ × | –́ ×

gen houoþ sare
× ⏑́ × | –́ ×

hænna eghet vare
× × –́ × | –́ ×

þæt houoþet liutar
× ⏑́ × × | –́ ×

af hofþeno fliutar
× ⏖ × × | –́ ×

af varom hærra
× –́ × | –́ ×

skal os vara kærra
× –́ × × | –́ ×

gat iak fast gratet
× × –́ | –́ ×

[1]) þó at hváru; sv. þo (at) haro kommer vel af huār, ikke af huar 〉 har.

sukat ok syrkt
–́ × × | –́
mer skulde iak
–́ | –́ × ×
æn iak hafþe eigh
× × –́ × | –́
Mindre var minna
–́ × | –́ × ×
þa hon skulde mik
–́ × | –́ × ×
æn þins hælgha
× –́ | –́ ×
þa þu køpte mik lif
× × –́ × × | –́
helso ok lif
–́ × × | –́
slikt mate guþlikan
–́ × × | –́ × ×
Þu æst blomstar
–́ × | –́ ×
þu luktar lust
× –́ | × –́
huit ok røþ
–́ × | –́
røþ for þy
–́ × | –́
Min hærra þin pina
× –́ × × | –́ ×

ok illa latet
× –́ × | –́ ×
þinom døþ varkunna
× × –́ × | –́ ×
dygþ for þunna
–́ × | –́ ×
moþor møþa
–́ × | –́ ×
tel døzens føþa
× –́ × | –́ ×
likama nøþ
–́ × × | –́
mæþ þinom døþ
× –́ | × –́
som aldre fa ænda
× –́ × × | –́ ×
ælskogha tænda
–́ × × | –́ ×
huit ok røt
–́ × | –́
ok riukar søt
× –́ | × –́
for vtan last
× –́ | × –́
þu bløde fast
× –́ | × –́
ær sent tald
× –́ | –́

horu sar hon var
× × –́ × | ⏑́
Min hærra þin þina
× –́ × × | –́ ×
aldar þin aldar
–́ × × | –́ ×
Þu fødes først
× –́ | × –́
sueptar ok vafþar
–́ × × | –́ ×
Himirikiz frygh
⏑́ × × × | –́
þu græst nykomen
× – | –́ × ×
Þaghar nyfødar
⏑́ × | –́ ×̀ ×
þolde þu sakløs
–́ × × | –́ ×
þolde saar
–́ × | –́
burþe giua bloþ
–́ × × × | –́
daghleka siþan
–́ × × | –́ ×
þolde hungar
–́ × | –́ ×
Daghleka vast þu
–́ × × | –́ ×

ok mangfald
× –́ | –́
ær miok lang
× –́ | –́
var møþa ok þrang
× –́ × × | –́
a gatum ute
× –́ × | –́ ×
ii fatøkom klute
× –́ × × | –́ ×
ok ængla glæþe
× –́ × | –́ ×
ii var klæþe
× –́ | –́ ×
atunda dag
–́ ×̀ × | ⏑́
Moysi lagh
–́ × | ⏑́
ok saran værk
× –́ | × –́
firi var værk
× × –́ | –́
þu fødes først
× –́ | × –́
ok mykin þørst
× –́ | × –́
i lifsens vaþa
× –́ × | –́ ×

firi þæt mæst nutum vi — þinna naþa

. . . .

firi þom þu frælste
× × –́ × | –́ ×

som Farao kunug
× –́ × × | ◡́ ×

firi þøm þu ledde
× × –́ × | –́ ×

ok sænkte Farao
× –́ × | –́ × ×

firi þøm þu føde
× × –́ × | –́ ×

fyritighi ar
–́ × × × | –́

firi þøm þu valde
× × –́ × | –́ ×

ok gaf þøm land
× –́ | × –́

vældar ok flytar
–́ × × | –́ ×

þe skænkto þik þær firi
× –́ × × | –́ × ×

þe þu kænde
–́ × | –́ ×

þe giorþo mæst af þik
× –́ × | –́ × ×

þe gauo þik ful
× –́ × × | –́

–́ × | –́ ×

af prældom
× –́ | –́

þøm i kom
–́ × | ◡́

iui þort haf
× × –́ | ◡́

kunung ii quaf
◡́ × × | ◡́

viþ himna brøþ
× –́ | × –́

þa iorþen var snøþ
× –́ × × | –́

þik tel folk
–́ × | –́

Mæþ hunagh ok miolk
× ◡́ × × | –́

iorþen al
–́ × | –́

ætikio ok gal
–́ × × (×) × –́

goþ siþi ok raþ
× –́ × | × –́

spot ok haþ
–́ × | –́

ok smælek orþ
× –́ | × –́

firi mang goþ
××–|–

þe sagþo þik vara galin
×–××××|◡×

iui alt þit følghe
××–×|–×

Æ þa þu giorþe
–××|–×

þe talaþo vm þik
×◡××|–×

Þe sagþo þik bryta
×–××|–×

þa þu bøte siukom
××–×|–×

Sua var iuþen
–×|–×

þe vitu þik at þu vast
. . . .

at þu forgaf þøm
×–|×–×

ok vrakt v folke
×–×|–×

Slikt var þin skuld
–××|–

for slikt þolde þu
×–|–××

Þe kallaþo þik vara
×–××|–××

iartigne giorþ
–××|–

ok diæuuls man
×–|×–

lysto þe þan
–××|–

aldra bæst
–×|–

aldra væst
–×|–

Moysi lagh
–×|◡

vm hælghan dagh
×–|×◡

galin og vildar
◡××|–×

syndoghom mildar
–××|–×

syndabrut
–×|◡

diæuulin ut
–××|–

ok ængen annur
×–×|–×

snymbo ok bannor
–××|–×

timbremanz son
–××|◡

Sæl se þin moþer
—́ × × | —́ ×
Ena lund sannas
—́ × × | —́ ×
al væruld ær
—́ | —́ × ×
Þæt var eigh minst
—́ × × | —́
þu sat
—́ —́
vaþeleka
—́ × | —́ ×
þa Herodes
—́ × | —́ ×
Førþe þik liten
—́ × × | —́ ×
ok hafþe møbarnet
× —́ × | —́ × ×
baþe dagh ok nat
× × ◡́ × | —́
mød ok hungrogh
—́ × | —́ ×
Sua liten þu vast
× —́ × × | —́
þu hafþe ii moþor
× —́ × × | —́ ×

mø ær hon
—́ × | —́
iuþans lygþ
—́ × | —́
af þinom fæþar bygd
× × × —́ ¦ × —́
ii þina þranga
× —́ × | —́ ×
þinna moþor ganga
× × —́ × | —́ ×
þunga ok langa
—́ × × | —́ ×
vilde þik fanga
—́ × × | —́ ×
mællan landa
—́ × | —́ ×
mangen vanda
—́ × | —́ ×
vm þit lif ræd
× × —́ | —́
ok þunlika klæd
× —́ × × | —́
þu viste þæt væl
× —́ × × | ◡́
liue ful skæl
—́ × × | ◡́

Jeg har her forsøgt at opstille versene med deres formodede naturlige betoning ɔ: ud fra en nyere tids sætningsaccentuation i individuel opfattelse, men under vejledende hensyn til studierne over ældre nordiske betoningsforhold, for så vidt disse er mig bekendte. Da man ventelig i alt væsentligt vil anerkende min ansættelse af de fire hovedaccenter, vil følelsen af den gennemførte rytmiske pause (cæsur) mellem anden og tredje hævning påtvinge sig med uafviselig styrke, og jeg har da ved afstanden markeret denne pause ud fra to synspunkter, hensyn til sætningsaccentuationen i naturlig tale og hensyn til det grammatisk sammenhørende. Først derefter har jeg ved en nærmere undersøgelse af enkelthederne ansat det metriske skema, som løber parallelt med teksten. Enhver vil bemærke, hvor ofte et regelmæssigt stavrimsskema kunde være nået blot ved pausens ansættelse et andet sted. I det metriske skema har jeg fulgt de Sieverske regler for ‚grundtyperne' (ikke de specielt islandsk-norske), og dette har givet følgende resultat: mellem $^1/_{12}$ og $^1/_{13}$ er helt uregelmæssige. Af de 182 vers, der kan læses som AV., er noget over $^2/_3$ uden optakt, deraf igen omtrent $^8/_{13}$ firstavelsesvers med typerne A, B og C overvejende. Herved må det nu vel erindres, at den overleverede tekst er fra midten af det 14de århundrede, medens originalen måske er et hundrede år ældre, og skemaet er opstillet i nøje tilslutning til håndskriftets tekst uden nogensomhelst ‚metrisk rettelse'. Herimod kunde nu indvendes: firhævningsversets eksistens i legendeversene er en kendsgerning, og den givne analyses mulighed indrømmes; men den beviser intet, ti en lignende gruppering vil altid fremkomme, når en rytme skal frembringes ved fire hævninger i verslinien, og hensynet til den naturlige betoning skal bevares. Betegner vi nemlig udåndings-højdetrykket som hævning, svagere tryk som sænkning, får vi ad rent teorisk vej følgende hovedarter af vers:

1. verset indledes med hævning.
2. — — — sænkning.
3. verset slutter med hævning.
4. — — — sænkning.

Heraf fire former med hensyn til indledning og slutning:

I 1 + 3, II 1 + 4 III 2 + 3 IV 2 + 4.

Tager vi nu normalformen for det germanske AV. på fire stavelser og betegner fremdeles hævning ved ', sænkning ved ×, fører den teoretiske betragtning os lige over i Sievers' typer. Dette anerkender jeg villigt, og det er Sievers' store fortjeneste, at han med Brückes fysiologiske definition af verserytmen som udgangspunkt induktivt og statistisk har nået et resultat, som er ens med det, man ad deduktiv vej finder. Men dog beror den hele indvending på et fejlsyn. Hvis det ikke er AV., der foresvæver rimversets første anvender, har han at operere ikke med to, men med fire hævninger, hvorved grupperingsmulighederne selvforståeligt bliver mange flere, selv om man går ud fra, at hævningerne ifølge forholdenes natur ikke er lige stærke. Imidlertid måtte dog en lignende betragtningsmåde være vejen til at forklare firehævningsverset, hvis man forkaster min foregående udvikling, idet de mange muligheder måtte begrænses af hensyn til det naturlige sprogstof. Af væsentlig betydning er her 1. cæsurens relative fasthed, 2. de tydelige mindelser om stavrim og 3. den relativt stærke tilslutning til allitterationsversets kvantitetsregler.

Jeg går da foreløbig ud fra at have godtgjort muligheden af min forklarings rigtighed for legendeversenes vedkommende, og hvis jeg ikke har overset et eller andet væsentligt forhold, er der stærke grunde for dens sandsynlighed[1]). Jeg er i det foregående gået ud fra, at legende-

---

[1]) For at undgå al misforståelse gør jeg udtrykkelig opmærksom på, at jeg ikke har tilsigtet en afsluttende drøftelse af de metriske forhold i legendeverset, der her nærmest tjener mig til oplysende eksempel.

digtet i dets grundform tilhører det 13de århundredes sidste fjerdedel. Det vil da være formålstjenligt at anvende lignende regler på de foran nævnte rimvers, der **ubetinget** er ældre end 1300, først da de to linier fra breviariet i Köln:

iac wet en frugha   i wærældet wæræ
× –́ × | –́ ×   × –́ × × | ⏑́ ×
hænna lif   tha wil iac æra
–́ × | –́   × ⏑́ × | –́ ×

ɔ: 1. optakt A, + optakt A *, 2. Fa + C_2. Læg også mærke til stavrimet. Runv. nr. 131:

*h*ær liggia   faþhar tuer
–́ | –́ × ×   ⏑́ × | –́
*h*iþinn ok enarr   *h*etu þer
⏑́ × × | –́ ×   . –́ × | –́

Selv om scansionen er tvivlsom, er der i hvert fald snarere lighed med AV. end med noget andet. Af en noget anden art er derimod rimversene på nr. 130 (kirkedørsringen fra Delsbo i Helsingland) og nr. 133 (liggende gravsten) begge med ensartet rim i alle linier. Bugge gør opmærksom på, at lignende verslinier findes i gamle hdss., og henviser til Fornm. S. XII, 455. Fremdeles findes i svenske lovhåndskrifter fra det 14de årh. en del rimede verspar, hvis særlige anledning og forhold berøver dem synderlig beviskraft i vort spørgsmål. Jeg henviser eksempelvis til et digt i Södermannalag[1]), hvor linier som

Guþ giwi — os sin friþ og laghsaghu þæssæ — hawa hørt,

forekommer sammen med: I friþi wari kununger, lagmaþer oc land osv. Af vigtighed for bestemmelsen af rimversets

[1]) Noreen Altschw. Leseb. 18.

alder er derimod den iagttagelse, at de ældste lovhdss. har stavrimsvers, de yngre rimvers i slutninger og sammenfatninger[1]).

De næste i rækken af svenske digtninge i rimpar er 'Eufemia-viserne' fra begyndelsen og 'kong Alexander' fra slutningen af det 14de årh. Med hensyn til den svenske behandling af det første af disse ridderdigte — Ivan Lejonriddaren — bemærker Schück[2]): »Versformen — den s. k. knitteln — har öfversättaren likväl icke infört i vår literatur, och ännu mindre har han, såsom några förmenat, hämtat den från Norge. Öfversättaren kände den antagligen både från den tyska och den franska literaturen, och redan före honom hade andra svenskar begagnat den.« — Også jeg anser det for i høj grad sandsynligt, at ridderdigtenes svenske bearbejder(e) har kendt franske og tyske ridderdigte, hvorfra han kunde have lånt sit versemål. Sandsynligheden er stor for det 14de århundredes vedkommende, og den kan heller ikke benægtes med hensyn til det 13de århundredes sidste halvdel. Efter tiggermunkeordnernes grundfæstelse i riget og Folkungernes tronbestigelse begynder jo Sverige at træde i levende vekselvirkning med Europa. Forøvrigt var det dog vist meget sjældent, at svenske studerende lærte fransk eller tysk i udlandet, hvor al mundtlig og skriftlig meddelelse foregik på kirkens sprog. Vor Kr. Pedersen f. eks. lærte, endnu i begyndelsen af det 16de årh., ikke fransk under et næsten seksårigt studieophold i Paris. Større betydning kunde man tænke sig, at dominikanermunkenes vandringer og ombytninger kunde have haft. Knittelverset mødes både i Frankrig og Tyskland, England, i Danmark, Norge, Sverige og på Island. Man kunde altså fristes til at søge et fælles udgangspunkt, og især da at søge dette i Frankrig, hvor ridderdigtningen hører hjemme. Men som vi har set, brydes denne enhed allerede i den tyske litteratur,

[1]) jvf. Schück og Warb. 1. 146 f.
[2]) Literaturh. I, 105.

hvor vi har Otfrids metriske nydannelse og et derfra udgående metrisk tysk-nationalt system, der blot undergår fransk påvirkning.

Direkte overføring eller efterligning af den franske ridderdigtnings form bør efter min mening ubetinget afvises af den grund, at de nordiske rimpar i middelalderen mangler den franske digtnings grundprincip: det faste stavelsetal. Hverken i Danmark eller Sverige møder vi det faste tal af 8 eller 10 stavelser, som først dukker frem langt ned i det 16de årh., og da gennem tysk påvirkning. Jeg skal som eksempel anføre, at stavelsetallet i en side af Flores och Blanzaflor (Noreen Lsb. s. 58—59) er: 10—11, 9—9, 9—10, 9—10, 8—9, 8—9, 11—8, 7—9, 8—8, 10—11, 9—8, 9—10. 9—10, 8—8, 8—9, 12—12, 12—9, 9—7 og 7—7.

Ser vi igen på de behandlede legendevers, viser de en påfaldende ulighed også med de højtyske episke vers fra slutningen af det 12te og begyndelsen af det 13de århundrede. Påfaldende er især de nordiske verses længde; i de pågældende tyske vers oftest 6—8, undertiden kun 4-5 stavelser i verset, i legendeversene (og overhovedet i nordiske rimpar) kun et lille mindretal 6 eller 7 stavelser, de allerfleste 8, 9, 10, enkelte (og ikke helt få) endnu flere.

Jeg mener da vedblivende, at legendeversenes formelle nordiske oprindelse har sandsynligheden for sig[1]), og hvis denne sandsynlighed betragtes som godtgjort, følger deraf en række ikke uvigtige slutninger for den nordiske versbygnings historie. Vi må da betragte

---

[1]) De af v. d. Recke og andre fremførte indvendinger mod en organisk udvikling af de nordiske rimvers fra stavrimsversene er i sig selv betydningsløse på grund af de ydre mekaniske sammenligninger, og de taber i hvert fald al beviskraft efter Sievers' forskninger over det germanske stavrimsvers og det oldhøjtyske rimvers. Forbindelsen mellem nordisk stavrimsdigtning og enderimsdigtning — også i folkeviserne — står for mig som et fuldstændig åbent spørgsmål.

middelalderens svenske knittelvers, og derigennem for en stor del også de danske, fra et tredobbelt synspunkt:

1. som organisk udvikling af det 13de århundredes ‚nationale rimvers',
2. muligvis modificeret ved fremmed indflydelse, eller
3. som nydannelse på fremmed grundlag.

Det sidste har hidtil sikkert været den herskende opfattelse.

For legendeversets udvikling med et firetakts sangvers in mente taler:

1. den gennemførte anvendelse af fire hævninger,
2. forkærligheden for de stavrimsformer, der lettest kan læses dipodisk, og bestræbelsen efter at undgå D, tildels også C og E.

Hermed siger jeg dog intet afgørende om, at legendeversene har været ment som sangvers, hvilket spørgsmål måske kan afgøres, når alle nordiske knittelverses rytmik er klarlagt. Grundbetingelsen for, at dette kan ske, er imidlertid en relativ fast viden om versbygningens udviklingshistorie og litterærhistoriske stilling.

Efterhånden som man i rimverset mindre og mindre følte forbindelsen med AV., måtte legendeversets herhen hørende ejendommeligheder have anledning til at forsvinde. Først måtte kvantitetsreguleringen helt tabe sig i kraft af selve den sproglige omvæltning i de nedarvede kvantitetslove, der fuldbyrdes i løbet af middelalderen, hvorved af sig selv ‚sætningstone' eller ‚ordtone' var tilstrækkelig til at bære hævningen. En umiddelbar følge deraf er udviskningen af typesystemet til friere variation af arsisstavelsernes stilling og i de egentlige ‚læsevers' ligegyldighed overfor arten af sænkningernes udfyldning. Længst må man vente, at cæsuren (der også kan påvirkes af franske forbilleder) og den karakteristiske slutningsdel af verset har

holdt sig. De her antagne udviklingsmuligheder danner et lille led i den stadige svingning mellem skarpt takterende og løst takterende rytmeformer, som vi har store eksempler på i overgangen fra det formodede urvers til det germanske allitterationsvers og fra dette til det tyske rimvers (Sievers Altg. Metr. VII). Den udviklingsgang for nordiske metra, jeg anser for sandsynligst, tager sig skematisk således ud:

I. nordiske utakterende stavrimslinier: 2 + 2 hævn., forbundne ved allitt.

|

II. taktmulige linier med 2 + 2 hævn., cæsur, parvis forb. ved enderim.

III. takterende sangvers.	V. læsevers med fire arses.
IV. vers med fast stavelsetal og fast rytme.	VI. egentlige »knittelvers«, hvis rytmiske vilkårlighed vækker reformkrav (16de årh.).

Om den fremmede indflydelse på de nordiske rimpar, som jeg for en del enkeltheder antager, vil der blive tale i det følgende.

Rimet er sikkert indført i Norden efter fremmed mønster. Her kan samtidig det hyppige rim i kirkedigtningen og enderimet i fransk og tysk poesi have virket. — Jeg går herefter over til det episke rimvers i Danmark.

II. Det episke rimvers i Danmark.

De ældste spor af danske rimvers er de foran nævnte linier af »sjælens kæremål« i et hds. fra ca. 1350. Gamle er formodentlig også en del af de rimede ordsprog fra Låles

samling. Men større danske rimværker er os kun bevarede fra middelalderens slutning, fra den flittige oversættelses- og bearbejdelsesperiode i klostrenes historie. De væsentligste er Eufemia-viserne og deres efterligninger, rimkrøniken, stykker, som Brandt har kaldt »kvinders urtegård«, »dyrerim« og »leveregler«, Ghemens tryk af »sjælens kæremål« og hr. Michaels rimværker. Hertil slutter sig så den rene kirkelyrik i famlende form og tilløb. Som en selvstændig gruppe kommer endelig den rige og mangfoldige folkevisedigtning.

For en ydre betragtning findes i disse værker følgende versbygningsarter:

1. Rimpar[1]):

a. Artus var ien koningh aff Engeland,
han wand Rom met swerd og brand
Ivan løver. 9—10.

b. Hwor man seer syn offuer macth,
theth er æy skadhæ ath goræ ther pacth,
Rimkr. 366—67.

c. 1. Ee drømmer saa om draff
och kærlingh om sijn krogstaff
Låles ordspr. 1033.

2. Kærligh sætther segh wed ildh, sijn søn greffuæ
och koningh kalledhe
oc kætthen siddher i wraa og syer ribaldhæ ribaldæ.
Ordspr. 842.

I intet af de herhen hørende digte er der fast anvendelse af kvindelig udgang.

---

[1]) Benyttede udg.: Brandt: Rom. Digtn. fra Middelalderen I—III.
Holger Nielsen: Rimkr. h. 1.
Kock og Carl af P.: Östnord. Medeltidords.
Molbechs udg. af hr. Michael.

2. Rimkrønikestrofer:

a. 1. Awendh er en vdydelligh thing,
syn slecth will hwn æy sparæ;
vndhen skioldhen giffuer hwn stingh,
thi man kan sek ey waræ.
Rimkr. 657—60.

2. Ootthe sangh ær almosse gangh
oc mæssen hun ær prydhe
Affthen sangh ær skwaller oc bang
ee hwo som [hanum wil lyde B vil paa lyde.
Ordspr. 585 (jvf. sv. 512).

3. Aldher oc sywgdom kræghe til by
oc gæstæ sorgh at qwellæ
saa ære the [B sysken] try.
Ordspr. 515 (jvf. sv. 453).

b. Hvo drabelligh gherningh goræ skal,
och thidhen er hanum korth och small,
tha kan ther vdhi liitth bedriffues.
Jek koningh wor en stacketh stwndh,
thi kwnne iek goræ thet jnghelwndh,
som meketh wor wærth ath scriffues.
Rimkr. 1475—80.

Hos hr. Michael findes samme versbygning som i rimkrøniken.

Af rimpar findes 48, f. eks.:

Uilt thu wæræ gomt fran dieffuelsens swig,
tha bær thettæ baand altiid hoss tig. s. 21.

Som 2a1 findes 26 strofer, f. eks.:

Hwo som wil wordhæ wiis och klog,
och wil marie tiænæ,
Han scal tiit læssæ i thennæ bog,
och helsæ mariam then wænæ. s. 66.

Hovedtypen for Michaels vers er imidlertid 2 b, hvoraf der ialt forekommer 708 strofer:

I wærden war ieg en mechtugh mand,
hwad ieg willæ goræ stod til myn hand,
allæ mwnæ mig neyæ och bwæ.
Blant herrer och førsther sadh ieg til bordz.
met them at talæ kom ieg til ordz,
hwad kan thet mig nw dwæ? s. 173.

1 2 3 4 5 6
Rimstillingen er stadig aabccb. 3 og 6 har i alle strofer (undtagen 1 s. 16) kvindeligt rim, 1,2 og 4,5 normalt mandligt, men dog ca. 260 kvindeligt rim. Desuden forekommer der s. 63 2 strofer, hver bestående af 2 rimpar med mandlig udgang, og endelig 6 lange rimpar som slutningsvers i »de creatione rerum« (s. 160).

3. Folkevisestrofen.

a. Former i middelalderlig overlevering:

1300—1325. dromde mik en drom i nat
um silki ok ærlik pæl . . .
cod. run. af sk. lov.

1420—50. Redh(u) kompana redhobone
jwer thiokka skogha
Oc gildo mz synd,
veniste jomfrw,
hwi standom vi hwi gangom vi ey.
Cod. Bildst. legendepartiet. Originalen langt ældre (udg. s. 877. jvf. Rosenberg II 410).

ca. 1450. Dromth haffuer mik om jomfrwer i alle nath.
Thet wor herræ Peder,
han taler till swene tw:

»Kwnde i mik stolz Ose-lille
meth fager talen fa?«
Drømt haffuer mik om jomfrwer alle nath.
Linköp. codex fra ca. 1450
(DgF. 67, II, 220).

b. ca. 1550 (Karen Brahes foliohds.).

1. Syffuert hand haffuer en fuolle,
den er saa spag:
han thog stallt Bryneld aff glarbieriett
om liusen dag.
— Kongen hans sønner aff Danmarck —
DgF. 3 A 1.

2. Habur kong och Syuertt kong,
thi ypett dennom en kyff:
alt om hynd stalten Syenild,
ther for luod Habuor sitt liff.
— Huad helder om y winder meg saa wenen —
DgF. 20 C. 1.

3. Buortt-giiffuenn daa bleff saa ween en møø,
dy gaff hind offuer saa bred en syø.
— Hun fiellditt saa muodig thaare —
DgF. 4 A. 1.

4. Her Bunde hand buor seg vde wed aa,
saa wen daa haffde hand døtter thuo.
Dotter thuo och sønner V.
— Men lindenn hun løffues. —
Oc søner V,
her Bøsomer war den wenest aff dem.
Den elle-kuone buode seg vdde wed aa osv.
DgF. 45 a.

Dertil kommer enkelte afvigende typer, hvoraf den interessanteste er Grimhildsvisens.

4. De kirkelyriske former med direkte latinske forbilleder.

Som bekendt er der foretaget såre mange dygtige studier over Eufemia-visernes litterære forhold. Hovedskriftet er dog stadig Brandts litterærhistoriske oversigt i »romantisk digtning«. Man er da klar over (jvf. Schück og Warb. I 119 ff.), at Ivan og Flores hviler på norske prosaoversættelser af nordfranske rimede ridderromaner, som over England (altså vel i anglonormannisk sprogdragt) nåede Norge; der er en mulighed for, at den svenske bearbejder af Ivan også har haft det franske ridderdigt ved hånden (i så fald det eneste eksempel på direkte berøring mellem fransk og svensk litteratur i middelalderen), medens »hertug Frederik« formodentlig er en oversættelse af et tysk digt, som i hvert fald nu er tabt. Man har her således ikke blot rækkerne:

fransk original — anglonorm. bearb. — norsk prosa — svenske knittelvers, eller
fransk original — tysk efterdigtning — svensk efterdigtning,

men det tabte tyske mellemled kunde i formel henseende enten følge de folkelige metra, der hviler på Otfrid, eller de ganske vist fra Otfrid udgående, men under hensyn til romansk metrik mere eller mindre stærkt regulerede kunstdigte. Der foreligger, som jeg har godtgjort, også mulighed for en national udvikling af de svenske knittelvers. Man har hidtil været for tilbøjelig til at komme med et bestemt metrisk skema, med en mere eller mindre vel motiveret jævnførelse eller med en bestemt rytmisk teori. Udgangspunkt og grundlag savnes, nemlig en nøjagtig skildring af versene og statistisk opgør over alle de enkeltheder, der kan blive genstand for filologisk-litterær iagttagelse. Med andre ord: Sievers' arbejdsmetode, kendt fra den oldgermanske metrik, bør anvendes på enkeltundersøgelser inden for versbygningens historie, inden denne kan skrives.

Jeg har vist, hvilken nøje overensstemmelse i resultatet der er mellem Sievers' empiriske undersøgelser over AV. og de teoretiske muligheder. Det står for mig som en metodisk fundamentalsætning for studiet af versbygningslæren, at det er statistisk undersøgelse og klassifikation af sprogsubstratet, som viser, hvilke erkendelsesteoretiske muligheder af rytmeskemaer der faktisk er bragt til anvendelse i det pågældende undersøgelsesmateriale, og hvorledes dette er sket.

Nu er det imidlertid utvivlsomt, at al versbygning beror på et fortsat kompromis mellem den ordene selv iboende rytmiske gang og det vilkårlige rytmiske formskema, mellem natur og kunst (primitive forhold mellem bunden og ubunden tale ser jeg her bort fra). Naturen kan afbildes objektivt, hvilket i vor forbindelse vil sige: gennem statistisk undersøgelse; i det øvrige er der som ved al kunst plads for den største subjektive vilkårlighed. Det er altså kun fra et kunstnerisk synspunkt rigtigt at hævde, at al formel versbetragtning må tage sit udgangspunkt i det sungne eller fremsagte vers, og det er lige så forsvarligt at studere historisk metrik på grundlag af skrevne og trykte kilder, som det f. eks. er at studere den latinske ikke mere levende sprogform. Dette kan også udtrykkes således med Sievers: man kan gennem statistisk-filologisk undersøgelse bestemme den tilsigtede metriske ramme; den absolute rytmisering unddrager sig eksakt forskning og kan kun tilnærmelsesvis udfindes ad »eksperimental-æstetisk« vej. Det vil heraf fremgå, at jeg med Sievers sondrer mellem ‚takterende' vers og ‚talevers' (eller læsevers), men på den anden side er jeg enig med Heusler i, at der ingen væsensforskel er mellem de to grupper. Dog beror forskellen ikke blot på foredragsmåden, men også på digterens forskelligartede formål: ‚takterende' bliver det versemål, der tænkes underlagt musik, ‚talevers' den digtning, der kun skal fremsiges. Efter Sievers' fremstilling har denne sondring spillet en

meget stor rolle i germansk versbygnings historiske udvikling. Idet jeg blot — som F. Saran i en anmeldelse af Altgerm. Metr. i Anzeig. f. indogerm. F. — understreger, at ethvert ordentligt bygget vers kan læses takterende — spørgsmålet er blot, om det musikalske eller retoriske hensyn træder i første række —, tror jeg, at metoden staar uangribelig af principielle grunde.

I stedet for de fra svensk direkte overførte Eufemiaviser vil jeg først behandle de tre mere originale digte, formodentlig af samme forfatter, i hvert fald for de tos vedkommende, som har hine til forbillede i metrisk henseende. Det mest vellykkede er efter Brandts som efter min mening Lavrin. I ‚dværgekongen Lavrin' forekommer 884 vers, hvoraf 3 har 5, 11 seks, 8 tretten og 1 fjorten stavelser. Ellers varierer stavelsetallet således — med afrundede tal:

7 stavelser	har	70 vers	10 stavelser	har	180 vers
8 —	-	190 —	11 —	-	90 —
9 —	-	280 —	12 —	-	40 —

Et sådant forhold viser slående, hvor lidet bundet af stavelsetallet forfatteren har følt sig; thi at 8, 9 og 10 stavelses vers er i flertal, godtgør kun, at firehævningsversets evne til at ‚bære' sænkninger, ifølge forholdenes natur er stærkt begrænset. At vor forfatter betragter fire hævninger i verset som regel, synes sikkert. Jeg skal nu undersøge disse hævningers stilling. Da digtet er forfattet i rimpar, kan man på forhånd gå ud fra, at i vers med mandlig udgang har selve rimstavelsen den sidste hævning, medens denne ved kvindelig udgang tilfalder den næstsidste. Ud fra dette synspunkt vil vi hurtig iagttage et forhold, der er fælles for alle danske og svenske rimpar-digtninge, nemlig, at den naturlige betoning må vige for den metriske betoning i sidste hævning af verspar med mandlig slutning, hvor sammenstød er uundgåeligt.

Blandt den rige mængde af eksempler anføres fra Lavrin: 15—16 fra — Wirona, 29—30 blant — Hillebrandh, 107 —8 Diderik-twctelig, 855—56 saa-klenodia; den kyske dronning: 7—8 righ-dygdelig; Persenober: 5—6 Constancia-appa. 771—72 swig-daweligh; Ivan (jydsk red.): 272--73 topaciwslyus; 1608—9 megh-hiederligh, 4520—21 portenær-mier; hr. Michael: iezabel-ihiel, weed-taalighed, sool-domstool, grwndsamfwnd; rimkr.: 201—02 wandh-skotlandh, 777—79 worwilkor, 998—99 haldhan-man osv. Som det også fremgår af de valgte eksempler, er det hyppigt egennavne og fremmedord, der indgår i sådanne rimforbindelser; men det er utvivlsomt, at versaccentuationen i ikke få tilfælde her står i direkte modstrid med den naturlige udtale.

Af Lavrins vers har som foran sagt mellem $^1/_4$ og $^1/_5$ 8 stavelser. Vælger vi heraf vers, der begynder med en hævning og ender a. med hævning, b. med sænkning, vil der, hvis vi ser bort fra ren jambisk eller trochæisk oplæsning, men respekterer den formodede naturlige betoning. være 15 mulige kombinationer for a, 10 for b.

Heraf forekommer:

a. ×́××́××́×××́ 11 gange (138, 186, 216, 258. 277, 442, 477, 511, 519, 529, 664).

×́××́×××́××́ 21 gange (57, 94, 105, 302, 332, 372, 429, 434, 448, 559, 560, 638, 639, 643, 659. 687, 704, 767, 832, 863, 879).

×́×××́××́××́ 22 gange (14, 15, 67, 68, 135. 146, 158, 269, 286, 327, 331, 382, 414, 458, 469. 600, 646, 651, 658, 681, 700, 880).

Et par gange synes ×́××́×́××××́ eller ×́×××́×́×××́ at forekomme (f. eks. 642, 299).

b. ×́××́××́××́×× 18 gange (7, 49, 64, 165, 315, 330, 369, 387, 548, 609, 635, 656, 661, 791, 814, 828, 841, 857).

×́××́×́××́×́×́× 4 gange (179, 388, 399, 375).

×́××́××́×́×́× 3 — (63, 316, 357).

×́×́××́×́××́× 2 — (587 og vel 397).

×́××́××́×́×́× kan foreligge i 407.

Optællingen er ikke helt udtømmende, idet kun relativt sikre eksempler er medtagne. Som man kunde formode, er disse vers rytmisk regelmæssige, ɔ: afveksling mellem hævning og sænkning frembyder sig naturligt, navnlig under a; men selvfølgelig vilde det være meget forhastet ud herfra at drage afgørende slutninger om det tilsigtede metriske skema.

Undersøger vi dernæst de ottestavelses vers, hvor første hævning ligger på anden stavelse, og som ender a. med hævning, b. med sænkning (a har 10, b 6 kombinationer), viser sig følgende forhold: normaltypen for a er

××́××́××́××́ (ɔ: rent jambisk), som forekommer 39 gange (16, 54, 58, 83, 106, 108, 168, 190, 268, 273, 283, 295, 323, 334, 350, 386, 470, 531, 543, 544, 600, 601, 611, 660, 688, 720, 727, 730, 750, 761, 762, 774, 776, 784, 797, 809, 822, 830, 876).

Fremdeles forekommer:

××́××́×××́×́ 4 gange (110, 113, 181, 333).

××́×́×××́××́ 2 — (7, 457).

××́××××́×́××́ 2 — (173, 736).

××́××́×́×××́ 1 — (431).

××́×××́××́×́ 1 — (456).

b.-typerne er meget sparsomt repræsenterede:

××́××́×́××́× 3 gange (317, 364, 393).

××́××́××́×́× 2 — (343, 723).

××́×́×́×××́× 1 — (539).

××́×́××́××́× 1 — (230).

Resultatet heraf er ligesom foran, at de rytmisk regelmæssige vers foretrækkes. Men hertil kommer et nyt og ejendommeligt forhold: mindst 30 vers, der skulde indordnes under b-typerne, kan meget vanskeligt læses med fire hævninger, og ikke få af dem har evident kun tre (38, 100, 160, 193, 199, 211, 220, 231, 235, 266, 296, 336, 353, 370, 423, 433, 454, 481, 482, 509, 535, 685, 697, 698, 743, 768, 785, 786, 790, 794, 841). F. eks.

481—82 och ándræ hans ríge fóoræ
och sáa hans forgýlte spóræ.

Her er det tydeligt, at den logiske accent kun tillader tre hævninger i hvert af versene. Jeg kan foreløbig bemærke, at mange af de pågældende vers både i form og indhold minder om folkeviserne, men nøjes forøvrigt med at fastslå vers med kun tre hævninger som godtgjort inden for 8 stavelses versene.

Med hensyn til 9 og 10 stavelses versene viser det sig, at det store flertal følger de foran skitserede hovedtyper, hvilket kan overses af følgende skema:

(×) ×́ × × ×́ × ×́ × ×́ (×)
(×) ×́ × ×́ × × ×́ × ×́ (×)
(×) ×́ × ×́ × ×́ × × ×́ (×)
(×) (×) ×́ × ×́ × ×́ × ×́ ×
(×) × ×́ × ×́ × ×́ × ×́ (×)

I andre vers er det ‚indre fødder', hvis sænkning øges, hvilket kan føre til endnu højere stavelsetal.

Angående versslutninger må der endnu gøres opmærksom på, at kvindelig udgang i Lavrin forekommer i omtrent de halve (435) vers, i ligegyldig afveksling med vers med mandlig udgang. I rimkrøniken derimod er mandlig udgang den ufravigelige regel i rimparrene (aa aa ...), medens der i stroferne er afveksling efter faste regler mellem vers med

klingende og stump slutning. Som bekendt har dette forhold i Tyskland været undergivet en lang udvikling, idet *oprindelig* (ɔ: i Otfrids vers) sidste stavelse havde sidste hævning. I den middeltyske periode før kvantitetsforandringerne betragtes ◡́ ◡ som én fod, –́ ◡̀ som tredje hævning (anden hovedhævning) + katalektisk slutning med fjerde hævning (bitone). Efter forskydningen af den nedarvede kvantitet måtte begge blive til ××, og da næstsidste stavelse på grund af slutnings-e's ringe klangfylde rimede med, antoges betoningen ×́×, hvorved sidste stavelse enten efter fransk mønster betragtedes som overskydende og ligegyldig, eller verset — som en erindring om det nu uigennemførlige oprindelige forhold — kun fik tre hævninger. Herefter fulgte sondringen mellem klingende og stump versudgang af sig selv. — At en lignende udvikling ikke *direkte* ligger til grund for Lavrins versslutninger (og ganske det samme gælder Eufemia-viserne, den kyske dronning og Persenober), følger af, *at i vers med kvindelig udgang ligger fjerde hævning, på de før omtalte ca. 30 vers nær, afgjort på næstsidste stavelse*, således at der ikke er nogen principiel forskellighed hverken med hensyn til stavelsetal eller arsistal mellem vers med mandlig og vers med kvindelig udgang. Derimod kan jo de lejlighedsvis i ridderdigtene, hyppigt i rimkrønikestroferne og i folkeviserne, forekommende trehævnings vers med slutningen ×́× pege i retning af den tyske udvikling. Dette forhold vil jeg drøfte i en følgende undersøgelse.

Det vil her være på sin plads at anstille en sammenligning mellem vort danske digt og en eller anden sprogprøve fra tyske værker, der direkte eller indirekte i metrisk henseende kunde være forbilledet:

Parzival 125,27—126,7:	Lavrin 477 ff.:
Der knappe enruochte ouch wer dô schôsz	Thet war Lawrin jnthet i mod,
die hirze kleine unde grôsz:	hwad han wilde til hest heller food,
er huop sich gein der muoter wider	och raskelig han pa hesten sprang,
und sagete ir mær. dô viel si nider:	the dyræ stiene i hielmen klang,
sîner worte si sô sêre erschrac,	och andræ hans rige fooræ,
daz si unversunnen vor im lac,	och saa hans for gylte sporæ.
dô diu küneginne	I jen liden stwnd
wider kom zir sinne,	the thieris hielm pa bwndhe
swie si dâ vor wære verzaget,	och skreff jen krendz pa then sand,
dô sprach si: »sun, wer hat gesaget	tha kam mester Hillebrand
dir von rîters orden?	medh fleræ af konning Didriks mend,
wâ bist dus innen worden?«	Dwerigen haffde hanum snarlig skiend —

Jeg anfører denne i og for sig vilkårlige sammenstilling, fordi jeg ikke formår at finde nogen anden forklaringsgrund til forekomsten af de ‚korte vers' (5—6 stavelser), end at de direkte er overførte efter et lignende tysk forbillede, altså f. eks. fra den tyske Lavrin, som må antages at være vor forfatters original, men som ikke er påvist. Men på den anden side fremgår det af de foran foretagne undersøgelser, at den ubekendte Digter ikke er fortrolig med den strengere kunstretning inden for hofepikken. Er det tyske metriske regler, han følger, må disse søges i det 14de og 15de århundredes »forvildede« versformer (de begyndende knittelvers). Også her tror jeg imidlertid, at man altfor ensidig er gaaet ud fra Otfrids metriske nydannelse uden at regne

med, at denne nydannelse ikke var den eneste mulige eller naturlige form for et kompromis mellem det stavrimende vers med skiftende rytme og den firetaktdelte kirkelige hymne. Af selve læseversets grundform lader to muligheder sig lige let tænke:

×́×̀×́×̀ ×́×̀×́×̀ > ×̋×́×̋×́ ×̋×́×̋×́ (Otfrid)
rim

×́××́× ×́××́× > ×́××́×—×́××́× } rim (legende-
×́××́× ×́××́× > ×́××́×—×́××́× } verset).

Som kriterier for den sidste udvikling må i første linie betragtes stærkere pause mellem anden og tredje hævning og allitterations-langversets rytmiske tilbøjelighed til at gå stigende-faldende, i anden linie den deraf følgende stilejendommelighed (reimbrechung etc.) i værker, bestemt til reciterende foredrag.

Lavrin:	Armer Heinrich:
Et lidet spil agter jeg at skrive,	Ein ritter sô gelêret was
der man må tiden med fordrive,	daz er an den buochen las
om nogen under i fordom skede,	swaz er dar an geschriben vant.
i hvilken mand det lyster at vede.	der was Hartman genant,
For vor herræ hans fødelse år	dienstman was er ze Ouwe.
fuld mange under i verden var,	er nam im mange schouwe
store mænd og meget stærke etc.	an mislîchen buochen etc.

Så snart vi i det hele taget anstiller en sammenligning med det tyske kunstepos og vort digt, viser det sig, at dette sidste i de allerfleste tilfælde har en markeret pause (rytmisk cæsur, diærese) mellem anden og tredje hævning,

medens en sådan, forekommer det mig, kun i de færreste tilfælde kan gennemføres for de tyske verses vedkommende. Benytter vi vort øvelsesmateriale fra før (s. 112—13) og betegner cæsur ved —, får vi

a.	×́××́–××́××́	3	gange	(138, 529, 664)
	×́××́×–×́×××́	8	—	
	×́××́–×××́××́	2	—	(105, 429)
	×́××́×–××́××́	14	—	
	×́××́××–×́××́	5	—	(302, 372, 434, 638, 863).
	×́×××́–××́××́	4	gange	(15, 68, 286, 327).
	×́×××́×–×́××́	17	—	
b.	×́××́–××́××́×	7	—	(7, 64, 165, 315, 330, 369, 791).
	×́××́×–×́××́×	11	—	
a.	××́××́–××́××́	20	—	
	××́××́×–×́××́	19	—	

Altså: leddelt ud fra den tanke, at versets oprindelige grundlag er den stavrimende langlinie, forekommer:

×́×|×́×–×́××|×́	8	gange	
×́×|×́×–××́×|×́	14	—	
×́××|×́×–×́×|×́	17	—	
×́×|×́×–×́×|×́×	11	—	
××́|××́–××́|××́	20	—	
××́|××́×–×́×|×́	19	—	ialt i 89 vers.

Som man ser, et ikke ringe procenttal af det samlede undersøgelsesstof.

Alle ridderromanerne er rimede ligesom det øvrige Europas. Normalrimet er rim i moderne forstand. Overensstemmelsen ligger i sidste tonstavelse, regnet fra vokalen. 'Mandlig' rim antager altså to former:

1. betonet opr. lang vokal rimer med samme: appa — gaa, tre — we.

2. betonet vokal + én eller flere kons. med samme: ar — war, frwct — lwct.

Det 'kvindelige' tostavelsesrim kræver hel overensstemmelse fra næstsidste stavelses betonede vokal og verset ud: døde — røde, lywæ — tywæ, wonned — befwndhed osv. Undertiden — ganske som i nyere sprog — rimer konsonanten foran arsisvokalen med: gwldering — om kring. Trestavelsesrim forekommer ikke; ord som Diderik, twctelig indeholder to hævninger (' `). For Ivan 448—49: tidende — ridende må søges en anden forklaring.

Ekskurs. Som bekendt er sprogformen, hvori ridderdigtene er os overleveret, udpræget jydsk farvet, og dette gælder både Eufemia-viserne (dog kun Ivans yngre red.) og de tre andre. I Eufemia-viserne træffer man en hel del tydelige unøjagtigheder i rimene. Disse kan dog ofte bringes tilbage i ren form enten ved at supponere jydsk udtale: hørde — giorde, eller ved at betragte den svenske grundtekst: tyæ — seye ɔ: tie — si'e (sv. thighia — sighia), idet den jydske afskriver har indsat sin egen udtale af det sidste ord. Nu forekommer ganske de samme rimmangler i de tre andre ridderdigte, mest i Jep Jensens fra 1483, mindre i Persenober fra 1484 og mindst i Lavrin. Denne overensstemmelse gælder ikke blot jydskagtigheder, men også alle de former af rimejendommeligheder, som i Eufemia-viserne skyldes forholdet til den svenske grundtekst. Her er da ikke anden forklaring mulig, end at de tre danske ridderdigte har lånt deres rim som næsten hele deres formelle bygning fra den danske omskrivning af de svenske Eufemia-viser, en over-

ensstemmelse, der med hensyn til ordvalg og sætningsbygning falder skarpt i øjnene selv ved en flygtig gennemlæsning. Den kyske dronning

begynder:	og ender;
I naffn fadher och søn och then heligh and	— — The leffde thieris liiff udhen mødhe
vil jech nw tage mæg til hand	och foor til hemerigis, ther the døde.
jet rim for eder ath seye,	Nu hawer jech edher sawdh fra,
och maa sig inghen fra mægh wende,	hwræ the lode thieris leffnedh gaa.
førræ æn bogen ær læst til ændhe.	(Dernæst tilskrift om digtets tilblivelsesår og forfatter).
I Polen war jen konningh righ. —	

De tilsvarende partier af Ivan:

I Naffn fader oc søn oc then helligandh	Nw hawer jech sawdh aff Iwan,
vil iec meg tage here til handh,	alth hwadh jech aff hanum skrewet fand
fromme saghe fram ath føre,	— — — — — — — —
them til skiemten som thet vil høre.	(tidsbestemmelse etc.).
— — — — — — — —	
Artus var ien koningh aff Engeland. —	

Af Persenober:

Ieth ewentyr wil jech seye fra,	Sidhen bleff then edlæ mand
ee hwo som ther wil lydhe aa,	konningh och herræ ower thet land,
aff jen mectige konning rig,	the ende thieris liiff och finge roo,

man finner icke nw mange sligh.
Wed jen stad, hiede Constancia. —

och mon medh Gud i hemerigh boo.
(tidsbest.).

Det tilsvarende af Flores:

Som jech i bogen skrewet saa
och ewentyr the seye fra,
jen hiedne konning foor medh brand. —

— han ændæ thieris leffned i jørderigi
och gaff them gledæ i hemerigi!
Nw hawer i hørd ther seye fra,
hwræ lwndæ thet mwnde them gaa,
the ænde thieræ liiff och fingæ roo,
sa giwer Gud allæ the som pa hanum tro!
(tidsbestemmelse).

Denne overensstemmelse i udtryk, som kan følges digtene igennem, falder endnu mere i øjnene, når man bemærker det foran omtalte rimforhold:

I: 1 de svenske Eufemia-viser,	2 deres danske oversættelse,	og 3 a ‚Den kyske dronning'	b ‚Persenober' rimer:
thære — væra	thæræ — væræ	theræ — weræ	b. 41— 42.
tara — vara	taræ — weræ	saræ — wæræ	a. 87— 88.
grata — lata	græde — ladhe	gredhe — ladhe	b. 1137— 38.
finna — brinna	finnæ — brænnæ	qwinnæ — swænnæ	b. 800— 01.
sio — roo	søø — roo	søø — wee	b. 953— 54.
man — han	mandh — hanum (ham)	kam — mand	a. 947— 48.
fanga — sænga	faange — sengy	standhe — rende	b. 1285— 86.
mun — brun	mwnd — brynd	qwid — dygd	a. 299—300.
iæt — nat	iæt — nat	brat — seth	b. 961— 62.
		brat — jet	a. 227— 28.

Af herhen hørende rim skal jeg yderligere anføre fra a og b: Bemen — beqwem, kommen — Rom, hiem — gien, hiem — sien, hiem — stien, fram — mand, for nam — jen mand; akt — brat, stride — wige, mærke — hierte; swenne — lande, faræ — kieræ, thæræ — faræ, wæræ — skaræ, sagh — mægh; tolff — wel, XII — skal, søn — igien, forne — tørne o. m. fl. I Lavrin forekommer katte — wette (401—2), hiem — stien (875—76), brat — set (519—20), skalff — faldh (537—38), i blant — han (649—50) o. fl.[1]) Denne nøje overensstemmelse mellem Eufemia-viserne på den ene side, den k. dr. og Pers. på den anden både i form og indhold indtil de mindste enkeltheder synes mig at godtgøre, at Jep Jensen er begge digtes forfatter[2]), og jeg ser intet, der taler mod, medens lutter indre kriterier taler for, at han også har Lavrin på samvittigheden. Sikkert er det i hvert fald, at versbygningskunsten er i stigning fra d. k. dr. til Pers. og derfra til Lavrin. At de samme, lad mig kalde dem folkeviseudtryk, forekommer i alle seks digte, taler snarere for end imod den fremsatte opfattelse: orligh om morigen thet var dag, annen morighen dagen war lyss, thet war midsommers dagh ath qwelle, thet lidde tha fast at afftens tid, dagen mon fast ath qwelde lide, oc lod thaa springe saa wide etc.

Af Lavrins kortere versformer vil ved overholdelse af den logiske accent de 5 stavelses kun få to, de 6 stavelses tre hævninger:

419 pa sin hest han sprang × × ×́ × ×́
453 mod mægh ath stride × ×́ × ×́ ×
420 hans hielm oc harnske blank × ×́ × ×́ × ×́ osv.

---

[1]) Det er indlysende, at disse og andre ejendommeligheder ved vore gamle rim også har en betydelig historisk-fonetisk interesse og burde behandles fra et sådant synspunkt.

[2]) jvf. Rom. Digt. III, 332.

Derimod har de fleste af 7-stavelsesversene tydeligvis fire hævninger:

98: høghræ fod och winster hand ×́××́××́××́

Ganske det samme gælder de længere versformer:

225 medh róser och liliær the strødde thieres héstæ
102 thet wórdher hanum mýeræ til skáde en fróme
215 the býnde thieris héstæ wed liliæ ródh
239 the wéste ey ánneth æn sáa mon wéræ osv.

Hiatspørgsmålet og dermed beslægtede fænomener vil der først blive lejlighed til at drøfte, når et metrisk skema er påvist og en rytmisering skal forsøges. Hvad den anstillede undersøgelse angår, så gælder dens resultater mutatis mutandis også i første linie d. k. dr. og Pers., men dernæst også de danske Eufemia-viser, der kun er en omskrivende oversættelse fra svensk ɔ: som også følger den svenske originals metrum i det væsentlige.

Jeg skal nu sammenfatte min beskrivelse af Lavrins vers.

Digtet består af rimpar, med mandligt eller kvindeligt rim uden fast afveksling og uden indflydelse på stavelsetallet.

Dette holder sig især på 8, 9 eller 10, men kan aftage til 5, 6, 7 eller stige til 11, 12, 13, 14.

Når versene læses med naturlig betoning, har det aldeles overvejende flertal fire hævninger. Af disse er den fjerde bunden til versets sidste eller næstsidste stavelse, de andres plads relativt fri, men dog i det væsentlige indskrænket til visse hovedtyper.

Det ligger i sagens natur, at digtet er beregnet på læsning eller fremsigelse.

Et gennemført stigende eller faldende skema er umuligt blot i kraft af det stærkt varierende stavelsetal, vilde desuden gøre teksten helt uforståelig; på den anden side er så-

danne rytmisk regelmæssige vers til stede i stort tal, men rytmevekslingen er så afgjort, at den må anses for det normale.

Mange vers har udpræget cæsur mellem anden og tredje hævning, og kun de færreste tillader ikke en sådan.

Det eneste bindemiddel i versparrene er enderimet; ellers er der tydeligvis ingen kongruens tilsigtet i de sammenhørende liniers bygning; navnlig er stavelsetallet oftest forskelligt.

I rimet falder hævningen i en række tilfælde ikke på den logisk stærkest betonede stavelse; særlig gælder dette egennavne og fremmedord, men også composita af formen ×́×̀ eller ×́××̀.

Historisk set vilde Lavrins versbygning både kunne forklares ud fra legendeversets typer og ud fra tysk versbygning, således som denne, hvilende på Otfrid, er repræsenteret i det 13de, 14de og 15de århundredes kunstepos. Men da digtets foreløbige metriske kilde er de svenske Eufemia-viser, er dets forms historiske oprindelse afhængig af disses.[1])

III. Rimkrønikens versemål.

For at komme til foreløbig klarhed over rimkrønikens to hovedtypers bygning har jeg efter H. Nielsens udgave (hvis løbenumre citeres) undersøgt begyndelsens rimpar (v. 1—656) og de følgende rimslyngninger (v. 657—812).

---

[1]) Til behandling heraf er der ydet et vægtigt bidrag i N. Bure: Rytmiska studier öfver knittelversen i medeltidens svenska rimverk, Lund 1898 (= Lunds univ. årsskrift 34, 1, 6), som jeg først for den følgende fremstilling har kunnet tage hensyn til. Forøvrigt vilde det ikke have forandret min forudgående udvikling.

I rimparrene er stavelsetallet:

stavelser	7	8	9	10	11	12	13	
antal vers	12	140	250	170	68	15	1	= 656.

I rimslyngningerne:

stavelser	7	8	9	10	11	12		
mandlig udg.	»	18	40	13	6	1	= 78	156 vers-linier.
kvindelig udg.	24	35	15	3	1	»	= 78	

At rimparrene altid har mandlig udgang, har jeg foran gjort opmærksom på. Hertil kan nu føjes den iagttagelse, at med få eller ingen undtagelser falder tredje hævning på tredjesidste eller noget sjældnere på fjerdesidste stavelse. Versets slutning antager altså én af følgende former:

×́××́ eller ×́×××́

En anden fast ejendommelighed ved rimparrene er, at der kun yderst sjælden indtræder »syncope af sænkningerne«, og at der er tydelig cæsur mellem anden og tredje hævning:

Hans dǿth iek ǽy — forglǿmæ wíll,
når iek kan fáa — ther lǽmpæ tíil.
Saa tógh iek kárlen — i hálmen láa,
oc hǿgh hanum áll — i stǿckæ smáa osv.

Også her vilde det være i høj grad forhastet nu at fastslå noget om rimkrønikeversets historiske oprindelse; lige så lidt her som over for Eufemia-viserne kan dette spørgsmål

endnu afgøres. Jeg skal dog minde om, at også den tyske og den engelske litteratur byder andre udviklingsveje fra stavrimsformen til rimverset end Otfrids, og på ny understrege, hvor vilkårligt det er at henføre den nordiske rimdigtnings former a priori til den tyske regelrette rimparsdannelse; thi lighederne kan forklares ad mange veje, og forskellighederne er store og iørefaldende. Alle rimmønstrene kan forfatteren (eller hans forbillede) have hentet fra hymneversene: rimpar Daniel[1]) I s. 323 puer natus in Bethlehem — unde gaudet Jerusalem, I 330 surrexit Christus hodie — humano pro solamine; strofen abab I 268, 271, 283 (meget instruktiv er den uvorne tyske skæmtevise i maccaroniform, der anføres I 273, f. eks. da es abent war sie wurden vol — linguis loquuntur omnium — die messer wurden ussgetan — pavent turbae gentilium), fremdeles hyppig i indledningsvers af sekvenser som II 66; den store strofe endelig er i rimform en tro kopi af de seksliniede sekvenser som II 78, 97, 131. For strofeformernes vedkommende er dette ganske utvivlsomt tilfældet. Som foran bemærket, genfindes de samme strofeformer hos hr. Michael, der i yderligere tilslutning til hymnerne også former strofer med rimstilling aabb. Dette og rimkrønikens delvise strofiske form fører mig ind på et andet problem af ikke ringe interesse: er rimkrønikeverset i sin bygning læsevers eller sangvers? Af det takterende sangverses ejendommeligheder har det foruden strofeform den udprægede tilbøjelighed til »udfyldte sænkninger«, og rytmeveksel kan ifølge Laubs undersøgelser ofte spores i de faktisk sungne folkeviser, så at dens tilstedeværelse i rimkrønikeverset ikke bliver nogen afgørende hindring. Lad os prøve at stille kronikeverset ved siden af folkevisens:

---

[1]) Daniel: Thesaurus hymnologicus I—V.

Hoo som altiidh will hæffnæ sin harm,	Jeg well eder giffue en ganger graa,
han bliffuer offthæ bodhe vsel och arm.	hand gaar en thyme til Rum och fraa.
Tha iek fek sporth, myn brodher wor døth,	Den ganger graa skall y well faa,
mit hiærthæ theth brændhæ som en gløth.	och saadell aff guld att legge der-paa.
Jek saffnædhe folk aff alle the by,	Jeg gyffuer eder en bryne ny
som iek hadhe tha mecth vdhi.	y thør aldrig fraa nogenn mand fly.
Soo fordh iek hoghen meth theth jmodh,	Jeg giffuer eder saa gott ett suerd,
wi slowe hwer annen ther nedh for fodh.	thett kaam alldrig sligtt y herre-faar.
Rimkr. 943—50.	DgF. 47 A. 8—11.

Antagelsen af, at den rytmiske gang i begge partier må være den samme, ligger så nær, at det spørgsmål fortjener en nærmere undersøgelse. Det viser sig da, at krønikens rimpar i aldeles overvejende flertal danner ‚perioder', ɔ: hvert rimpar afsluttes med en oftest stærk meningspause, eller med andre ord: rimparrene antager karakteren af strofer (eller to rimpar danner strofen aabb ... som hos hr. Michael). — Som bekendt er det fænomen i periodebygning, der i tysk ofte betegnes som »reimbrechung«, et af kriterierne for reciterende foredrag og spiller en stor rolle i germansk versbygnings udviklingshistorie (jvf. Sievers Altg. M. § 165). Jeg skal oplyse denne rimbrydning med et par eksempler:

Armer Heinrich 47 ff.:

Sîn name der was erkennelich
und hiesz der herre Heinrich,
und was von Ouwe geborn.

sîn herze hâte versworn
valsch und alle törperheit,
und behielt ouch vaste den eit
stæte unz an sîn ende,
ân alle missewende
stuont sîn êre und sîn leben osv.

Eller Bonerius (Wackernagel: Altdeutsch. Lsb. 953):

Ein pfaf was jung und dâ bî kluog,
als noçh pfaffen ist genuog;
er was stolz und hôch gemuot,
sîn stimme dûcht in harte guot:
ûf singen er gevlizzen was;
er wând, daz nieman sunge baz
denn er: des was er gar gemeit osv.

Ganske tilsvarende periodebygning frembyder vore danske ridderdigte mange eksempler på. Jeg skal blot anføre nogle enkelte:

Ivan 858 ff.:

Then iomfrw saude til herre Iwan tha:
»wij skulle nu giensten heden gaa
j giømen thette store hus,
som j seer brenne the mange lyus,
ther hos ien liden stadh«.
Han giorde giensten som hwn badh,
hwn ledde hanom j ien liden kowe:
»here skulle j, herre, ligge och sowe osv.«
sml. v. 1626—27, 2668—69, 4560—61).

Hertug Frederik 616 ff.:

Konningen melte och sawdhe: »jaa,
sannelig thet ær saa,
jech kan edher jngen skyld giwe.«
Hertwgh Frederik ladher then herræ lewe,

konningen badh sa jnerligh:
»i flyer mægh ræth ower Erik,
han hawer mægh wolleth thenne vmag,
jech skal hanum gialde for then sagh osv.«

Sml. fremdeles Flores 1383—84, 1189—90, 1297—1304; Lavrin 115—18, 135—36, 161—62. Her står derimod rimkrøniken fuldt ud på det sangbare folkeviseverses standpunkt.

Allerede 1745, da Langebek skrev sin undersøgelse[1]) af rimkrøniken, udtaler han, at autor fornemmelig har betjent sig af tre slags vers, hvorefter han opstiller rimparrene i en fireliniers og en seksliniers strofe, dernæst strofen abab og endelig den samme kombination gentagen i en otteliniers strofe. Langebek har altså anset rimkrøniken for helt igennem strofisk.

Rimkrønikestrofen, især da abab, findes i rigelig anvendelse gennem hele det 16de århundrede og endnu i det næste, indtil den langsomt fortrænges af den tyske renaissances modeformer. Ja endnu Sorterups heltesange er i rimkrønikestil, snarere end i folkevisestil; han har anvendt stavelsetælling som ordnende princip over for den gamle versbygning og opfatter sikkert med rette sine vers som sangbare til kæmpevisetone. Rimstillingen abab er bibeholdt med b som kvindelig udgang; de ulige linier indeholder 11, de lige 9 stavelser. Selve rimformen kan selvfølgelig ikke være noget afgørende i spørgsmålet om, hvorvidt et digt kan synges eller er blevet sunget til folkevisens melodi. Jeg kan som et nyt bevis herfor anføre den bekendte folkevise-efterdigtning i Anders Kjeldsen Thybos[2]) »Absalon« (efter epilogen): Absolons Oprør oc oprørs straff Sangvijsz befatted Aff A. K. T. Siungis vnder den Thone / som den gamle Kæmpevijse: Saa lystelig render Graamand vnder Sivord.

---

[1]) Danske Mag. I 28 ff.
[2]) Kbh. 1618. Citeret efter Hielmstj. 1532.

Absolon lader sin Mule springe /
Midt paa de grønne volde /
David vild hand met hærskiold tuinge
At han kund' Kronen beholde /
Saa lystelig render Mulen vnder Absolon etc.
(18 strofer).

Her ser man krydsrimet i et digt, der udtrykkelig betegnes som sangbart. Samme versemål anvendes forøvrigt hyppigt i selve teksten, og det samme er tilfældet i Steges »Cleopatra«[1]), hvor tillige Cleopatra besvarer et »elskovskvæde« af Antonius med at synge syv ganske velformede strofer af formen:

En Hiort saa ieg fast springe
Saa høyt paa grønnen Vold /
Sorgen kund' ham ey tuinge
Thi hand vaar frisk oc bold (uden omkvæd).

I disse to arbejder er det faste stavelsetal gennemført, og man mærker tillige, at det er kunstpoesi på den hyppige og tilsigtede anvendelse af allitteration. — Fremdeles kan nævnes den gullandske præst Laurids Jensens rim[2]) »En god kvindes beskrivelse«, der »siungis met de Noder / som Falquor Lomandssøns Vise«:

I Huem som Lycken vil stande bi /
En dydelig Quinde at fange /
Hun er langt bedre ieg sige vil /
End kostelig Perler oc mange.
Vel hannem der slig en Quinde til Ecte maa finde

(23 strofer med fast stavelsetal).

1617 udgav Anders Rasmus Gryderup »Tre Smucke Viser« om Zaleucos, om en »dydesom« kvinde til Rom og om rigdom[3]):

---

[1]) Kbh. 1609.
[2]) Flyveblad fra 1616, Hielmst. 1350. Om forf. se Paludan Biogr. Leks. VIII, 422–23.
[3]) Hielmst. 1843 8vo.

Zaleucos vaar en Hedning from /
Lou oc Ræt holt hand i ære /
Hand gaff sit Folck Regle der om /
Huor de skulle sig regere /
Dertil vaar hand oc gaffue mild /
Sit Leffnit oc tuctig førde /
Bød huer være rætuiss kysk oc snild /
Gaff Mandat som der om rørde.

Zaleucos indeholder 7 af disse otteliniers strofer (hver 2 × abab), og den anden vise har nøjagtig samme versemål. Efter denne tilføjer forfatteren: »Disse tuende Viser siungis som den Vise: Det er foruist blant alle Mand. Eller som de Noder Dorotheæ Vise siungis met«. Det kgl. bibliotek ejer (4, — 261 8vo) et stærkt medtaget eksemplar af En Kaart Anuisning etc. vdi sangujs forfattet. Under de Noder: Mit Haab oc Trøst oc all tillid etc. Aff Jacobo Petræo Haldebachio (Helsingør 1611). Begyndelsen lyder:

Paa Jorden huer met flid oc tro,
Sig monne forsiune oc raade /
Huor hand kand tryg met freden bo /
Oc bliffue foruden skade etc.

Stroferne er længere og kunstigere, men hver indledes med det bekendte skema abab.

Fremdeles møder vi rimkrønikestrofen øjensynlig sangvis udsat i adskillige versificerede flyveblade, f. eks. Stolpe[1]) nr. 6, 12 (den første trykt i Danske Mag I, begge hos P. Syv), 31 og 66; i 29 og 74 er der samme rimkrydsning, men de ulige linier har kvindelig udgang. Adskillige af disse digte kan ganske vist utvivlsomt have salmer til metrisk forbillede, ligesom de synges på salmetone. Dette kan derimod ikke være tilfældet med Samsons møllervise[2]), der »gaar

[1]) Stolpe Dagspressen I: fortegnelse over danske flyveblade.
[2]) Ranchs skuespil v. Birket Smith 224.

med de noder: Lycken hund maa vell lignis ved glar etc.« — altså et rimkrønike-forbillede. Strofen er en gentagelse af rimstillingen abab. Men selve den gamle rimkrønikestrofe med omkvæd findes i en vise[1]) fra svenskekrigen 1643—45 »Med den Melodj som: De thy Jomfruer saa bolde etc«. og omkvædet: Gud naadelig hielp' osz Alle!

For rimparrenes vedkommende henviser jeg i første linie til min foran foretagne samstilling af krønikens rimpar med den tveliniede folkevisestrofe. Hermed kan sammenlignes flyvebladene hos Stolpe nr. 21 og 30. Opfattes strofen som fireliniet, får den sine paralleller i nogle strofer hos hr. Michael eller i hymner og hymnebearbejdelser som: Criste, thu est bodhe lius oc dag[2]) etc., eller visen om adelens slette forhold under svenskekrigen[3]), der »siungis effter sin sedvanlig Melodi«;

Ach Danmarks Rige, huad maat du nu klage
Offuer din' Anfører udi disze Dage.
Den Spott, saa som du i mange Aarsz Tid
Med Haanhed well stor aff alle haffd' ljd, etc.

Ligefrem rimkrønikeform med stærkt fortællende og refererende indhold findes repræsenteret lige fra selve den gammeldanske rimkrønike og op til denne versbygnings sidste mester Lyskander. Jeg nævner her først visen om kong Hanses tog til Sverige[4]) fra Karen Brahes kvart-visebog, hvorom C. Paludan-Müller bemærker, at den — og en fælle i folkeviseform — synes at være digtede samtidig eller næsten samtidig med de begivenheder, de besynger, eller rettere fortæller; thi de har mere karakteren af rimkrøniker end af egentlig poesi. Men det er dog klart, at de har været sungne. Den herhen hørende vise begynder:

---

1) udg. af Fredstrup Danske Mag. 5 R. II, 266 ff.
2) Brandts gld. Lsb. 255.
3) udg. af Bricka i Danske Mag. 4 R. VI. 56 ff.
4) udg. af C. Pal.-Müller i Danske Mag. 3 R. I, 143 ff.

Stor lycke Er Ingen Eye dom,
Huem thett kand Rætt beszinde;
saa mangen mand tha giør Hun from
oc lader Ham stomdom vinde.
Hun Er saa saarre behendelig
paa Hende tør Ingen mand murre
allt som Ett Hiull Om vendelig
thett vedt vell Steen Sturre.

Således afdeler udgiveren stroferne — vel med støtte i hds. —; men efter versenes logiske bygning kan de lige så vel opstilles i fireliniers strofer. Indledningsversenes rimkrønikestil forekommer mig særlig slående.

Også den store rimkrønikestrofe aabccb findes ikke blot hos hr. Michael og i stort omfang hos Lyskander — især i Bille-slægtens rimkrønike —, men ogsaa hos andre forfattere. Eksempelvis kan nævnes den ‚enfoldige og korte beskrivelse' over Claus Jacobsøn de Vales sendefærd til Sverige 1611 for at erklære Karl IX krig[1]). »Og er samme Tog frem og tilbage udi Riim forfattet, og kand siunges, om behov giøres, sønderlig efter den Melodie: Wolan, wolan udi Guds Navn«:

Den fierde Aprilis udi det Aar
Hvis Datum herhos i Bredden staar,
Jeg Claus de Wall motte rykke
Til Helsingborg fra Kiøbenhavn,
Til Hof-Marskalk med Rantzov Navn
Efter min Herres Tykke etc.

Langebek opstiller den formodning, at hr. Claus kunde have lånt Lyskanders pen til at faa sin rejse beskrevet; men versenes jammerlighed gør dette meget usandsynligt. Endelig kunde også anføres ikke få eksempler fra den danske kæmpebog (Barfoeds udg.) f. eks. med rimstillingen abab

[1]) udg. af Langebek Danske Mag. I 273 ff og 302 ff.

anden part 18, 19; aabb (mandligt rim) II, 20 o. m. fl. Jeg mener da ved foranstående udvikling, som let kunde øges med flere eksempler, at have godtgjort, at rimkrønikens tre hovedformer var meget yndede gennem det 16de og første halvdel af det 17de århundrede, og at den tids digte i krønikestil tydeligvis ofte blev sungne.

Som bekendt har vor danske rimkrønike ikke noget fremmed forbillede, som kan påvises, når hensyn tages til dens metriske bygning og dens selvrefererende monologform. Begge dele er imidlertid velkendte i den tyske litteratur, monologformen således i ‚dødedansen', og rimstillingen abab så vel som aabccb findes hyppigt i tyske digtninge, især fra 14de og 15de århundrede, da forskellen mellem mandlig og kvindelig udgang tog fast form. Jeg skal anføre nogle enkelte af de eksempler, jeg har optegnet. I sidste Halvdel af det 14de århundrede har østerrigeren Peter Suchenwirth anvendt formen abab, f. eks i digt xx »von fünf fürsten«[1]):

Schimph und freud und hôher muot,
euch darf wol pelangen:
verrætnüs, mort, manslehtig bluot
haben euch übergangen.

Noget senere forekommer den samme form i digte af Hugo von Montfort[2]):

Ich schrib dir gern cluoge wort:
So hast du mein hertz gefangen,
Mein lieber buol, mein hochster hort,
Du hasts in deinen banden.

Fremdeles ofte i formen 2 × abab i »heldenbuch«, ofte med kvindeligt rim i de ulige vers[3]). Den sekslinede strofe

[1]) Wackernagel Altd. Lsb. 1091 ff.
[2]) S. b. 1154 f.
[3]) S. b. 1241 ff.

(sekvensstrofen) forekommer bl. a. i Webers sang om sejren ved Murten[1]):

Min hertz ist aller fröuden vol,
so ich aber singen sol,
vnd wie es ist ergangen,
mich hat verlanget tag vnd nacht,
bisz das der schimpf sich hat gemacht,
nach dem ich hat verlangen.

I ‚bernerton', hvori Eckenlied er affattet, udgøres strofens mindre begyndelseshalvdel af ord efter det samme rimskema, lige som det hyppigt indgår som begyndelse af volkslieder (se f. eks. Wackernagel s. 1167 og 1170). Overhovedet hører det regelmæssige skifte mellem mandligt og kvindeligt rim fortrinsvis hjemme i kirkelyrikken og i folkedigtningen. Her møder vi både[2]):

Ich armes Käuzlein kleine,
Wo soll ich fliegen aus,
Bei der Nacht so gar alleine?
Bringt mir gar manchen Graus.

og

Ich weisz ein fein brauns Mägdelein,
Wollt Gott, sie wäre meine,
Sie muszte mir von Haberstroh
Wohl spinnen braune Seiden.

og fremdeles[3]):

Mic erfreuet, schönes lieb, dein aneblick,
damit ich bin besessen.
Ich bin geiagt ynn einen strick:
ich kan dein nicht vergessen. —

Es solt ein meidlein früe auff stan,
es solt ynn wald noch Röslein gan.

Også i Sverige forekommer de samme former mod middelalderens slutning, sekvensstrofen i bisp Thomas af Streng-

[1]) S. b. 1247 ff.
[2]) Kirchenlied und Volkslied (Samml. Göschen) s. 94, 101.
[3]) Bergreihen (Neudrucke 99—100) s. 65, 69; jvf. s. 64, 70 og 95.

næs' »Nota de libertate« [1]), og formen abab i det sene, men vellykkede middelalderdigt Paris och Vienna [2]). At det første af disse er beregnet til sang er vel uomtvisteligt. Med hensyn til det andet skal jeg ikke kunne sige, om det er læsedigt eller sangdigt. At derimod de anførte tyske prøver er sangdigte, ligger i sagens natur.

Ved denne fremadgående og tilbagegående undersøgelse af fremmede og hjemlige arbejder i krønikestil tror jeg da at have tilvejebragt afgjort litterær sandsynlighed for, at rimkrønikeversene er digtede i sangformer; denne sandsynlighed nærmer sig til vished for stroferne abab og aabccb's vedkommende; muligheden af, at versene har været sungne, er så langt fra udelukket, at der tværtimod er meget, der taler for en sådan antagelse.

Vi skal nu kaste et blik på rimslutningerne og undersøger først de vers, der ender med mandligt rim. Her møder vi, for samme antal vers som foran:

I. sidste led er en sammensætning, der efter nutidssprogets udtale giver × ×́:

vdhi 117, 809	heroldh 444,
omkringh 138, 203	ighen 123, 143, 169, 196, 259, 574, 753, 773.
paastandh 108, 140	ihiel 147, 189, 214, 219, 512, 518, 689.
igordh 171	jmodh 163, 240, 279, 294, 399, 417, 757.
forstaa 703	fwlclogh 47; fwlwel 148; fwlsthoor 289.
bedhreff 534, 645	vppaa 349, 395, 577, 648.
beholth 733	igæmmen 124, unøjagtigt rim til ighen [3]); jvf. 1825—27.

[1]) Noreen Lsb. 96—97.
[2]) Klemming, Sv. medeltidsdikt. jvf. Noreen 110 ff.
[3]) 57 har dawæ rimende med slaw.
456—57 thiænthæ — lønthæ.

II. sidste led er en sammensætning, der nu udtales ×́×̀:
smstn. med u —: vnødh 175, vræth 225, 544, 589, vlicth 238, v rædh 361, vbyggdh 506, vthrygdh 507, vfredh 541, vqwæm 542, wfrij 583, uvæn 801.
subst. + subst.: fodspordh 338, 346, wilkor 779, helsoth 637, howerk 763, skipsher 358, 410.
egennavn: Skotlandh 202, asmwndh 520, reghnoldh 805.

III. sidste led er en composition eller ordføjning, der nu udtales ×́××̀ eller ×́××̏:
mannelligh 319, wnytthelligh 320, manghefoldh 357, 807, rœtwishedh 391, bælthæ rem 629, konghe slecth 793.
egennavn: hibernlandh 388, bleghings land 415, vngherns landh 433, iødhæ landh 460, wæræ broo 472, rytzelandh 422, 498, 538[1]).

IV. sidste led er i det overvældende flertal af tilfælde et enstavelsesord af formen ×́.

Disse fire former for rimslutninger rummer også alle de tilfælde, der forekommer i den øvrige del af krøniken. Under II indtræder oftest det for et nutidsøre stødende, at første stavelse tvinges til at blive rytmisk tonløs (×́×̀ > ××́ eller måske dog ×̀×́) f. eks. ansécth 1299, wigskóor 1647, friihédh 2702, lodwígh 2247; men ×́×́ forekommer også, f. eks. éngländh 1136.

Afledninger på -dhom har formen ××́: mandhom 1153, troldhom 1445, eller ×́××́: christendhom 1847. Ufuldkomne rim som falsk — hals 1051—52 er oftest kun tilsyneladende ufuldkomne (fals — hals). Enestående slutninger er ×́×××́: søskænæbarn 2137 og $\overset{?}{\times}\overset{?}{\times}\overset{?}{\times}\overset{,}{\times}$: rothomagho 2500.

[1]) 677: hwstrvær rimer med rør 679; jvf. 2324: hwstrvær — 2326 affghær.

Under den forudsætning, at versene med kvindeligt rim normalt bør læses med tre hævninger, er rimslutningens hovedtype her: fuldtonende rimstavelse + åben bøjnings- eller afledningsendelse (æ, e):

sparæ — waræ[1]) 658—60.

Foran den egentlige rimstavelse kan der gå et tonløst compositionsled, f. eks. beskiærmæ; afvigelser fra den nuværende udtale kan indtræffe: 1278 vndhgællæ, 1632 mystyckæ, 2383 orsaghæ, 2385 wansæmmæ. Fremdeles forekommer ×́××́×: 1722 adhælfaræ, 2218 wedherkændhæ. Lukket (på konsonant endende) sidste stavelse forekommer ret hyppigt. Jeg har fra Nielsens 1ste hefte noteret:

slawen—fordhrawen 734—36
søner—høner 758—60
langhær—angher 762—64
landhen—sandhen 794—96
fordhrawes—beghrawes 810—12
bedriffues—scriffues 1477—80, 1516 giffues
myndhes—fyndhes 1494—96
fwndeth—bwndeth 1506—8
rætther—iætthær 1614—16
hwdher—gwdher 1734—36
stridher—blidher 2134—36
stædher—pædher 2256—58
blymern—ther fiern 2437—39
andherosen—mosæn 2441—43
wundeth—kwndeth 2501—3
gammen—sammen 2548—50
claræsth—snaræsth[2]) 1994—95.

---

[1]) 1945—47: faræ (periculum) — (sjællands —) faræ; 2162—64: læræ—faræ; 912—14: dwæliæ—fæliæ; lign. ret hyppigt.

[2]) står i et stykke med lutter mandlige rim,

Med hensyn til versindledningen gælder følgende (vers 1—656): Flertallet af vers har svagttonende begyndelse (svagere stavelse(r) foran første arsis, »optakt«). I en del tilfælde kan afgørelsen falde ret vanskelig, f. eks. 18, 21, 36, 88, 235, 289, 399. Tydelig arsisk indledning har 59 vers (altså næppe $^1/_{10}$): 38, 42, 43, 44, 58, 77, 92, 97, 102, 125, 148, 177, 194, 197, 223, 227, 273, 275, 311, 315, 323, 327, 329, 331, 332, 342, 361, 366, 391, 405, 423, 436, 448, 452, 456, 465, 472, 473, 488, 489, 502, 504, 516, 520, 524, 525, 532, 546, 550, 558, 563, 568, 580, 581, 585, 609, 640, 644, 645. Af denne frihed i versindledningen følger igen, at hvilkesomhelst ord eller ordforbindelser kan forekomme her uden at volde betoningsvanskeligheder. Sådanne fremkommer kun, hvor der, fra vort, måske også fra fortællerens synspunkt, kan være tvivl om sætningens logiske indordning under accentstyrken.

Noget lignende gælder versenes midtparti mellem første og sidste arsis. I sammensatte ord, der dog her som overalt i rimkrøniken kun forekommer i ringe tal, bliver sædvanlig kun den stavelse arsis, der har den stærkeste tone: 78 agherkooll ×́××, 43 (jvf. 178, 252) vdýdellighe ××́×××, 32 hérbæreth, 35 (jvf. 82, 94) stólbrodher. Undertiden findes dog to arses i et sammensat ord: 9 steffadher ×́×́× (sml. 89), 37 manneblodh ×́××́. Ord, der kan være tvivlsomme: 66 vndherwisæ, 100 samfwndh, 113 spærlaghen. Medens egennavne, som foran påvist, i versets slutning frembyder særlige udtaleforhold, metrisk set, er dette ikke tilfældet i anden eller tredje arsis: 92, 201: énglandh, 153 skótlandh, 386 hóllandh. Også afledninger på -dom og -skab beholder deres prosaiske udtale: 126 ræghenskab, 254, 322, 323, 534 mándhom. Hovedtonen kan tvinge selv tunge lydmasser ned i sænkning: 469 v́th lændingh, 478 goth rodh (×́× eller ××́), 501 hiærnæ ó, 532 og oftere Stérkodhræ, 562 eth

parskoo ((×) ×́× eller (×) ××́) 598 fádherbrodhers o. fl. Særlig interesse har naturligvis sådanne tilfælde, hvor et compositum spænder over anden og tredje arsis. Foruden ganske enkelte tvivlsomme steder, som i 396 thyslandh, forekommer dette forhold med sikkerhed kun 3 gange:

93 tha sadhæ myn sthef-fadher tiil mek
505 tha maa theth offuer-windhes sthrax
561 ther tiil saa offuer-wætthes argh[1]).

Pronominets enclise forekommer ret ofte inde i verset, f. eks. 169 lægghen, 379 hwldhen, 380 kalledhen.

Endnu må bemærkes, at enkelte af versene med mandlig udgang kun synes at have tre hævninger ved naturlig oplæsning, således 144, 164, 183, 463, 582 og

630 som en hønæ meth howeth och hals
××.×́××׫××׫,

men der er vel intet i vejen for at betragte den første stavelse som arsis, og i de fleste tilfælde vil de fire hævninger let kunne bringes til veje. Andre vers synes femarsiske (302, 361, 410, 418, 473, 508, 639) f. eks.

410 thi lodh han sanckæ en stoor skips hær, hvor aflæsningen af skipshær som ××́ gør verset regelmæssigt, eller

639 Hwer koningh och hwer mectigh man (sml Bure s. 13).

For at vise, hvorledes scansionen af et sammenhængende stykke tager sig ud efter de foran stående undersøgelser, opløser jeg Dan offesøns vers (udg. s. 13):

×́×× | ×́× – ××́ | ××́
××́×× | ×́× – ×̏× | ×́
××́ | ××́ – ××́ | ××́

[1]) Jvf. Bure Rytm. st. 51–54.

× ×́ × | ×́ × – ×́ × | ×́
×́ × | ×́ × – ×́ × | ×́
× ×́ × | ×́ × – × ×́ | × ×́
× ×́ × | × ×́ – × ×́ | × ×́
() (,)
× × × | ×́ × – ×́ × | ×́
× ×́ × × | ×́ -- ×́ × | ×́
× ×́ × × | ×́ – × ×́ | × ×́

Taktstregerne har jeg sat til ud fra teorien om versenes nordiske oprindelse med cæsuren som et ar i sammensmeltningen; scansionen kan vel i enkelte tilfælde være tvivlsom. Men anstiller man kontraprøve ved at oplæse versene med udpræget logisk, stemmningsbestemt accentuation, får man sikkert i hvert fald en følelse af denne rytmes smidige evne til at føje sig om ordlegemerne, en følelse af, at versemålet er af Rosenbergs slags, når han siger[1]):

»1. Et vers er et ved de sproglige lydindtryks rytme afgrænset og særtegnet taleled.

2. Et godt vers må være bygget således, at rytmen bliver hørlig, *blot ved ordenes tanke- og følelsesrigtige fremsigelse*.

3. Versets rytme frembringes *alene* ved *tonevægtige* og *toneløse* stavelsers ordnede skifte«.

I stedet for ‚toneløse' i 3 vilde vi vel sige ‚tonesvag' eller ‚mindre tonevægtig'; men ellers er det min overbevisning, at »denne balk af vore egne verslove« nok skal holde stik og vil fremgå som resultat af enhver undersøgelse over dansk versbygning mellem stavrimsdigtningens ophør og renaissancepoesien.

Det vil fremgå af hele tankegangen i min foregående udvikling, at jeg i rimkronikens vers med mandligt rim anser *fire hævninger* for den ubetingede regel. En sammenligning med Bures studier over de svenske knittelvers

[1]) Nordisk Tidskr. 1883, 279.

vil godtgøre, hvor parallelle forholdene er i de to litteraturer. Overensstemmelsen er dog egentlig kun slående, når vore danske ridderdigte sammenlignes med de svenske rimværker; thi den danske rimkrønike er udpræget rytmisk regelmæssig ɔ: har gennemgående fyldte sænkninger, er mere udpræget tvedelt ved pause (cæsur) i versets midte. Så snart Bure går over til de versgrupper, som han har aflæst som trearsiske, bliver jeg meget uenig med ham, idet jeg i en hel række af eksemplerne finder utvivlsomme fire hævninger. Hvor det svenske vers ender ×́ ×, danner det ofte en parallel til rimkrønikelinien med kvindelig udgang i strofen abab; men hvor der er kvindelig rimslutning og kun tre hævninger, kan jeg ikke anerkende sætningspausen, heller ikke i de fleste svenske vers (sml. Bures eksempler s. 85).

Jeg går derefter over til undersøgelsen af de vers med kvindelig udgang, der i rimkrønikestrofen abab forekommer i 2den og 4de linie. Om stavelsestallet (i de 78 første herhen hørende vers — ved en løs optælling efter Brandts udgave har det vist sig, at 7, 8 og 9 stavelser forekommer omtrent i samme forhold som i prøven), og om rimslutningerne er der talt foran. Versbygning og rytme i mange af disse vers gør et meget usikkert indtryk; navnlig udmærker Svend tveskægs rim sig ved deres stymperagtighed. Forholdet er således (for Nielsens første heftes vedkommende), at det overvejende flertal tydeligvis kun har tre hævninger, uden tydelig sætningspause i verset. De fleste vers begynder i sænkning; dobbelt sænkning × × indleder følgende vers; 670, 732, 742, 768, 770, 788, 798, 914, 1804, 1854, 1965, 2296, 2345, 2347, 2355, 2389, 2395, 2449, 2451, 2481. Tydelig begyndelseshævning forekommer i: 802, 808, 928, 1654, 1664, 1716, 1744, 1768, 1778, 1790, 1838, 1848, 1878, 1890, 1903, 1941, 1957, 2118, 2140, 2242, 2254, 2431, 2459, 2487, 2489, 2503, 2523. Tvivlsomme tilfælde foreligger i: 676, 684, 714, 724, 728, 776 o. fl.

Medens som før sagt de fleste vers kan og kun kan læses trearsiske, er der dog en del, hvori der synes nødvendigvis at måtte læses fire hævninger. Af sådanne har jeg noteret: 792, 902, 918, 1286, 1468, 1504, 1518, 1520, 1562, 1580, 1716, 1758, 1794, 1890, 1941, 1957, 2140, 2315, 2324, 2417, 2487, f. eks.

1286 godh løckæ ther førsth ath prøwæ,

hvor ‚godh' dog måske kan tvinges ned i sænkning af den efterfølgende kraftige hævning;

1562 megeth riigh paa kostelligh eyæ;
2487 hwath the skulle tha bedriffue osv.

I ikke få af de anførte vers bliver antagelsen af fire hævninger en nødvendighed; men hvor dette er tilfældet, indtræder der naturligt en cæsur, ganske som i versene med mandlig udgang.

Enkelte vers er vanskelige at bringe i det antagne skema:

782 tiil syn hwstrvæ ath haffue
1512 och en v bodhelligh skadhæ
1850 han aff myn gutz skiægh rwcthæ
2361 en bewæxeth paalæ o. fl.

Forklaringen til sådanne uregelmæssigheder kan ofte søges i tekstens beskaffenhed, således f. eks. i det sidstanførte vers, hvor M. har sydh bewoxeth, B ff.: sijd bewoxen og den plattyske oversættelse Ein szyde gewesset hemmede (se udg. s. 92. note 3).

I den såkaldte sekvensstrofe aabccb foreligger i de enkelte linier ganske samme versbygning som i de øvrige krønikevers; aa og cc indeholder med mandligt rim parvis forbundne firearsiske vers, medens rimparret bb har kvindeligt rim og normalt kun tre hævninger. Straks i de prøver, udgavens første hefte bringer, møder vi vers af påfaldende lang og uregelmæssig bygning:

1477 tha kan ther vdhi liitth bedriffues
× × ×́ × × ×́ × ×́ × ?
jvf. 1480 som meketh wor wærth ath scriffues
× ×́ × × ×́ × ×́ ×
2542 swen æsthrædessøn thet forthotthæ
2548 the hadhe ther aff goth gammen
2553 och giordhe stoor skadhe meth mordh och brandh
2568 som manghen man haffuer bodhe seeth och kænth,

hvor den ellers i rimkrøniken typisk rådende metriske ramme helt er sprængt. Til gengæld findes der ypperlige, velklingende strofer i de første Valdemarers rim, der er affattede i samme strofeform, navnlig i Knud den 6tes rim (Brandts udg. 147 ff.). Alt i alt er det umuligt at frigøre sig for det indtryk, som Grundtvig har fået også af versbygningen, at rimkrøniken forringes mod slutningen.

Tilbage står nu at sammenfatte min forangående undersøgelse gennem en beskrivelse af rimkrønikens vers og at påpege de formelle problemer, som disse frembyder.

Krønikens rimpar samt 1ste og 3dje linie i strofen abab, 1ste, 2den, 4de og 5te linie i strofen aabccb er vers, hvis rytme beror på fire hævninger, hvoraf dog sidste falder på versets sidste stavelse (mandlig rimslutning), medens den næstsidste i det overvejende flertal af vers falder på tredje- eller fjerdesidste stavelse.

Dette hænger igen sammen med, at versenes flertal har ‚fyldte sænkninger'.

Versene er tvedelte i den forstand, at der i de allerfleste af dem er hørlig sætningspause (cæsur) mellem anden og tredje hævning; cæsuren adskiller yderst sjælden de to hævninger, oftest er der en mellemliggende sænkning (× eller × ×), der syntaktisk snart hører til første, snart til

anden halvdel af verset: ×́ × (×) — ×́ eller ×́ — × (×) ×́ eller ×́ × — × ×́

Versindledningen er oftest, men ingenlunde altid, *tetisk*; optakten består sædvanlig af én, sjælden af to eller tre stavelser.

På grund af de udfyldte sænkninger kan verset let *taktdeles*, og det frembyder overhovedet en slående lighed med det firearsiske sangbare folkevisevers.

Antagelsen af *strofisk form* også for rimparrene møder ikke påfaldende sproglige vanskeligheder, da de fleste rimpar danner sluttede logiske perioder. Følgelig kan en fireliniers strofe af rimtypen aabb heller ikke udelukkes.

På den anden side synes der ikke at være *principielle* rytmiske forskelligheder fra Lavrins vers (knittelversene), skønt rimkrøniken har en langt tydeligere udtalt rytmisk afveksling mellem hævning og sænkning, ingen rimbrydning, tydeligere cæsur og fast mandligt rim.

‚Kortvers' er sjældne i rimkrøniken, hvor det normale stavelsetal er 8, 9 eller 10.

Versets *historiske oprindelse* er endnu ganske uklar. Medens ridderdigtenes knittelvers fører tilbage til deres svenske forbilleder, *kan* rimkrøniken også i metrisk henseende være original eller i hvert fald bleven til ad helt andre udviklingsveje. Heller ikke det nordiske knittelverses forhold til det tyske er sikkert udredet, og tiden er endnu ikke kommen til at løse dette spørgsmål, fordi man i virkeligheden har grumme få sikre iagttagelser over de tyske senmiddelalderlige rimvers. Hvor vilkårlig og lidet sigende for hovedsagen en jævnførelse med et eller andet tysk rimværk er, viser Bures forskellige forsigtige udtalelser i hans ofte nævnte studier. Skulde Otfrids vers middelbart være vor rimkrønikes første kilde, ligger der en endnu uoverskuelig metrisk udviklingsrække i Tyskland og herhjemme forud. Hvis der, som jeg antager, findes en tilsyneladende selvstændig rim-

form, udviklet af stavrims-langlinien, vil krønikens rimpar lettere kunne have deres oprindelse derfra, altså direkte hvile på allitterationsmetrikken. Selv Bure føler sig bunden af v. der Reckes argumentation imod en forbindelse mellem oldtidsverset og middelalderens folkevisetyper, hvormed rimkrønikens vers formelt set er identisk. Efter mine tanker holder denne på intet punkt stik, især når man tager Sievers' studier over Otfrid med i betragtning: man bør ikke sammenligne med den islandske kunstmetrik, men med de mindre regelbundne østnordiske runevers; om dem ved man jo ikke engang, om de ligesom den norsk-islandske digtning har været strofiske, hvorved en del af indvendingerne bortfalder. Bemærkningen om, at de to hævninger i stavrimskortverset er lige stærke, er misvisende. Hvis AV. læses takterende, bliver de gode taktdele rytmisk set lige stærke (hvilket ydermere lettes ved oldmetrikkens kvantitetshensyn); men i stavrimsversets hele udviklingshistorie og dets naturlige tilknytning til talesprogets logiske accentuation ligger, at den logiske og indirekte også den rytmiske accent i hævningerne er ulige stærk (jvf. Sievers Altg. M., særlig § 9, 5). Derimod er det utvivlsomt rigtigt, at rytmen gør et højst forskelligt indtryk på høreren i AV. og RV.; men at dette ikke udelukker organisk sammenhæng, er jo godtgjort ved Otfrids vers. Hermed vil jeg dog ingenlunde have sagt, at rimkrønikeverset og det toliniede folkevisevers er umiddelbart afledet af AV.; jeg hævder kun, at de kan være det.

Endelig er der ganske som i den engelske versbygnings udvikling, hvis vi antager krønikens rimpar som sangbare, en hidtil lidet påagtet mulighed, nemlig, at et sangbart nordisk (og fællesgermansk) AV. — der ifølge sagens natur har efterladt sig få direkte spor, men hvis eksistens vel ikke tør benægtes — har været kilden. Her er lutter tvivl, og ethvert forhastet standpunkt vil kun gøre ondt værre.

Sangbare er efter min mening næsten utvivlsomt rimkrønikens egentlige strofeformer, den fire- og den seksliniede.

I dem indgår et trearsisk vers med kvindeligt rim, hvilket også genfindes i folkevisen. Men hele drøftelsen heraf hører altså sammen med en udredning af kirkelyrikkens og folkedigtningens versbygning og disses mulige sammenhæng.

Jeg går herefter over til min afhandlings tredje og sidste afsnit: en undersøgelse af det episke rimverses forandringer i løbet af det 16de århundrede indtil Arrebo.

Tredje afsnit.

Det episke rimvers mellem reformationen og Arrebo.

I. Fortsættelsen af middelalderens firearsiske vers. Fremmed indflydelse.

Lige så begrænset som digtningens æmnevalg er i løbet af det 16de århundrede, lige så enkel og tarvelig er den poetiske form og versbygning i alle enkeltheder. Renaissancemetrikken i det 17de århundrede gør ganske vist aleksandrineren til versbygningens grundtype, men medfører samtidig kendskab til den romanske metriks og dennes tyske efterligningers friere og mangfoldige former. Studiet af Arrebos, Wichmands, Terkelsens og Bordings, senere Stubs og Wadskiærs versbygning vil da også være en nødvendig forudsætning for en fremstilling af Ewald — Oehlenschlägers metrik. Men mellem reformationen og Arrebo har vi — stadig bortset fra folkedigtning og kirkelyrik — væsentlig kun firearsiske rimpar, lejlighedsvis også rimkrønikeversenes forskellige former, hvorom der er talt i det forrige afsnit. Inden for skolekomediens område træffes dernæst efter tysk forbillede visse friere versformer, og efterhånden trænger de tyske reformbestræbelser, eller snarere dermed parallelle forsøg, bevidst igennem herhjemme, og vi får da en overgangstid mellem 16de og 17de århundrede, hvor s t a v e l s e t æ l l i n g

som metrisk princip gør sig gældende ved siden af den gamle versbygning. Det er hovedgangen i denne udvikling, jeg i dette afsnit agter at behandle.

Straks fra århundredets begyndelse møder vi hr. Michaels rimværker, ganske vist med udpræget religiøst-lyrisk indhold, men som foran udviklet i formen meget nær beslægtet med rimkrøniken, til dels også med middelalderens øvrige episke digtning. Dernæst finder vi fra reformationstidens kampår rimpar i udelukkende anvendelse i de kirkelige og verdslige satirer, af hvilke jeg vil fremdrage dialogen om den syge messe, hvis original vel ligesom Manuels arbejde er prosa, og indledningen til ‚Peder Smed' til nærmere drøftelse. ‚Broder Rus', ‚Dødedansen' og ‚Rævebogen' er som bekendt oversættelser fra plattysk. Allerede stavelsetallet i Dialogus underretter os om, at versbygningen er tungere end middelalderens. I fortalens 42 linier forekommer

8 stavelser	7 gange	11 stavelser	4 gange
9 —	11 —	12 —	5 —
10 —	14 —	13 —	1 —

ɔ: over halvdelen af versene har mere end 9 stavelser. Et lignende forhold viser sig, hvis vi undersoger et større sammenhængende stykke, f. eks. tekstens første 10 sider (Birket Smiths udg. s. 5—14): her har $^1/_3$ af versene 10, $^5/_{20}$ 9. $^4/_{20}$ 11, $^2/_{20}$ 8 og $^1/_{20}$ 12 stavelser, medens nogle enkelte vers har 7, 13 og 14.

Af bogens godt 700 vers indeholder noget under $^1/_3$ (218 vers) kvindelige rimpar, der forekommer i vilkårlig afveksling med mandlige rimpar. Mange af rimene er ufuldkomne:

4^{14-15} dicht—schrifft, 6^{8-9} sige—liuge, 8^{11-12} turck—hoffuerck, 9^{5-6} storre—Gomorra, 10^{19-20} kõme—døme, 12^{7-8} kende—sinde, 16^{16-17} bøsser—Nøsz, 17^{3-4} kender—lemmer, 20^{17-18} fast—hest, 20^{19-20} sten—skin, 21^{16-17} stemme—forsømme, 21^{24}—22^{1} først—best, 22^{8-9} flere—giøre, 26^{1-2} hielpe—stolpe, 26^{22-23} wircke—dyrcke, 30^{3-4}

bayer—koer, 32 ¹⁻² wandre—bekømre, 37 ²⁻³ aare—forfedre, 37 ¹³⁻¹⁴ fare—være.

Den yngre i tysk så hyppige rimbrydning fra en replik til en anden forekommer kun én gang s. 30, hvor en replik består af en enkelt verslinie.

Den tilsigtede rytme er firearsisk både i vers med mandlig og med kvindelig udgang, og der er cæsur i alle vers. Jeg hidsætter som prøve scansion af begyndelsen (s. 5):

×́ × ×̇ × × — ×́ × ×́ ×
× ×́ × × ×̇ — × × ×́ × ×̇ ×
× ×́ × × ×̇ — × ×́ × ×́
× ×́ × ×́ × × — ×́ × ×́
× ×́ × ×́ × × — ×̇ × × ×́
×́ × × ×́ × — × ×́ × × ×́
×́ × ×́ × — × × × × ×́ × × ×́
× ×́ × ×́ × — ×́ × × ×́
×́ × ×́ — × ×́ × ×́
×̇ × × ×́ — × ×́ × ×́
×́ × × × ×́ × — ×̇ × × ×́
× ×́ × × ×́ — × × × ×́ × ×́ osv.

Blot af denne prøve vil det ses, at teksten i rytmisk henseende frembyder ganske lignende forhold som de tidligere behandlede, kun at det sproglige herredømme er ringere og den rytmiske gang tungere på grund af det større antal stavelser. Ligesom i middelalderlige rimværker er tetisk indgang i flertal, og i et overvejende flertal af vers er sænkningerne udfyldte, oftest også ved cæsuren, hvor dog sammenstød på grund af pausen ingen vanskelighed volder. Der kan findes enkelte vers, hvori der vanskeligt kan udbringes mere end tre hævninger, og på den anden side synes flere vers ikke at kunne nøjes med fire hævninger, f. eks.:

32 [19] Snart, snart, løb bort, Jens klocker, jeg beder dig
(× ×́ × ×́ – ×́ × × × × × ×́?)
33 [5] i benhusit hafuer ieg huercken lius eller lampe set
38 [24] Forbande dig den sorte broder Diricks hest o. fl.

Versbygningen i ‚Peder Smed' er af samme art, men rytmisk langt mere vellykket. Som eksempel vælger jeg den livlige dramatiske begyndelse (udgavens 216 første vers). Stavelsetallet: 14 vers har 7 stavelser, 27—8, 64—9, 64—10, 33—11, 11—12, og 3—13. Af de 216 vers har 56 kvindeligt rim (deriblandt: vare—fortære, formene—vegne, neder—flere). Cæsuren er i de fleste vers tydelig fremtrædende, men et trestavelsesord kan spænde over versets midte:

ieg det inge — lunde tror

For at vise det rytmiske skemas mangfoldighed og variationsevne skal jeg opføre typerne for 7 og 8 stavelses versene:

×́ × ×́ – × ×́ × ×́ : vore i min Sogne mand (3 gange)
× ×́ × – × ×́ × ×́ : maa vel skee / i haffue hørt (3 g.)
× ×́ × ×́ – ×́ × ×́ : der kand stor heffn effter gaa (3 g.)
×́ × ×́ × – ×́ × ×́ : ieg det gierne lide vil; det foracter nu huer mand
×́ × × ×́ – ×́ × ×̇ : at det er alt ganget saa; huo haffuer giort eder skel
×́ × ×́ × – × ×́ × : Liuss oc Palme oc vijt Salt.

Af 8 stavelses versene er de hyppigste:	Desuden forekommer 1 gang hver:
×́ × ×́ × – × ×́ × ×́ (5 gange)	×́ × ×́ – ×́ × × ×́
×́ × ×́ × × – ×́ × ×́ (5 —)	×́ × ×́ – × ×́ × × ×́
×́ × × ×́ – × ×́ × ×̇ (3 —)	×̇ × ×́ – × ×́ × ×́ ×
×́ × ×̇ × – ×́ × × ×́ (2 —)	× ×̇ × ×́ – ×́ × × ×́

×́×××́×–××́×́ (2 —) ×́××́–×××́××

×́×××́×–×́××́ (2 —) ×́××́×–×́××́×

××́××́–××́××́ (2 —)

Væsensenheden med rytmen i middelalderens rimvers er på alle punkter så iøjnefaldende, at de to rimværkers stilling i den historiske udvikling er tilstrækkelig oplyst gennem de fremførte eksempler.

Af langt større interesse for versbygningens udviklingshistorie er, som man kunde vente, skolekomedien, hvor gammelt og nyt, det fra gammel tid hjemlig tilegnede firearsiske rimparvers og den tyske dramatiske digtnings friere variationer deraf, mødes og brydes gennem hele det 16de århundrede, indtil det syllabiske princip får fast fod i dramaet som overgangsform til den regelmæssige bølgerytme, der fastslås i renaissancemetrikken.

Om de ældste danske skolekomedier kan jeg fatte mig i korthed. Hverken Christen Jensens komedier fra Odense eller helgendramaet om Knud hertug har tilløb til metriske reformer, endsige gennemførte nydannelser. Ganske vist findes der et knebent flertal af vers med 8 eller 9 stavelser, men ind mellem sådanne vers findes blandet andre med et meget vilkårligt stavelsetal: 7, 11, 12, 13, ja undertiden endog mere. Forfatterne har uden klar bevidsthed og uden mindste dygtighed bygget deres vers arsistællende med fire, sjældnere tre stærkere betonede stavelser i hver verslinie.

Heller ikke Sthens udtværede monologrække, ‚Kortvending' frembyder metriske forhold af særlig interesse. Dette arbejde står i metrisk henseende lige så langt under forfatterens salmer og åndelige sange, som det gør i poetisk henseende. Imidlertid er det det sidste større rimværk i det 16de århundrede, der i sin helhed står på det gamles grund uden tydelig påvirkning af det samtidige ny i den tyske litteratur, og jeg vil derfor underkaste det en lidt nærmere

undersøgelse, for at det som modsætning kan belyse den følgende dramatiske digtnings metriske forhold. Kortvending, et moralsk-allegorisk skuespil fra Frederik II[s] tid, blev udgivet af Birket Smith i Danske saml. I 182 ff[1]). ‚Legen' indeholder, når ‚fortaleren' og ‚epilogus' regnes med, 3526 vers, hvortil kommer 3 viser, hver på 4 syvliniede strofer, der skal synges efter hver ‚akts' slutning til samme opgivne melodi. Versemålet i selve den allegoriske tekst er lige ind til epilogen de almindelige lange rimpar, uden nogetsomhelst fast skifte mellem rimslutningerne, hvor dog den kvindelige udgang er hyppig. Epilogen har for største delen rimstillingen abab med skiftende mandlig og kvindelig udgang:

I gode folck, i haffue nu hortt
Paa thenne leg ind ende,
Att alltiing er omsckiffthellig giørtt,
Oc gud kandtt alltiing wende osv.

Sangene, der efterligner salmetyper, er helt igennem stavelsetællende med rimstillingen ababccb (f. eks s. 284):

Nu lather os dantz oc quede
mett werssens frydtt oc lyst,
men vy haffue fott den glede,
att wy haffue ingen brøst.
Huadtt skøtthe wy om Kortt-uending,
men wy haffue gotz oc pening,
oc vy haffue ingen brøst? etc.

Som sammenhængende prøve af selve teksten anføres v. 175 ff.

Stavelsetal:

11. Jeg wor szuo redt, ieg kunde icke acte
× ×́ × ×́ — × ×́ × × × ×́ ×

[1]) jvf. om dets litterære stilling foruden udg. Nyerup og Rahbek II. 111 ff., Hist. Tidss. V, 508 ff.

9. Halff parthen aff hansz sckick oc facte:
×́×́× — ×××́××́×
8. Som handt syuntis en gamell mandt,
×́××́× — ××́××́
8. Suo bleff handt wng igien paa standt:
×́×××́ — ××́××́
8. Rett szom handt wor tha sckøn och boldt,
×́×××́× — ×́××́
8. Suo bleff handt grammer endt en trolldt:
×́×××́× - ×́××́
7. Stundum wor handt bliidt och mildt,
×́××́× — ×́××́
8. Strax vredt oc hastig som en illdt,
××́××́× — ×́××́
9. Stundum begyntdhe handt att græde,
×́×××́× — ×́××́×
10. Strax loo handt och begynte att quæde.
×́×́× — ××́×××́×

I rimslutningerne er den fra middelalderen kendte mangel på overensstemmelse mellem den logiske og den metriske betoning yderst hyppig som i den samtidige tyske digtning, hvor den f. eks. hos Hans Sachs næsten er regel. Jeg anfører nogle eksempler, der viser, at fænomenerne kan grupperes ganske som foran: v. 81—82 framgangh—trangh, 317—18 staar — Nabugodonozor, 409—10 skindseck—breck, 557—58 Portugall—fall, 695—96 sliigh—mestherliig (yderst hyppig samstilling), 821—22 om — rigdom, 983—84 godtt (ↄ: god) — armod, 993—94 bod—wedermodtt, 1107—08 wkyskhedtt—løszactiighett, 1665—66 studium—tiillkum, 1805—06 hymelen—heen, 1955—56 trangh—stodergangh. — På alle områder er Kortvendings vers tungere og stivere end de bedste middelalderlige eller end Peder Smeds; dette gælder også de hyppige sammenstød mellem to arsisstavelser, i

modsætning til de lettere digtes forkærlighed for bølgerytme.

Inden vi går over til vore to betydeligste danske forfattere på skolekomediens område, må vi kaste et blik på versformens udvikling og tilstand i det 16de århundredes tyske skoledrama og de noget yngre svenske efterligninger deraf. Jeg vil da særlig hente mine eksempler fra de tre grupper af skolekomedier, hvorfra de danske af almindelige, litterærhistoriske grunde særlig kan have fået impulser: Schweizerdramaet, Zwickauer- og Magdeburgergruppen.

Skoledramaet i Schweiz[1]) i det 16de århundrede benytter sædvanlig firearsiske vers og rimpar. Oftest er der 8 eller 9 stavelser, men der forekommer vers, som rummer indtil 16 sådanne. Kortversene synes at være læste jambisk, ɔ: med de lige stavelser i arsis, hvilket navnlig i rimslutningen føles meget stødende i rim som: schwer—vatér, ketzér—her, tarsensér—mär osv. Men derved blev man ikke stående ret længe. Forfattere som Gengenbach, Kolrosz og Birk nåede snart til en tydelig bestræbelse efter regelmæssig afveksling mellem hævning og sænkning. Højest i denne henseende når Georg Binder og Jacob Ruf, hos hvilke tillige den jambiske gang fastholdes med ordenes naturlige betoning. Lignende fænomener — men oftest i mindre bevidst form — har jeg allerede påpeget for adskillige danske digtninges vedkommende. Men foruden bestræbelserne efter regelmæssighed kommer her forskellige nye momenter til: i dramaernes lyriske partier forekommer ofte firstavelses vers med to hævninger (i tilslutning til Zwinglis ‚Gebetslieder', mener Baechtold), således i Binders ‚Acolast' og Aals ‚Armer Lazarus'; den gamle rimbrydning anven-

[1]) Baechtold: Gesch. der deutsch. Litt. in der Schweiz 1892. Om dramaet i det 16de årh. s. 246—401, om versbygningen s. 271 ff., hvortil jeg i det væsentlige støtter mig. En ypperlig, sammentrængt litterærhistorisk oversigt over bibeldramaet i Koch: Gesch. der deutsch. Litt. (Samml. Gösschen).

des hyppigt lige som hos Hans Sachs, således at den ene persons tale slutter med et åbent vers, som først har sin rimforbindelse i første linie af den næste replik; Gnapheus' eksempel i ‚Acolastus' får Kolrosz til at indføre den rimede sapphiske ode i korsangene af spillet ‚von fünferlei betrachtungen', og Sixt Birk har urimede sapphiske vers i ‚Susanna', og at sådanne også forekommer i Binders Acolast er en selvfølge. Endelig bliver det hyppigt, at stykkerne har indlagte sange i forskelligt versemål.

Jeg ser bort fra Gengenbachs, Manuels og hans yngre samtidige Utz Ecksteins dramatiske arbejder og fremdrager nogle eksempler fra det egentlige bibelske skuespil. Det ældste arbejde af denne art fra Schweiz er det anonyme Vom reichen Mann und armen Lazaro (Baechtold s. 297–98)[1]. Dramaet har 920 vers, alle korte rimpar, uden rimbrydning: deraf er 314, altså ca. $^1/_3$, uregelmæssige, for så vidt som de ikke har 8 stavelser. Afvigelserne arter sig som følger:

93	rimpar	med	9 + 9	stavelser
8	—	—	10 + 10	—
1	—	—	7 + 7	—
15	enkelte	vers har	7	—
71	—	—	9	—
20	—	—	10	—
4	—	—	11	—

v. 11—12. Hat vns Gott ein exempel gåben,
Ich wi üch bitten, merckends äben.

Således er forholdet gennemgående, at nistavelses-rimparrene har kvindelig udgang, oftest infinitiver eller

[1]) udg. af Th. Odinga i Schweizerische Schauspiele des 16ten Jahrhunderts I—III, Zürich 1890 ff., hvorfra jeg i det følgende henter mine citater. Lazarus-komedien, hvorfra alle yngre af samme art udgår, findes I, 1—51.

verbalsubstantiver på-en (se f. eks. 13—14, 15—16, 67—68, 73—74, 75—76 eller det sammenhængende stykke 327—36). Men der findes også rimpar med 9 stavelser og dog mandlig udgang:

151—52. Man treit ein zu grab, dasz er erful,
En schufel voll erd füllt jm das mul.
(sml. 253—54, 367—68).

Kun i få tilfælde har linien 8 stavelser og kvindelig udgang:

105—106. Wo ich wird gůt läbens innen,
So blyb ich nit gern dahinnen.
(således også 108—9, 117—18, 135—36, 137—38, 167—68, 179—80, 195—98).

Jeg skal endnu anføre et sammenhængende stykke (udg. s. 17 Vorred desz Herolds):

Nun hörend zů vnd schwygend still
Und loszt, was ich üch sagen wil,
Ouch was vns dises spyl bedüt,
Das merckend wol, jr frommen lüt!

Bitten üch, jr wöllind hören,
Was üch dises Spil wirt leeren,
Ouch wie es Gott von vns wil han,
Als er seit von dem Rychen mann etc.

Tre år efter (1532) trykkes Kolrosz'es Fünferlei Betrachtnisse, die den Menschen zur Busze reizen (ligeledes udg. af Odinga I 53 ff.).

Di Sum des spils:

Den tod Christi / das sterben dyn /
Den btrug der welt / der helle pyn /

Des hymels fråud / glori / vnd eer
Betracht allzyt / so sündtst nit meer.

Jeg har foran berørt forfatterens rimede sapphiske vers. S. 59: Zum Ersten singt man mit fier stimmen nachgende tüdsche Saphica. Der Erst Chor.

Gott grůsz üch schone hie in einer gmeyne,
Vff disem plone, alle grosz vnd kleyne,
Herren vnd gsellen, losen, was wir wellen
üch hie erzellen!

De fleste vers i selve teksten har ret regelmæssigt stavelsetal, gennemgående mandligt rim med indstrøede kvindelige rimpar; dog forekommer også rimskiftet abab, med kvindeligt rim i b:

v. 878 ff. O wee der klågellichen nodt!
Du můst mich jmmer riuwen,
Sollt dich yetz zucken hin der tod
Das gloub mir vff myn trüwe!

I Bullingers Lucretia (udg. af Baechtold I, 101 ff.) findes gennemgående 8 stavelses vers, men dog også hyppig anvendelse af 9 stavelser, ikke blot i vers med kvindelig udgang. Både i dette og i det foregående stykke er rimbrydning ikke sjælden.

Noget nyt i metrisk henseende møder vi derimod i Georg Binders oversættelse af Gnapheus' Acolastus[1]), der første gang tryktes 1535. Udgiveren bemærker (s. 178), at Gnapheus søger at bringe liv i sin dialog ved at lade forskellige versemål afveksle med hverandre, og Binder søger i sin oversættelse at nå noget lignende uden dog at komme

[1]) udg. ved Boszhart I, 171 ff. Om det berømte værk selv se Baechtold 307 ff.. Anm. s. 79, hvor nærmere kildehenvisninger findes; om udgaver se Gödekes grundriss² 2. 347.

sit forbillede nær. Skønt største delen af hans drama er skrevet i firearsiske vers, bruger han undtagelsesvis vers med 2, 3 og 4 hævninger afvekslende, og i nogle scener, der mest fremstiller ungdommeligt letsind, findes ‚halvvers' med kun to hævninger. Her finder jeg udgiverens antagelse af, at forbilledet for disse er Zwinglis vers, højst rimelig, da Binder som bekendt var Zwinglis efterfølger. *Disse vers efterlignes igen hyppig i vore danske skolekomedier*, og jeg skal derfor anføre et par eksempler:

Act. I, sc. II.
Acolastus.
Nvn zwyfelnüt,
Es wirt mir hüt
Gantz wol ergon,
Das weisz ich schon!
Philantus.
Ich gloubs schier nicht
Du wirst filicht
Dem vatter din
Nit wysz gnuͦg sin etc.

Act. III, sc. V.
Acolastus.
O Lais, wie bist du so schoͤn!
Dins glychen hab ich nie gesen.
Entzündt bin ich
Inbrünstengklich
Den dir, min hort;
Vernim min wort!
Mit gstalt vnd bård
Bist mir so waͤrd etc.

Blandt de øvrige schweizere[1]) må især nævnes Birks og Rufs arbejder, som sikkert både har været kendte og yndede af danske skolekomedie-forfattere. I metrisk henseende frembyder de intet af interesse for vort særlige æmne ud over, hvad der foran er anført.

Dramatikerne fra Zwickau og Magdeburg har deres store forbillede i skolemanden og præsten *Paul Rebhuhn*, Luthers og Melanchtons samtidige og fortrolige ven († 1546), der med sin latinsk-humanistiske dannelse nærede den største kærlighed til sit modersmål, dets røgt og udvikling. En

---

[1]) Jacob Minor har i sin udg. af Speculum vitæ humanæ (Neudrucke 79—80) i indledn. XII ff. anført alle schweizerdramaer fra det 16de årh., hvortil jeg henviser.

tysk grammatik af ham, som han flere gange nævner i sine skrifter, synes desværre at være gået til grunde. Sin største betydning fik han på skoledramaets område, hvor han især syslede med dramatisk-tekniske og metriske forbedringer. Rebhuhn skrev to dramaer: Susanna (1536, 1544) og Hochzeit zu Kana (1538, 1546, 1577), og heri[1]) gør han teoretisk og praktisk rede for sine metriske synspunkter. I fortalen til sit digt ‚klag des armen mannes' siger han, at han vil »mancherlei verse anwenden nach der Lateiner art, die sie hatten in metris trochaichis und jambicis, welchen die deutschen reim etzlichermasz gemäsz sind«. At han herved ikke tænker på en slavisk overførelse af den latinske kvantitetspoesis regler, synes mig at ligge i selve ordene, og at han i virkeligheden står på springet til Clajus-Opitz-standpunktet (stærk tone og svag tone veksler som latinsk lang og kort stavelse), fremgår af forfatterens efterskrift til ‚bryllupet i Kana': skønt han har beflittet sig på »gewisse anzahl der silben in jeglicher scena zu halten, auch nicht wider den accent zu stolpern, so sind doch im drucken etc.« — den almindelige og berettigede klage over bogtrykkeriernes skødesløshed og unøjagtighed i det 16de århundrede. Når Rebhuhn beholder det gamle firearsiske vers, bliver det altså hos ham rent jambisk eller rent trochæisk (××́××́××́××́ — ×́××́××́××́×), men fortrinsvis det første, således næsten udelukkende i ‚Hochzeit zu Kana'. I ‚Susanna' forekommer derimod også tre-, fire- og femfodede jamber og trochæiske vers med 7, 8, 9, 10 og 12 stavelser. Samtidig slår han udtrykkelig fast, at lange versemål passer for alvorlig og ophøjet tale, kortere for spøg og munterhed. Denne regel mærker man hos alle hans nærmere og fjernere efterlignere, således også i skolekomedien i Danmark.

[1]) Paul Rebhuhns Dramen, herausgeg. v. Palm 1859; den omhyggelige fortale skildrer R.s liv og gerning.

Rebhuhn påvirkede i første linie sin egen Zwickauer samtidige Hans Ackermann[1]), hvis livsomstændigheder ellers ikke er nærmere bekendt. På gode venners opfordring skrev han sine to dramaer ‚Der verlorne Sohn' og ‚Tobias', og i fortalen til den sidste nævner han udtrykkelig Rebhuhn som den, der har opmuntret ham til arbejdet. Rebhuhn synes også at have givet ham direkte metriske anvisninger; ti der er tydelig fremgang i ren jambisk rytme fra det første til det andet drama, og rimbrydningen, som er fast og gennemgående regel i det første, men ikke yndes af Rebhuhn, indskrænkes i det andet og i nye oplag af det første. ‚Der verlorne sohn' foreligger i tre tryk, originalen 1536, optryk 1537 og forandret udgave 1540, hvorefter Holstein har udgivet værket, dog således at han (s. 317 ff.) anfører stykker af det oprindelige tryk.

Af udgavens 2040 vers er der, så vidt jeg ved en enkelt omhyggelig gennemlæsning har kunnet skønne, kun ganske få undtagelser fra ottestavelsesverset, ɔ: det gamle firearsiske vers, ofte med tydelig cæsur, med forkærlighed for tetisk begyndelse og med lutter mandlige rim, i det f. eks. infinitiver syncoperer *e* for at kunne anvendes i rimstavelsen. Rimbrydning forekommer endnu ret almindeligt. Der findes ingen indlagte sange, heller ikke partier i kortere eller længere versemål. Jeg skal anføre nogle enkelte prøver. Prolog (orig. udg. s. 317):

Gott grüs euch, ihr herren all geleich,
Jungk oder alt, arm oder reich!
Merckt auff, was ich verkünden wil,
Und macht nicht red noch lachens viel,
Und hůrt mit vleis, was ich euch sag
Und ietzund alhie bring an tag etc.

---

[1]) Dramen v. Ackermann und Voith, herausg. von Holstein, Tübingen 1884 (= Bibl. des litt. Vereins in Stuttg. Band CLXX).

s. 324—25:

Son: ... Wie stehst also? kenstu mich nicht?

Knecht: Nein warlich, gib mir unterricht!
Mich dünckt, du seist des Nachpawrs Son,
Bericht mich bald, was ich sol thon!
Sol ichs ansagen dem vater dein?

En sammenligning mellem originaltrykket og den ændrede udgave vil vise, at forandringen i metrisk henseende især består i en nøjere gennemførelse af jambisk gang uden sammenstød med den logiske accent (jvf. f. eks. udg. s. 325 med s. 131).

Ackermanns andet drama, Tobias, har ganske samme versbygning som det første, men er metrisk i nøjere tilslutning til Rebhuhns teorier: lutter 8 stavelses vers, mangel på kvindelige rim, men i de fleste tilfælde ren jambisk gang i tilslutning til den naturlige tale. Dette resultat nåes ganske vist kun (som overalt i det 16de årh.) gennem mishandling af ordets form, ofte ved voldsomme sammentrækninger og forkortninger.

Nær beslægtet hermed er den samtidige Valten Voiths dramatiske virksomhed. Om hans liv kender vi intet; men han er en af de ældste af de lærde præster og skolemænd, der i Magdeburg gennem hele det 16de århundrede plejede det bibelske skuespil. Her tryktes [1]) 1534 det første højtyske skuespil i Nordtyskland ‚Von den patriarchen Jacob und seinen zwelf söhnen', forfattet af de to berømte Magdeburger skolemænd Georg Major og (om end kun for en ringe del) Joachim Greff. Med anden udgave 1534 fulgte et anonymt drama ‚das spiel von der Susanna', og dernæst (1537 og 1538) Voiths to dramaer, ‚Esther' og ‚Spiel von dem herlichen vrsprung, Betrůbtem Fal' etc. I sin alderdom skrev han gejstlige viser og mestersange. I dramaerne søger

[1]) Udg. s. 143 ff.

han overalt at begrænse stavelsetallet til 8 og at fastholde tetisk begyndelse. Der findes hyppigst rim med kvindelig udgang, men uden fast regel for anvendelsen; nu og da forekommer rimbrydning. Prøver:

S. 160:

Ahasverus bin ich genant
Ein König weit und wol bekant,
Die Indrer bis an die Mohren
Unter mein gebiet gehören,
Hundert und sieben zwentzig
Lender ich regier gewaltig,
Und ist meins reichs das dritte jar
Zu schlos Susan mein stul furwar etc.

S. 229—30:

Das sag ich euch auch gantz vorwar.
Gesetz:
Ey ich kan das nicht gleuben gar,
Bey mir auch nicht wol bedencken.
Das Gott das Adam wert schencken,
Das er mich, das gesetz hat brochen,
Bleibt von Gott nicht ungerochen etc.

Schweizerdramaet bygger på en lang folkelig tradition. hvorfra fornyelsen udgår til det protestantiske bibeldrama; men den levende tradition brydes ingensinde. I Magdeburg og Zwickau, hvor Luthers opfordring til dramatisering af bibelsk stof vel særlig har virket, var det bevidste reformforsøg, der udgik fra Rebhuhns og hans efterfølgeres hånd, og indflydelsen fra disse to retninger, samlede eller enkeltvis, spores både i den tyske litteratur (således betegnende nok også hos katolske forfattere) og i det protestantiske Norden, mest i Sverige, mindre i Danmark, hvor man, som jeg ofte foran har berørt, længe vedligeholdt forbindelsen med det nationalt prægede rimvers fra middelalderen. Man kan egentlig heller ikke sige, at det 16de århundredes reformbestræbelser i Tyskland bar nogen god frugt: resultatet blev på dramaets område mekanisk stavelsetælling og jambisk takt på trods af ordenes naturlige udtale og sund fornuft, således

hos Hans Sachs og Jacob Ayrer, skønt jeg ganske vist for min del tvivler på, at man har opført skuespil med naturstridig udtale.

I en interessant afhandling i Samlaren for 1894 (Stafvelseräkning som princip för svensk vers under sextonhundratalet) har Otto Sylwan påvist et lignende forhold for Sveriges vedkommende hos adskillige af det 17de århundredes svenske dramatikere og samtidig berørt lignende omstændigheder i den ældre digtning i almindelighed: der spores en tilbøjelighed hos skolekomedieforfatterne til at regulere stavelsetallet i de gamle knittelvers og til et regelmæssigt skifte mellem arsis og tesis, særlig da i det 17de årh. og endnu efter Stiernhielms tid, medens en anden dramatisk skole med Messenius i spidsen gennemfører et nøjagtigt syllabisk princip, hvor stavelsetallet uden hensyn til accenten er grundlaget for versbygningen. Messenius gennemfører det stavelsetællende versemål med en sådan strenghed, at stavelsetallet er det samme, uanset om verslinierne har mandligt eller kvindeligt rim. Overalt i den svenske litteratur spores der tilbøjelighed til i hvert fald at have lige mange stavelser i rimparrene. Dette minder os om Rebhuhn, der kræver samme stavelsetal i samme replik.

Vi skal derefter behandle de metriske nydannelser på dansk digtnings område.

II. Skolekomediens blomstringstid i Danmark.

For de danske skolekomediers vedkommende på overgangen mellem det 16de og 17de århundrede, altså deres egentlige blomstringstid mellem syvårskrigens afslutning og Kalmar-krigen, er vi særlig heldigt stillede, da vi gennem Birket Smiths omfattende og enestående undersøgelser, foretagne og meddelte gennem en menneskealder, har nøje rede på vor

hjemlige skolekomedies litterære forhold. Hertil kommer Paludans supplerende undersøgelser i 'Renaissancebevægelsen', litteraturhistorien og i spredte artikler; til jævnførelse endelig har man Ljunggrens bog om det svenske drama indtil slutningen af det 17de århundrede. Fra disse kilder, der kan forudsættes velbekendte, har jeg da i første linie min litterærhistoriske viden i det følgende, hvor ikke andet angives, medens betragtningerne over versbygning og metrik skyldes egne iagttagelser[1]).

Som bekendt er de betydeligste navne på skolekomediens område Hegelund og Hieronymus Justesen. Sammen med dem bør nævnes de ukendte forfattere til »det dramatiske repertoire« for skolen i Randers, til hvilket Peder Thøgersens navn på forskellig måde er knyttet. Det ligger i sagens natur, at disse har kendt reformbestræbelserne i Tysklands dramatiske litteratur. Hegelund havde studeret i Leipzig og Wittenberg, Justesen i Wittenberg ikke længe efter århundredets midte, Thøgersen noget senere i Leiden. Men det kan straks siges, at heller ikke jeg kan påvise nogen direkte forbindelse med den tyske litteratur, der umiddelbart kan forklare de formelle overensstemmelser, som faktisk foreligger. Forholdet er tydeligvis dette, at i de tre hjemlige dramatiske kredse har man beholdt det nationale firearsiske, cæsurerede versemål som grundlag, men optaget adskillige af de formelle nyheder middelbart eller umiddelbart fra det foran behandlede Schweizer-, Zwickauer- og Magdeburgerdrama.

Justesens ældste drama, kong Salomons hylding, er trykt i København 1585 af bogtrykkeren Matz Vingaard, som 6 år tidligere ligeledes havde prentet Hegelunds Susanna. I den store hovedmasse af dette som af sine øvrige værker står Hier. Just. Ranch på det arsistællende standpunkt.

[1]) En del stof til dette og de følgende kapitler er hentet fra en lille afhandling om stavelsetælling i dansk, for hvilken jeg 1896 belønnedes med universitetets guldmedaille.

Jeg citerer efter udgaven (Ranchs skuespil og fuglevise, udg. v. Birket Smith) s. 28—29:

Paa det wi oc den glæde kunde styrcke
Aff vor formoffu' oc ringest yrcki,
Træder wi her fram met vor Haanduercke,
Aff vor Skol' Hytter, wi arme klercke,
Comoedi spil at præsentere,
K. Salomons Hylding at exhibere;
Endog det synis geckeligt,
At Skole Personer ville bruge sligt,
Kaste Bogen hen, tage Vaaben i Hende,
Lige som mand icke kund' Aben kende etc.

Stavelsetallet 11, 9, 10, 10, 9, 11, 8, 11, 12, 11 ligesom også oplæsning viser, at antallet af hævninger i hver linie er det afgørende for forfatteren. Dog findes der også andre bestræbelser i formel retning hos Justesen. Han apostroferer jævnlig vokaler, især det ubetonede e, ikke blot for at undgå hiat, som ovenfor formoffu', og kund', men også i andre tilfælde f. eks. Skol' Hytter.

Man må imidlertid vogte sig for at bygge ret meget på denne apostrof i en trykt bog fra det 16de århundrede, når tegnets betydning og reglerne for dets anvendelse ikke til evidens fremgår af en række overensstemmende eksempler; muligheden for trykfejl foreligger i disse som i lignende tilfælde i en ubehagelig høj grad, når man tager den tids tarvelige bogtrykkerkunst i betragtning[1]). Der er her en mulighed for, at Ranch foruden at undgå hiat i visse tilfælde også har villet begrænse stavelsetallet; thi meget lange og slæbende vers forekommer forholdsvis sjældent hos ham. Derimod er det utvivlsomt, at forfatteren i bevidst øjemed bruger afvekslende versemål, ɔ: verslinier af forskellig længde til at antyde de skiftende stemninger. Et forbillede i denne

[1]) Sml. udg. s. 5 noten 1 og Rebhuhns foran citerede klage.

henseende har han haft i Hegelunds Susanna fra 1579, hvilket skuespil han efterligner både i dette punkt og i mange andre (jvf. udg. XLIV); det er altså samme forhold, som jeg foran har påvist for det tyske skoledramas vedkommende. Der er i denne raske skiften mellem korte og længere vers et fremtrædende musikalsk element; denne side af sagen har øjensynlig interesseret forfatteren meget. Dog findes der i stykket ikke ligefrem indlagte sange som i sammes følgende skuespil. Derimod har det et »Engle oc Planeter Chor« at opvise i anledning af kongehyldingen, på rimede sapphiske vers (sml. foran mine bemærkninger om Kolrosz), der ganske vist er af ret ufuldkommen beskaffenhed: (udg. s. 105)

Op, Kong Dauids Harpe met klang oc skalle!
Op, du Zions Daatter! Gud lod dig kalle,
Siunger Herren Psalmen hans skabning 'alle,
Ham til gefalle.

Strofen er ret ordentlig i metrisk henseende; den har det rette stavelsetal (11—11—11—5), og ordenes naturlige udtale tillader dem nogenlunde at bære deres rytmiske tonevægt, skønt det kniber lidt at opfatte ,Herren' i tredje linie som en spondæ trods positionen. Den næste strofe er unøjagtig med stavelsetallene 12—11—12—6; i femte strofe volder ordet »benedidelse« ulykke i en i forvejen fortvivlet linie:

Aaret Krunes met benedidelse rond om.

En overskydende stavelse findes 7 gange i det følgende; men til gengæld er der to linier, som har en for lidt. Scansionen bliver værre og værre.

Til sammenligning skal anføres en strofe af Jens Matzson Gettorps Vor HErris Jesu Christi Pijnis oc Døds Historie vdi Rijm befattet fra 1623, i hvilket værk forfatteren i 207 rimede sapphiske vers beskriver lidelseshistorien:

Jeg vil din Histori | min Broder kiere |
Jesu Christ | opregne: Du mig regære!
Naderen; din Pijne oc Død tilljge |
Vil ieg fremsige.

Gettorp er stavelsetællende; hos ham er der ingen forsyndelser mod stavelsetallet; men hans frygtelige poem har adskilligt mindre med poesi og sapphisk metrum at gøre end Justesens.

Alle de her berørte forhold fremtræder endnu tydeligere i Ranchs to følgende skuespil, der desværre ikke foreligger i nogen absolut autentisk tekst fra forfatterens levetid. Den ældste trykte udgave af Samsons fængsel er fra 1633, men stykket findes også i det bekendte Randers-håndskrift fra begyndelsen af det 17de århundrede (Gl. kgl. Saml. 794 fol.), hvorefter Birket Smith har udgivet det. Første akt indeholder — når prologen, som ikke findes i hds., lades ude af betragtning — godt og vel 500 vers. Omtrent 40 af disse er ‚korte vers'; knap en snes indeholder 11 stavelser, et par har henholdsvis 7 og 12, alle de øvrige har i uregelmæssigt skifte 8, 9 eller 10 stavelser. De to første tal er overvejende, idet ca. 175 verslinier har 8, lige så mange 9 og ca. 90 10 stavelser. Selve dette giver dog nogen sandsynlighed for, at Justesen har ønsket at begrænse stavelsemængden, især når hensyn tages til håndskriftets sjuskede form, som endogså kan lede til den formodning, at værket ikke har fået den sidste bearbejdelse af forfatteren (Birket Smith Studier 241—42).

I det store og hele er der intet system i skiftet af stavelsetal, kun at der hist og her anvendes kortere vers for at udpræge stemningen eller male situationen. Meget karakteristisk i denne henseende er første akts femte scene (udgaven s. 165), hvor filistrenes anslag er mislykkedes, og de skamfulde opdager, hvorledes Samson har båret byens port bort med sig:

Abiabel.
Hielp gud Dagon oc Astaroth,
Ieg frycter for stor skam oc spott
Ieg maa well were bleg oc sortt,
Huor er vor portt, vor portt, vor portt?
Porthen er bortte med iern oc skraa,
O Dagon, Dagon, huor skal det gaa?
Hør, vactmester Rogomelech
Huor bleff vor portt?
Rogomelech.
Snartt, snartt! snartt, snartt!
Weck, veck! weck, weck!

Mosollam.
Huor Bellial er det fatt?
Rogomelech.
Samson thog porthen hen i natt!
Den gandske portt paa enne ryg
Den bar hand bortt secker oc thryg;
Paa Hebron vey der drog hand hen,
Hand bar det styfft paa raske been.
Hand danszede oc sprang
Ved lystig sang,
Vi thurde ey knysze oc lad oss hore.
Vij frøctede for it thag ved ore.

Scenen i det hele indeholder en af skolekomediens bedste situationer; det er umiskendeligt, at forfatteren i det her citerede stykke gennem rytmen har villet genfrembringe den urolige forbløffelse hos filistrene og deres med skræk blandede forundring, da Samson ‚dansede porten af by'. Mig forekommer det, at han trods rimenes ufuldkommenhed virkelig har nået sin hensigt; hvergang de korte linier anvendes, synes forfatteren at have haft en lignende tanke, men sædvanlig må vi nøjes med den gode vilje til erstatning for de bristende evner.

Som regelmæssige kan betragtes 8, 9 og 10 stavelses versene.

8 stavelser:

Samson thog porthen hen i natt!
Den ganske portt paa enne ryg,

Den bar hand bortt secker oc thryg;
Paa Hebron vey der drog hand hen,
Hand bar det styfft paa raske been. —

Her findes ganske vist de fire arsisstavelser; men hver verslinie har tillige 8 stavelser. Det ligger i sagens natur, at et sådant vers let får enten stigende eller dalende rytme, uden at dette behøver at være tilsigtet — hvad dog vel næppe er tilfældet her. En verslinie som

s. 143: Jo mier oc mier ieg grunnde maa

har ren jambisk rytme, medens derimod

s. 148: Nager mig her oc er mig wred

har en lige så tydelig trochæisk gang. Men i de fleste tilfælde er rytmen vilkårligt varierende:

s. 143: Hui slog Josua dem icke ihiell,
Der hannd inndforde Israell
Oc diellte lanndit saare well?

Med fliere wnd krud, ieg neffne kand,
Som offte er oss offuer hannd
Oc thuinger saa all Israell,
Att vi nødis att bliffue threll.

9 stavelser:
s. 152: Det kallder ieg en skiendelig last,
Menn ieg skall werre eder huldfast
I kommer her innd, ieg boer her nest,
I afften skall y werre min giest.

10 stavelser:
s. 147: Wi finnge fuld op y kande oc kruss,
Her vilde vancke en herllige russ.
s. 148: Hin Iacob haffde hustruer fliere,
Det bleff hannem regnit thil stor ære;

Prøverne viser, at stavelsetallet er uafhængigt af spørgsmålet om rimets art. Med hensyn til dette sidste gælder hos Justesen den regel, at de mandlige rim er i overvældende flertal, og at der ikke forekommer regelmæssigt skifte mellem vers med mandligt og vers med kvindeligt rim. De korte vers har 4, 5, 6 eller sjældent 7 stavelser og oftest jambisk eller trochæisk rytme. Ligesom de anvendes til en vis grad i kunstnerisk bevidst hensigt, gør de også ofte indtryk af, at den bestemte rytmiske bevægelse er tilsigtet (se f. eks. s. 167, 174, 177—78). At forholdene i den tyske litteratur her direkte eller indirekte er Justesens forbilleder, forekommer mig utvivlsomt.

Som bekendt findes der en ret fyldig anvendelse af sang i ‚Samsons fængsel'. De indlagte arier har gennemgående en fra den øvrige tekst afvigende metrisk bygning, idet der flere steder er regelmæssigt stavelsetal og regelmæssigt skifte mellem arsis og tesis.

S. 173: Det huss, en løffue viger fra, rimstilling ababaaa, hvor b har 8, de øvrige linier 7 stavelser; gangen i denne velbyggede og rigtigt formede strofe er rent jambisk, endog med bevarelse af den begrebsmæssige fremsigelse.

S. 187: Vulcanus var enn smed aff mod.

Gennem dette morsomme digts mange strofer går der i metrisk henseende de samme uregelmæssigheder som i selve dramaets løbende tekst; stavelsetallet skifter mellem 8, 9 og 10, og digtet må nærmest opfattes som arsistællende.

S. 193: Venus, du vnd dein Kind.

I denne tyske sang, der ikke er af Justesen (udg. LXVI), har vi gennem alle fire strofer det faste stavelsetal 6—6—7—7—7—7.

S. 209; Wer vellkomenn, skønne May! Af denne majvise er desværre intet andet end denne samme begyndelseslinie bevaret.

S. 224. Samsons berømte ‚møllers visze' er helt igennem, hvad de metriske forhold angår, i gammel stil med ret

tunge, arsistællende vers. Første strofe har stavelsetallet 10, 7, 9, 8, 10, 7, 10, 7, men der er afveksling mellem mandligt og kvindeligt rim efter skemaet abab. I de følgende strofer varierer stavelsetallet stadig. Noget lignende gælder den anden møllervise (s. 228), hvis to strofer har stavelsetallet 10, 8, 8, 10 — 9, 10, 7, 8 med rimskemaet aabb; første strofe har mandlige, anden kvindelige rim; efter dem begge følger 8 stavelses omkvædet: Der aff haffuer hannd sin rinthe.

Den tredje møllervise s. 248 er en ganske kvik og velformet sang:

Kiør om, kiør omm,
Thill seckenn er thom.
Kiør om, kiør om.

Af sangens 9 strofer er de 8 byggede således i ren jambisk rytme; kun anden linie af femte strofe er afvigende:

For fruens terne
Maaller vi gierne.
Kiør om, kiør om.

Sangen Tritanello s. 258 har ligeledes ren jambisk rytme. Hermed kan jævnføres Samsons bøn i dramaets tekst s. 255:

O, skaane mig,
Ieg beder dig!
Miskundelig,
Y naaden rig,
Vndfald ey mig! osv.

i regelmæssige jambiske dipodier.

Derimod er Hieronymus Justesens fuglevise helt igennem arsistællende med meget varierende stavelsetal, mest 7—10; rimskemaet er aabaab, uden fast regel for anvendelsen af kvindelig udgang.

Til Karrig Niding foreligger der ikke nogen autentisk tekst, idet den ældste bevarede udgave er fra så sent et år som 1664.

I hovedsagen gælder de anførte bemærkninger mere eller mindre både Hegelunds Susanna og repertoiret fra Randers skole. Der er derfor i denne sammenhæng ingen nødvendighed for at underkaste alle disse skuespil en nøjere undersøgelse i metrisk henseende, før det 16de og 17de århundredes metrik skal skrives. Anvendelsen af korte vers er ret hyppig i Susanna og spiller en stor rolle både i Tobiæ komedie og i Comedia de mundo. — Af Randers-håndskriftet anfører jeg nogle eksempler af den uudgivne komedie Nabal:

Argumenten:

Nabal lod en gang klippe sin faar 9
Och holt sig prectig och klog 7
Som der om hanom skreffuit staar 8
wdi første Samuels bog. 8
Dauid hanom daa sit budskab sende 10
Och lod aff hanom begiere 8
Fethallie wdj sin Nød och Elende 12 (11)
Och bød hanom thill stor ære. 8

I, 1. Glycylogus thaaler for sig siellffe:

Dit er wist et gammillt sprogh 7
fast och sandt det holdes och. 7
Den er forsøgt som mig kand thycke, 9
At ens skade er en andens lycke. 10

Epilogisten, den første:

Denne leg er nu thill ende kommen 10
om Dauid och saa Nabal 7
som i haffue' her ochsaa fornommen 10
huad schrifften der om thall. 6
Aff denne leg och andre spill 8

schulle wj exempell thage 8
At føre wor leffnit schickelig 9
udi alle voris dage. 8

Efter Tobiæ komedie indføres sangene til nogle danseoptog, der blev indførte i »den latinske leg« — en komedie af Terents, som flere gange omtales i håndskriftet. Først fremføres de fire årstider. Våren har i sin hånd et stort horn og begynder:

Den lystige Vaar
Eller for Aar,
Jeg kommer her,
Eder got at bær etc.

At her imidlertid ikke findes stavelsetælling som princip, vil fremgå af vårens næste replik:

Naar dag och naten de ere lige, 10
Och solen ind ij Verden gaar, 8
Vinterren faar for mig at wige, 9
Begyndis min thid, men Werden staar. 9

Det gælder ubetinget om indholdet af håndskriftet, at det i metrisk henseende står på den gamle tids standpunkt. hvad stavelsetallet angår. Således er forholdet også i Ribeoversættelsen af Terents's Eunuchus fra ca. 1600, hvoraf Wandal har bevaret prøve[1]). Stavelsetallet er 10, 9, 11, 9, 10, 10, 9, 8, 9, 9, 9, 11, 8, 8, 8, 9 osv., altså det velbekendte begrænsede, men uregelmæssige stavelsetal fra ældre og fra samtidige dramatiske forfattere. Som eks. anføres (Wandal s. 15):

Ræt saa det kand dig herlig somme
Mit Hiertens Ven oc Rosens Blomme
Nu vil jeg til min Afflsgaard drage
Oc mig der spæge i disse tu dage

[1]) Nye originale skuespil. Kbh. 1778. Wandals indledn. s. 4 ff.

Der vil jeg mig vdi Arbied øffue
At jeg den lengsel kand fordøffue
Jeg maat det nogenlunde bære
Oc Thaidis Vnderdane være
Jeg maa nu dantze effter hendis Pibe
Som vnge Karle giøre i Ribe etc.

Det har altså vist sig, at skolekomedien på overgangen fra det 16de til det 17de århundrede vel i metrisk henseende står på det gamle arsistællende standpunkt, men dog med en stærk tilbøjelighed til begrænsning af stavelsetallet, hvoraf igen følger tilbøjelighed til regelmæssig skiften mellem arsis og tesis (trochæisk eller jambisk rytme). Stavelsetællingen er ikke princip undtagen i enkelte sange hos Hieronymus Justesen. Derimod forekommer der ikke få friere variationer af rimene, især anvendelse af kortvers til stemningsmaleri. For de fleste af disse forhold, hvor de ikke skyldes rene tilfældigheder, mener jeg at have godtgjort sandsynligheden af påvirkning fra Tysklands dramatiske litteratur i det samme århundrede. Men i Tyskland sejrede tidlig det faste stavelsetal i den episke digtning, og det er tilsvarende arbejder på dansk, jeg i det følgende kapitel vil fremdrage.

III. Episke rimvers med stavelsetælling som fast princip.

Lige i begyndelsen af det 16de århundrede fremkommer der i Danmark en række rimede parafraser af Davids salmer[1]), hvoraf de fleste udgår fra tyskeren Lobwassers bearbejdelse af den fransk-calvinske salmesamling. Metrikken i disse parafraser følger den franske stavelsetællende regelbun-

[1]) Rørdam i Ny kirkeh. S. I 538 ff.

dethed og gjorde netop lykke ved den sproglige nøje overensstemmelse med de nye kirkemelodier, som fulgte. Men da samtidig hele denne salmebearbejdelse blev anset for calvinsk, hvad den jo efter sin oprindelse også var, finder man både i Tyskland og Danmark ortodoks-lutherske salmeoversættelser, hvis metrik vel er friere, men som dog gennemgående står på det stavelsetællende standpunkt, idet man har følt dette som en heldig sproglig regulering i forhold til de lutherske kirkemelodier, en regulering, der forøvrigt, som det fremgår af Judichæers prosodi, endnu ikke var bleven levende' kirkebrug omkring det 17de århundredes midte.

Fælles for alle salmeparafraserne fra dette tidsrum er altså, at de er strofiske og overholder stavelsetallet med stor nøjagtighed. Man kan søge side efter side igennem i de statelige manuskripter på det kgl. bibliotek uden at finde nogensomhelst uregelmæssighed, der ikke kan rettes ved lempelig anvendelse af abbreviationstegnet for det ubetonede e, og sådanne tilfælde er endda meget sjældne i sammenligning med forholdet i andre skrifter fra samme tidsrum. Det er nu klart, at disse syllabiske oversættelser må eller kan have udøvet betydelig indflydelse på samtidige kirkelige og verdslige strofiske digtninge og derved lettet overgangen til Opitz-Arrebos metriske reformer. Men når man almindelig antager, at denne indflydelse også har strakt sig til den rent episke og den dramatiske digtning, tror jeg ikke, at dette er rigtigt for Danmarks og Tysklands vedkommende uden som en støttende biomstændighed. Det er jo nemlig klart, således som jeg i min foregående fremstilling har godtgjort det, at knittelversene fra middelalderen af var genstand for en stadig udvikling, fornyelse, udvidelse og begrænsning i løbet af det 16de århundrede. Reformbestræbelserne løb i Tysklands dramatiske litteratur ud i *stavelsetælling* som versbygningens særkende, medens rytmen vedvarende er betinget af arsisstavelsernes tal; men i et sådant stavelse-

tællende versemål skrev Hans Sachs også sine rent episke digtninge, og de genfindes hos mange forfattere både på det højog det nedertyske sprogområde. Måske kan Sylwan have ret i, at Lobwassers salmeparafrase har virket ind på den sene stavelsetællende digtning i Sverige; men jeg er dog mest tilbøjelig til at tro, at forholdet der nærmest er som i Danmark, hvor udviklingen øjensynlig er parallel med og påvirket af den lidt ældre tyske: Den episk- dramatiske og den verdslige lyriske digtning er hver ad sine udviklingsveje nået til at opstille kravet om fast stavelsetal som tilbehør til vers. På dette standpunkt havde kirkelyrikken i dens bedste frembringelser allerede længe stået og havde endda regelmæssigt skifte mellem arsis og tesis, hvilket sporadisk også findes i de øvrige digtninge. Reformen, som en Clajus, Opitz eller Arrebo slog fast, var længe forberedt og lå ligesom i luften, parat til at gribes og udnyttes.

Det viser sig da også, at vi herhjemme i overgangstiden, både på den episke og dramatiske digtnings område, har værker med gennemført stavelsetælling[1]), og en af forfatterne giver ydermere en teoretisk redegørelse for sit standpunkt med hensyn til dansk versbygning.

Jens Bielke til Østråd, Norges riges kansler, levede fra 1580—1659[2]). Lige så mådelige som hans rimerier er i poetisk henseende, lige så interessante er de for den danske metriks historie, da forfatteren er en af de få danske, som skarpt har formuleret det syllabiske princip og mest konsekvent bragt det til anvendelse i sine værker. I en alder af 20 år studerede han i udlandet, i Rostock, Leiden, Leipzig og flere andre byer; hans mangeartede studier omfattede ikke blot statsvidenskab og lovkyndighed, men også medicin og prosodi. Til den sidste videnskab har han altså

[1]) Sml. nu Paludan Danmarks Litt. mellem Reform. og Holberg 257 ff.

[2]) Y. Nielsen: Jens Bielke til Østråd, sml. Dsk. biogr. leks. II, 332—36; Rørdam Lyskanders Levned 37—39; Paludan: Renaissanceb. passim.

tidlig følt sig hendragen, og der er i hans rimede arbejder flere vidnesbyrd om, at gennemførelsen af en bestemt rytmisk form har været det væsentlige for ham. Han har allerede før nedskrivningen af relationen om Grønland overvejet muligheden af at anvende kvantitetsloven på danske vers, og hele sit liv igennem har han gået med planen om at skrive en dansk prosodi. Der foreligger imidlertid ikke noget sådant arbejde fra hans hånd, hvilket i og for sig må beklages; ti alle vidnesbyrd godtgør, at denne rastløse, projektfyldte mand sad inde med mangesidige interesser, gode og solide kundskaber samt en ikke ringe begavelse. Trods sin mangel på poetisk sans — i moderne, æstetisk betydning — kunde han måske have skrevet en god prosodi. Det er jo kun sjældent, at dygtige kunstnere er pålidelige på kritikkens og metodens områder. I hvert fald vilde værket have haft sin store betydning for studiet af dansk historisk metrik, hvilket ses af de korte metriske regler, han har formuleret.

I den ovenfor nævnte relation om Grønland, der er forfattet i de nærmeste år efter 1605 og bevares i forfatterens egenhændige statelige foliomanuskript Gl. kgl. S. 996 fol., giver Bielke først en indholdsfortegnelse, en tilegnelse til kongen og en fortale til læserne; men dernæst følger en latinsk redegørelse for hans metriske principer og disses anvendelse i det foreliggende digt. Det vil næppe være af vejen omhyggeligt at gennemgå dette ikke ret store af mig fremdragne aktstykke[1]). Det lyder således:

Methodus in hoc carminis genere servata.

Cum ratio quantitatis syllabarum in carminibus Danicis componendis, vix ac ne vix haberi potest, ejus loco certum numerum syllabarum (ne plane enormia sint carmina nostra) retinere videtur operepretium. Innotescat ergo,

---

[1]) i foran nævnte afhandling, der ikke foreligger trykt.

velim, benevolo lectori, meum hoc carmen, quod de Gronlandia editum est, hoc ordine procedere, quod videlicet vnusquisque rythmus desinens in voculis monosyllabis constet 16 syllabis, singuli scilicet versus syllabis 8, et unusquisque rythmus desinens in vocibus polysyllabis constet 18 syllabis, singuli scilicet versus novem. Vbi autem alter versus sive articuli rythmi, subsistit in monosyllaba voce, alter in polysyllaba (qualis tamen rythmus rarior est), iste, pro ratione opportunitatis, rythmus continet vel sedecim interdum, aliquando octodecim syllabas. Accuratiorem autem modum contexendi carmina Danica, de facili aliquis alius adinvenire potest, uno certam (si quis operam impenderet) conscribere prosodiam, ad excolendam linguam nostram, aliasque majoris momenti artes in alios vsus, excogitare. Sed, cum incertum sit, invidiam an gratiam hujuscemodi artificii autor suo labore sibi conscisceret, hisce hoc loco, quae a me præstita sunt, acquiescendum duxi. Valeat interim lector, et de his (qua . . . sint) rogo, judicet dextre; facilius enim est (vt habet proverbium) vnicuique reprehendere quam imitari.

»Efterdi principet om stavelsernes kvantitet næppe nok eller rettere at sige slet ikke kan anvendes i danske digte, synes det umagen værd i dettes sted at overholde et bestemt tal af stavelser, at ikke vore digte skal vorde plat regelløse«. Her udtaler Bielke sig både om reformbestræbelserne og om disses foreløbige resultat: stavelsetælling som princip for versbygning. Han har overvejet de forskellige forsøg på at anvende og tillempe det klassiske kvantitetsprincip på modersmålet, men er kommen til den fremskredne erkendelse, at dette egentlig ikke kan lade sig gøre. Han griber da efter tysk mønster til stavelsetællingen, men er sig samtidig bevidst, at dette kun fører til en mindre nøjagtig versbygning (a c c u r a t i o r e m a u t e m m o d u m carmina Danica contexendi de facili aliquis alius adinvenire potest —); han finder det bedre at skrive stavelsetællende vers end overhovedet at

arbejde helt regelløst (ne enormia sint carmina nostra); derfor har han bygget sin Grønlands relation således i metrisk henseende, at hvert rimpar indeholder 16 stavelser ɔ: hver verslinie 8 stavelser med mandlig udgang, medens verslinien med kvindelig udgang får én stavelse mere, rimparret altså 18 stavelser. Ender derimod den ene linie i en forbindelse på et enstavelses-, den anden på et flerstavelsesord — hvilket dog forekommer sjældnere — kan der efter bekvemmelighedshensyn (pro ratione opportunitatis) anbringes 16 eller 18 stavelser ɔ: 8 eller 9 i hver verslinie, men lige mange i begge articuli rythmi.

I reformationsårhundredets tre første fjerdedele synes stavelsetællingen ikke at have været anvendt som metrisk princip i dansk episk digtning; i hvert fald er jeg ikke bleven opmærksom på noget sådant tilfælde. Forholdet er her stærkt afvigende fra den samtidige tyske litteratur, hvori det regelmæssige stavelsetal findes ikke blot, som ofte anført, hos Sachs, men også hos Brant, Murner, Ulrich v. Hutten, Fischart o. m. fl. Foran har jeg talt om reformationstidens satiriske digtning. Heller ikke den af Vedel overarbejdede og udgivne pavekrønike eller den danske oversættelse af Lindsay etc. så lidt som Lyskanders rimværker er stavelsetællende.

I det hele taget viser det sig, at de metriske forhold for den rent episke digtnings vedkommende har udviklet sig ganske parallelt med dramaets, kun at reformbestræbelserne træder mindre tydeligt frem, og at den levende brug af det middelalderlige rimkrønikevers holder sig gennem hele århundredet og får sin ypperste repræsentant på overgangen til det næste tidsrum i Lyskander. Først med det 17de århundredes begyndelse bliver stavelsetællingen egentlig bevidst og nogenlunde konsekvent gennemført princip for versbygning. Ganske vist ser det ud, som Iver Bertelsens danske tekst til Kronborg-tapeterne er stavelsetællende, men den

foreligger ikke udgiven i nogen sikker form. Eksempelvis kan anføres af stykket om kong Dan[1]):

Af Tyskland fik jeg min Fyrstinde /
En mægtig og navnkundig Qvinde /
Den Tydske meegen Ære væte /
Med Navn de kaldte Hende Grete.
Mig siunes det var i de Aar /
Som David Konge i Jødeland var.

Den første større episke digtning, hvori stavelsetællingen ret konsekvent er gennemført, er Volfs Jøde-rimkrønike fra 1603, tilegnet kansleren Chr. Friis til Borreby, og optrykt uforandret 30 år senere. Forfatteren Jacob Jacobsen Volf var skolemester i Oslo og senere lektor i Odense. Hans jødekrønike er en stor og alt andet end morsom bog. Versene er meget monotone og stive, men stavelsetallet er i orden, således at med ganske få undtagelser vers med kvindelig udgang har 9, versene med mandlig udgang 8 stavelser. Undtagelser er så få og små, at de som oftest kan skrives på typografens regning.

1. bog s. 6: En lystig haffue / møgit bold
Paradis gaff mig oc i vold
Som ieg oc EVA skulle boe
Met vor affkom i Fryd oc roe
Nyde hues Fruct som wi der saae
Aff alle Træer store oc smaae /
Men det Træe som Forstand mon giffue
Paa ont oc gaat / skull' wi lade bliffue.

Overalt i de stavelsetællende episke rimvers mærker man den skarpe brydning mellem gammelt og nyt: på den ene side hensynet til ordenes naturlige udtale og den fra gam-

---

[1]) Bangs Sml. af adsk. nyttige og opbygg. materier II; Paludan Renaiss. 196 noten.

mel tid nedarvede cæsur, på den anden reglen om, at fast stavelsetal og rim er nok til at skabe rytmiske vers. Følelsen for den gamle cæsur i versets midte uddør aldrig helt, og man kan endog fristes til den antagelse over for Volf som andre ældre og samtidige forfattere, at adskillelsesstregen ofte sættes for at markere pausen (som i første linie af citatet). Det regelmæssige stavelsetal hidføres ved kontraktioner, især af e; hiat forekommer meget almindeligt. Man finder former som: kund' forstaae, vild' giøre, kund' paa, giør' forskiel, giord' vjsz, tenckt' hun, men også: all'rede og Mod'r. Regelmæssigt skifte mellem mandligt og kvindeligt rim forekommer ikke nogensteds, men kvindelige rim er ret hyppige.

Efter teksten følger af samme forfatter fire oversættelser af davidiske salmer og i et følgende afsnit tre anbefalingsdigte for bogen. De to sidste — af Jon Venusin og Joh. Stephanius — er stavelsetællende, men ingenlunde poetiske mesterværker:

Atskill'g Krønicker met flid /
Ere skreffn' oc vel gamle /
Som Lands oc Folckis art oc jd /
Aff Kundskaff vijt monn' samle.

Det første og største af æredigtene skyldes Ribe-bispen Hegelund, ‚Susannas' oversætter og ‚Bagtales' forfatter; det er ikke stavelsetællende, men hæver sig i formel henseende meget højt over den samtidige poesi, ja indeholder undertiden en ligefrem flydende rytme med velklingende rim om koncise og velformede tanker. Jeg kan derfor ikke nægte mig at anføre nogle prøver:

Her gaa wi i Schole til lære /
Der komme wi til Liuset oc ære.
Her maa wi komme hannem til Ords /
Der komme wi met hannem til Bords.

Her komme wi vdi hans Gunst /
Hannem at tiene / er største Kunst.

— — — — — — — — — — —

Her skidne oc ælendige : Der klare oc behendige.
Her tunge oc besuarede : Der lætte oc forklarede.

— — —

Her som Trætte oc sørgende Fanger:
Der som fri oc lystige Sanger.

— — — — — — — — — — —

Himmelen met Velsignelse drybendis /
Landet met Melck oc Honig flydendis.

— — —

Tencke paa sin Saligheds sag /
Huer paa sin Død oc Dommedag.
Somme fødis oc somme dø /
Ingen er fri paa denne Ø /
It Folck opkommer / it andet forgaar /
Lycken ey lenge stadig staar. etc.

Den næste stavelsetællende epiker i rækkefølgen bliver Jens Bielke til Østråd, hvis metriske principer foran er omtalt. Bielke er vistnok den mest upoetiske, men også den konsekventeste af de stavelsetællende forfattere. I hans arbejder, i hvert fald de to større, som findes i hds. Gl. kgl. Sml. 996 fol., møder man næppe en eneste afvigelse fra det rette stavelsetal.

Vi kommer nu til det mærkelige skrift, hvormed en skånsk præst fejrede reformationens jubelår, og som trods sin strofiske form på grund af sit tørre refererende indhold nærmest må regnes med her: Lux Evangelij. Evangelij Lius etc. af Michel Pedersen, Kbh. 1617 (Hielmstierne 342). Digtet indeholder fire sange, som alle er stavelsetællende, men som henhører til den allertarveligste art af kirkelig lejlighedspoesi.

Den episke digtning i tidsrummet fra 1600—1623 omfatter særlig tre arter: historisk lejlighedsdigtning (forskellige arbejder af Bielke, sange om Kalmar-krigen, æredigte i bogudgaver og mindedigte om berømte mænd, trykte sammen med de talløse ligtaler), almindelige rimkrøniker (f. eks. Volfs jødekrønike) og endelig digte af religiøst eller didaktisk-moralsk indhold. De mindre lejlighedsvers, som forekommer spredte omkring i bibliotekernes gamle bøger og håndskrifter, kunde fortjene en særlig undersøgelse; der findes sikkert gemt et eller andet i dem af poetisk værd (sml. foran om Hegelund), og i hvert fald har de jo uanset deres mulige æstetiske betydning interesse for den historiske metrik.

Blandt de religiøse og moraliserende forfattere fra det behandlede tidsrums slutning skal jeg som gode eksempler pege på Gettorp[1]) og Heldwaderus. Den første overholder kun i sine strofiske digte det faste stavelsetal, særlig i de ‚sapphiske rim', hvoraf jeg foran har anført en strofe. — Den megetskriveude, alsidige sønderjydske præst, kometudlægger og uheldige horoskopstiller Niels Heldvad har bl. m. a. også følgende vers på sin samvittighed: Coronula Rosea Heldwaderi: Det er / Alle Bedrøffuede Hierters oc Bodfærdige Synderes Rosenkrantz[2]) etc. Kbh. 1616, hvori han i ‚roserne fra Davids urtehave' overholder stavelsetællingen, medens han i de øvrige rim står på det arsistællende standpunkt.

Af adskillig større vigtighed end sidstnævnte arbejder er de stavelsetællende dramaer fra begyndelsen af det 17de århundrede.

Den møenske præst Hans Thomsen Steges ‚tragedie' Cleopatra er det første danske skuespil, hvis metrik hviler på det syllabiske princip. Stavelsetallet er helt igennem overholdt med en sådan nøjagtighed, at der i hele stykket

---

[1]) Om denne forf. se min skildring i Vor Ungdom 1897.
[2]) N. M. Petersen III² 446—47.

så godt som ingen afvigelser findes. Men denne regelmæssighed hidføres rigtignok ved flittig anvendelse af apostrof; det tonløse *e* bortapostroferes næsten altid foran en vokal og i påkommende tilfælde også foran h, en anden konsonant eller i slutningen af en verslinie:

Min Herr' at lyd' er ret oc skel.

Min naadig' Herre

Kierlighed kand ieg formerck'
Har paaførd mig Hierteverck.

Hovedreglen er, at verset med mandlig udgang har 8, verset med kvindelig udgang 9 stavelser, og at der ikke er nogen regelmæssig skiften mellem sådanne vers:

Act. I, sc. II. Min Herr' at lyd' er ret oc skel /
For han giør altid mod mig vel.
Thi vil ieg strax til hannem gaa /
At ieg selff Mundlig kand forstaa
Huad ieg for hannem skal vdrette /
Enten til Venskaff eller Trette /.

'Kortverset' får følgelig 4 stavelser med mandlig og 5 med kvindelig udgang:

Min naadig' Herre
Det maa saa være
Som i begiære

Delli far fort
Til hende bort /

I sc. IV får vi afvekslende vers med mandlig og kvindelig udgang, således at de sidste har en stavelse mindre (stavelsetallet bliver altså vekslende 8—7).

Antonius er hand saa from /
Met hast vil ieg ham møde /
Saa vist kommer ieg hannem om /
Met skick oc slig Ord søde —

Af langversene forekommer der altså i Cleopatra følgende systemer:

1. Vers med mandlig udg. 8 st.:

   Antoni, ieg ynsker met skel /
   At den bekommer eder vel.
   Mig siunis det best være maa /
   At wi til Seng nu begge gaa.

2. Vers med kvindelig udg. 9 st.:

   Thi maa den hen i taaget fare /
   Vort Giestebud wi tage ware.

3. Vers med mandlig udg. i de ulige, kvindelig i de lige linier (8 og 7 st.):

   Til Dagen som skin klar oc lius /
   Oss kunde tidt adskillie /
   At huer aff oss gick til sit Hus /
   Om det vaar saa vor Villie.

4. Vers med kvindelig udg. i de ulige, mandlig i de lige linier (7 og 6 st.):

   Saa kand Ørnen saa fage /
   Som Fuglis Dronning er /
   Mectige Diur saa plage /
   De hendis Træl maa vær'.

Derimod forekommer der ikke — som i Messenius' stavelsetællende dramavers — noget stykke, hvor ensartet stavelsetal er gennemført uden hensyn til versudgangen; det forskellige stavelsetal efter kvindelig eller mandlig rimslutning overholdes stadig

Også Anders Kieldssøn Tybos skoledrama Absolon (Kbh. 1618 — Hielmst. 1532) er helt igennem stavelsetællende, ligesom i Cleopatra med meget få undtagelser. 8 stavelseslinien med mandlig udgang anvendes i et overvældende flertal af tilfælde, skønt der forekommer ikke få variationer. — Efter den lange fortale indtræder prologus og siger:

Enhuer at hilsz effter sin Stand /
Er mig befalet at giøre /
Her hoss at føre kundskab sand /
Huad disz' Personer skull' røre.

Her træffer vi da den samme fuldt ud konsekvente gennemførelse af det syllabiske princip, som Sylwan har påvist f. eks hos Messenius, og som findes hos ældre tyske dramatikere: samme stavelsetal uden hensyn til versliniens mandlige eller kvindelige udgang.

Jeg anfører til sammenligning fra svensk (Sylwans forannævnte afh. s. 7):

I Troldkonst är migh ingen lijk,
På Gull är jagh och swara rijk,
Krigh kunde iagh wäl vthföra,
Medh Troldom och vnder giöra.

Messenius er ganske vist streng konsekvent i principets anvendelse ikke blot i sine historiske skuespil, men også i sin øvrige produktion; men han anvender ofte og med forkærlighed længere versformer, end almindeligt er i det tyske drama, hvor der er stærk tendens til næsten udelukkende at anvende den kortere 8 stavelses linie, helst med mandlig udgang. Det samme fænomen møder vi hos de to danske dramatikere, der har fulgt det syllabiske princip, og derved bestyrkes yderligere antagelsen af, at dette skyldes tyske forbilleder, men de hyppige kvindelige rim og den forholdsvis almindelige cæsur vidner tilstrækkelig om, at forbindelsen med det gamle heller ikke er brudt.

Imidlertid opgiver Absolons forfatter straks denne strenge gennemførelse af det syllabiske princip og giver ofte linierne med kvindelig udgang en stavelse færre eller flere end de andre; lejlighedsvis og spredt gennem hele stykket findes dog vedblivende kvindelige rimpar med samme stavelsetal som deres omgivelser.

Forøvrigt varierer han nu og da sine vers med megen opfindsomhed. Langversene forekommer i følgende sammenstillinger:

1. Vers med mandlig udgang (8 stavelser; grundtypen).

I, 1. Frisk wforsagt / wi vill' hold' fod /
Lycken den er de Dristig' god.

2. Vers med kvindelig udgang (9 stavelser, blandet med 1. uden fast skifte).

Vor Fader hand er vijsz oc klog /
Er dog skreffuen i glemme Bog
Met favre ord kund' wi det giøre /
At Folcket maa oss gierne høre.

3. Vers med 8 stavelser, uanset versudgangen; f. eks. i prologen.

4. Vers med to gange mandlig og en gang kvindelig udgang efter rimskema aabccb:

Jomfrur met Perl' / prydelig smyck /
Slemmer' met Vijn / kostelig drick /
I Drømme sig besuære:
Saa kom vor Tanck' i Søffne frem /
Wi haffu' ey ro / ey rast for dem /
Tilfreds maa wi ey være.

5. Vers med kvindelig udgang og 8 st. (i visse partier af 2den akt).

II, 2. Pactens Arck wi met os tage /
At vend' fra oss denne plage:
Men om HErren mig forsager /
At hand ey mig meer' behager /.

Også af de kortere linier findes forskellige rimvariationer:

1. I, 1. Huem skuld' det hende /
Oc lad' sig kiende /
Mod oss at vende?

2. I, 4. Abimelech /
Vaar ingen Gæck /
Der du din' Brødre myrde:
Til Dommers Kald
Bleff du vduaald /
Israels Slecter styrde.

Disse kortere vers anvendes både i Cleopatra og Absolon ganske på samme måde som i de noget ældre skoledramaer af Hegelund og Justesen: for at bringe liv og afveksling ind i fremstillingen eller for tydeligere at genfrembringe en stemning. Også skuespillenes stærkt gnomiske præg minder om de ældre forbilleder.

De stavelsetællende vers synes i Danmark kun at have fundet anvendelse i de to her behandlede forfatteres værker. Dette er forklarligt nok; ti for det første blev stavelsetællingen herhjemme kun en overgangsform til renaissancens nye versprinciper, der blev fastslået i Tyskland få år efter Absolons udgivelse. Dernæst var jo skoledramaets blomstringstid forbi. Vi kender kun et par skuespil fra århundredets første del senere end 1618. Det første af disse, en komedie om Josef, som blev opført ved biskop Jens Dinesen Jersins bryllup i Ribe 1630, og som var forfattet af rektoren Jens Kjeldsen i denne by[1]), er i metrisk henseende fuldstændig i gammel stil, tilsyneladende upåvirket både af stavelsetællingen og renaissancemetrikken.

Derimod har de sidste aflæggere af skoledramaet[2]), lidt ældre eller endog lidt yngre end Holbergs komedier, i formel henseende brudt med deres forgængere, for så vidt som de bruger helt moderne versprinciper, medens de har den samme ubehjælpsomhed i stofvalg og stofanvendelse som de ældre. De betegner et ganske interessant fænomen; det er silde-

[1]) Nye orig. skuespil II, 27 ff.
[2]) Paludan i Hist. Tidsskr. 5 R. II, 1—84.

fødninger, som klæder deres gammeltestamentlige alvor i allongeparyk, virkelige misfostre, som hverken er fugl eller fisk, men som ofte er helt komiske i deres mere eller mindre frivillige travestering. Men herom henvises til Paludans redegørelse, hvor disse senskud er karakteriserede.

Mellem reformationen og Arrebo står altså to hovedformer af episke vers over for hinanden: det rent arsistællende vers og side om side med det i tidsrummets slutning rimpar med fast stavelsetal.

I Bredals ‚børnespejl' fra 1568 (Rørdams udg. s. 18) læser vi:

Dine Ørne skal være wden smit,
Høer møget, Tal wiselig oc lit.
Naar nogen monne klagemaal for teg føre,
Da luck for hannem det ene Øre etc.

Bielkes grønlandske relation begynder således:

Den Første Mand (saa wijdt mand weed)
for huem Grønland først er betheedt
Aff disse Rigers Indfødt Folck
huo Gammel Norsk Spraagh er en Tolck?
forstaar, dett war Ulff Kragessønn,
Enn Mand aff Isslendsk Slegtt och Kionn etc.

Med hensyn til de arsistællende vers hersker der nu liden eller ingen tvivl om, hvorledes de har været oplæste. Hovedprincipet for deres bygning er jo, at rytmen hviler på den lige store taktvarighed; taktens hovedled er den stærkest betonede stavelse, ja den behøver endog kun at bestå af en enkelt stærkt betonet stavelse. De enkelte ord beholder altså deres naturlige betoning, og der kan således ikke

være tvivl om, at verset skal fremsiges således, at ordenes naturlige, med talesproget stemmende accentuation bevares.

Men hvorledes er nu forholdet her med hensyn til vers, som er byggede efter det syllabiske princip? Hvorledes har man fremsagt de stavelsetællende vers? Om dette spørgsmål har der i længere tid været ført en debat mellem tyske forskere, der tog deres udgangspunkt fra Hans Sachs'es 8 og 9 stavelses vers. I den ofte nævnte afhandling af Sylwan gives en kort fremstilling af de afvigende opfattelser i Tyskland, hvor nogle hævder en oplæsning i jambisk takt for de syllabiske vers, medens andre formoder, at man har overholdt ordenes naturlige betoning. Med hensyn til tyske vers er Sylwan mest tilbøjelig til at antage en jambisk oplæsning, hvilket ganske vist vinder støtte i det forhold, at kvindelige rim undgås med så stor flid; derimod mener han, og sikkert med rette, at Messenius' vers ikke kan læses på denne måde; han siger: »att Messenius förutsatt en uppläsning med bibehållande af ordens naturliga tonvikt, ty i mottsatt fall skulle antingen denna i kvinliga rimpar hafva konsekvent förvridits äfven i rimmet, eller ock dessa rimpar haft en från öfriga skiljaktig trokaisk rytm« (afh. s. 13).

I. Minor har i sin Neuhochdeutsche metrik underkastet spørgsmålet en fornyet undersøgelse for Tysklands vedkommende. Han behandler først de to hidtidige opfattelser af det 16de århundredes rimvers: den rene jambiske oplæsning, hvor rytmen tilvejebringes på trods af al naturlig betoning, og det bl. a. af Pilger og Sievers forfægtede standpunkt, hvorefter det syllabiske vers kun er en variation af det oldtyske rimvers med fire arsisstavelser, således at den naturlige betoning iagttages; det vil da være afhængigt af optakten, om rytmen bliver jambisk eller trochæisk. Minor afviser begge disse standpunkter som ufyldestgørende, hvorimod han som en tredje mulighed opstiller det princip, at kun stavelsetallet er bestemt, og at der kun fordres over-

ensstemmelse mellem ordaccent og versaccent i rimstavelsen, medens antallet af arsisstavelser er ligegyldigt.

Denne Minors opfattelse, som han omhyggeligt søger at begrunde, ser i og for sig meget tiltalende ud, skønt den noget voldsomt bryder kontinuiteten i versbygningens historiske udvikling. Imidlertid føler jeg mig overbevist om, at den ikke har almengyldighed for de tyske syllabiske rimverses vedkommende. Jeg skal imidlertid her lade dette spørgsmål ligge Med hensyn til de danske stavelsetællende digte er der en til vished grænsende sandsynlighed for, at de er blevet oplæste efter den naturlige betoning.

For det første kan der bemærkes, at en jambisk oplæsning af vers med kvindelig udgang vilde føre til lige så absurde resultater, som Sylwan har påvist for Sveriges vedkommende. En fra ordenes naturlige betoning afvigende oplæsning vilde også her betegne et alt for stort spring i forhold til det gamle. Skønt vers i ‚Samsons fængsel' som:

I morgenn vill ieg sla hans krop
Paa stagen høit i veiret op

på naturlig måde har ren jambisk rytme, står de jo atter og atter ved siden af vers som:

Kommer her nogenn y morgenn dag,
I siger demm thack for sinn omag,

hvor jambisk oplæsning er helt umulig. — Og ganske det samme gælder om de stavelsetællende vers:

Aff disse Rigers Indfødt Folck

har jambisk rytme, fordi denne fremkommer ved naturlig udtale af ordene;

for hvem Grønland først er betheedt

tåler derimod ikke den jambiske oplæsning, ikke at tale om et vers som

fra Issland thill Grønlandt fordreffuen.

Jeg kan derfor ikke indlade mig på nogen anden opfattelse end den, at de stavelsetællende vers hos os har bevaret ordenes naturlige udtale, og at rytmen derfor efter omstændighederne har jambisk eller trochæisk gang ligesom i ældre og samtidige arsistællende vers. Derved bliver tillige den organiske udvikling inden for versificationsprinciperne iøjnefaldende, og vi forstår da, at Arrebo uafhængig af Opitz kunde komme til samme resultat som denne, netop fordi udviklingen med nødvendighed førte i denne retning. Det afgørende i denne henseende er, at de allerfleste danske syllabiske vers har det nedarvede faste arsistal. På denne måde bliver forskellen mellem gode arsistællende vers, hvis oprindelse må søges langt tilbage i det germanske sprogliv, og gode stavelsetællende vers forholdsvis ringe.

Første stadium er altså: Det regelmæssige er antallet af hævninger, i normalverset hyppigst fire; verset kan have optakt eller savne en sådan, hvorefter rytmen bliver enten jambisk eller trochæisk; tesisstavelsernes tal er ligegyldigt, ja sænkningen behøver slet ikke at udfyldes, når arsisstavelsen har den fornødne tonevægt; men de tre eller fire arsisstavelser kan normalt kun bære et forholdsvis begrænset antal mindre stærkt betonede stavelser, hvorved antallet af alle stavelser vel begrænses, men ikke gøres fast.

Andet stadium. For at regulere sådanne vers til en fastere form gør man — påvirket af tyske forbilleder og disse igen af franske — det samlede stavelsetal konstant, med overholdelse af det sædvanlige antal hævninger, men uden hensyn til rytmens gang. Derved får de stavelsetællende verses rytme et fastere holdepunkt (Bielke: ne plane enormia sint carmina) — alt under forudsætning af, at

min opfattelse om bevarelsen af ordenes naturlige accent er rigtig.

Tredje stadium. Praktisk og teoretisk føles alligevel den syllabiske versform som havende en unøjagtig rytme (Bielke: accuratiorem autem modum etc.), især sammenlignet med oldtidens kvantiterende vers, hvor den konstante afveksling mellem arsis og tesis hamrer rytmen ganske anderledes ind i bevidstheden både end arsis- og stavelsetælling. Man eksperimenterer da med tillempning af selve det klassiske versbygningsprincip uden mindste held, (Bielke: Cum ratio quantitatis vix ac ne vix haberi potest). På den anden side lægger man mærke til, at en hel række af syllabiske vers har en ren jambisk eller trochæisk rytme, uden at der i udtalen er gjort vold på ordenes kvantitet og accent; i sådanne vers føles rytmen lige så skarpt som i kvantiterende. Hermed er det ny princip fundet: Ordene må vælges og stilles således, at der fremkommer regelmæssig afveksling mellem arsis og tesis.

IV. Arrebos versbygning til og med salmeparafrasen.

Jeg har i det foregående ved en række eksempler godtgjort, at der i den danske episke digtning har været forfattet stavelsetællende vers, vers, hvori det egentlig faste er stavelsetallet, som efter visse bestemte regler er det samme i hver verslinie. Det er i lige måde blevet udviklet, at dette syllabiske princip særlig, ja næsten udelukkende havde sin blomstringstid i det 17de århundredes første fjerdedel, og at gennem dette overgangen formidledes til den tyske renaissancepoetiks metriske grundregel: fast stavelsetal med regelmæssigt skifte mellem arsis og tesis, således at arsis udfyldes af den stærkere, tesis af den svagere accentbærende stavelse. Man

er fuldstændig på det rene med, at det i Tyskland er Opitz og hans tilhængere, som har ført dette princip sejrrigt igennem, hvorvel det allerede af Clajus var blevet formuleret med bevidst klarhed og skarphed og forlængst lejlighedsvis gennemført, således hos Rebhuhn. Sædvanlig tilkender vi jo Arrebo æren af at være den første, som med bevidsthed og forståelse har arbejdet efter renaissancepoetikkens regler, som han med sikker konsekvens gennemførte i Hexaemeron, ikke blot ved at indføre aleksandrineren, men endogså det dobbelt rimende heksameter. Imidlertid blev dette hans værk først trykt efter århundredets midte, hvorfor det ikke kan betegnes som egentlig banebrydende; thi i tiden mellem 1624 og 1661 var de nye metriske regler blevne gennemgående og eneherskende i næsten al kunstdigtning. På den anden side kunde det jo være gennem salmeparafrasen, at Arrebo blev foregangsmanden; ti vi har nu både originaltrykket af 1623 og det reviderede og virkelig i metrisk henseende forbedrede andet oplag af 1627 at sammenligne. Her rejser sig tillige spørgsmålet om Arrebos metriske selvstændighed; at han har efterlignet fremmede forbilleder, udtales direkte af sønnen i fortalen til udgaven af faderens hovedværk; men det gælder om at klare, hvad og hvor meget han har lånt hos fremmede, og hvor meget han muligvis har nået uden Opitz som mellemled. Af fortalen fremgår det som sønnens opfattelse, at kansleren Chr. Friis til Kragerup direkte har opfordret Arrebo til at anvende den romanske metrik med dens tyske efterligninger på digte i det danske sprog, og at han har stillet ham sine litterære samlinger til rådighed i dette øjemed. Sønnen tilføjer nu, at faderen straks bekvemmede sig til at følge kanslerens opfordring, hvilket han lagde for dagen ikke blot ved sin salmeoversættelse, men også ved sin Bartasiske prøve ɔ: ved Hexaemeron. Spørgsmålet er nu blot, om sønnens fremstilling er rigtig med hensyn til salmeoversættelsen i originalen af 1623, året før Opitz's banebrydende værk. I så fald står det nemlig fast, at

Arrebo også teoretisk har syslet med versreformen, før den direkte impuls fra Tyskland nåede os. Jeg anser dette for sandsynligst, skønt der ikke kan lægges nogen afgørende vægt på sønnens sammenfattende udtalelser så længe efter indledelsen af det pågældende forhold. Jeg tror imidlertid at kunne støtte min opfattelse i dette spørgsmål ved at give en sammentrængt fremstilling af og oversigt over Arrebos versbygning til og med salmeoversættelsens andet reviderede oplag. Jeg følger af praktiske grunde Rørdams væsentlig nøjagtige udgave i udvalget af Arrebos digte.

Hans ældste bevarede værk er sangen om sejren i Smålandene, trykt 1611.

str. 1. O Danmarck hør oc merck,
Prjsz Gud med stemme sterck,
Giff din Gud Loff oc Ære,
Som din Feltherr mon vere,
Oc mectelig for dig strider,
I disse farlige tider.

Stavelsetallet: 6—6—7—7—8—8, men i de fleste følgende strofer er der 7—7 i stedet for 8—8, så at det regelmæssige skema er: 6 - 6 (mandligt rimpar), 7—7, 7—7 (to kvindelige rimpar). Kun de to første linier kan læses med ren jambisk rytme; med bevarelse af den logiske accent er der tre eller fire arsisstavelser i hver linie; derimod har strofe 2 rent jambisk rytme, men det er kun det velbekendte fænomen, vi så ofte har set i det foregående, at rytmen rent tilfældig er fast i en eller flere strofer, men i det hele taget stærkt varierende.

Ved rent mekanisk stavelsetælling fremkommer følgende resultat: af de 162 verslinier afviger ca. 34 fra grundskemaet. Af de 54 linier med mandligt rim har 9 en overskydende stavelse (7 for 6). I linierne med kvindeligt rim forekommer to overskydende stavelser (9 for 7) kun tre gange; ellers er der kun 1 overskydende stavelse (8 for 7) i de uregel-

mæssige linier. Men i udgaven forekommer flere gange abbrevierede læsemåder, som viser, at forfatteren har haft sin opmærksomhed henvendt på at hidføre det regelmæssige stavelsetal og allerede nu har benyttet det let tilgængelige middel at ‚syncopere', som han senere anvender i så høj grad både i salmeoversættelsen og i Hexaemeron. Når man da tager rimeligt hensyn til de sandsynlige typografiske fejl og muligheden for enkelte skrivefejl fra forfatterens side, må det være fuldt ud forsvarligt at karakterisere dette Arrebos første digt som stavelsetællende, men med langt fra gennemført nøjagtighed, skønt denne ganske vist tilstræbes gennem flittig elision af ubetonet *e* i udlyd[1]).

Men allerede i sit næste værk er Arrebo nået adskilligt videre i metrisk henseende, nemlig i sørgedigtet over dronning Anna Katrine 1612. Som bekendt er dette digt bygget over motivet fra Hans Albertsøns ‚bøn mod store landeplager' fra 1566. For at vise, at Arrebos digt ikke metrisk er afhængigt af sit digteriske forbillede, behøver vi blot at citere den første del af Albertsens tre strofer.

Dsk. Psalmedigtn. I, nr. 79:

Jeg veed en Urt, baade deilig oc bold,
Som staar på Marcken hin rene,
Hun spreder sig ud saa mangefold,
Met Blomster oc sine smaa Grene.
Nu er der kommen en Storm saa stor,
Met Frost oc Kuld hin stercke,
Haffuer slagit det Blomster ned til Jord,
Saa saare mit Hierte mon vercke.

Sørgedigtet derimod begynder:

JEg saa to deilige ROSER staa
  Paa Førstelige rode,
Aff Konglig stam, som Lillen blaa,

[1]) jvf. om dette og det følgende digt Rørdam I, 51 (noten); sml. også Paludan Danm. litt. II, 259.

Bær Roser sød' oc mode,
Aff Førstlig quist, ieg siger vist,
Vdspringe Roser baade,
Er plantet i dend Rige Christ
Oc dugget med hans Naade.

Stavelsetællingen er i dette digt gennemført med langt større konsekvens. Der er 26 strofer, hver på 8 linier. Af disse 208 linier afviger kun 6, ellers har linierne med mandligt rim 8, linierne med kvindeligt rim 7 stavelser. Digtet kan helt igennem, om end nu og da med nogen hårdhed, læses med fast jambisk rytme. Rørdam har sikkert ret, når han i Arrebos levned s. 50—51 udtaler sig således: »... dette Digt tilligemed den foran omtalte Sejerssang have en saa bestemt udpræget Karakter, at jeg alt her maa forsøge at paapege deres vigtigste Ejendommeligheder lidt nøjere, og det saa meget mere, som Arrebo væsentlig bevarede samme Karakter gjennem sine senere poetiske Frembringelser, lige indtil han ved Hexaemeron indtraadte i et nyt Stadium af sin Forfattervirksomhed . . . Hvad Versemaalet angaar — thi her kan der dog være Tale om noget saadant —, da er det jambisk(e), men det har ikke faa Mangler og Haardheder, ligesom de hyppige Afkortelser ikke gjøre nogen god Virkning; dog spores Fremgang, Digtet over Dronning Anna Katharina lider ikke af saa mange Haardheder som den kalmarske Sejerssang«. Her har Rørdam i virkeligheden sagt det væsentlige, hvad jeg derfor uden videre drager med ind som led i min fremstilling. Sørgedigtet godtgør til evidens, at Arrebo er stavelsetællende, og at han, endnu måske halvt instinktmæssigt, formår at fastholde en hovedsagelig jambisk rytme. Han står med andre ord på springet til det metriske reformstandpunkt 1612 og må allerede da betegnes som en fremskreden anvender af det syllabiske princip, hvis eneste dygtige repræsentant herhjemme han i virkeligheden er. I nogen væsentlig grad kan han paa

dette tidspunkt næppe være direkte påvirket af tysk metrik (det må f. eks. erindres, at det frugtbringende selskab først stiftedes 1617). Arrebo danner da nærmest en parallel til Weckherlin, der også betegner det syllabiske princips fuldendelse. Men medens tyskeren ikke vilde drage dettes konsekvenser, selv ikke efter disses praktiske gennemførelse ved Opitz og de andre Schlesiere, er Arrebo i fortsat udvikling frem mod den faste rytme ɔ: vekslende hævning og sænkning. Højdepunktet i denne mere organiske, måske helt selvstændige og i hvert fald relativt uafhængige udvikling betegnes ved originaltrykket af salmerne, der imidlertid principielt i metrisk henseende ikke afviger fra sejrssangen. Inden jeg går over til salmerne, må jeg endnu nævne Arrebos Kristelige bedesalme mod pesten 1618. Af de $6 \times 12 = 72$ linier er 4 afvigende, de øvrige har mandligt rim og 8 stavelser. Af de uregelmæssige har 3^5 og 3^6 kvindeligt rim, hvorved de får en overskydende stavelse. 5^6 har 7 stavelser og 12^5 9 stavelser. Rytmen er hovedsagelig jambisk; læs f. eks. strofe 9.

Da Holger Fr. Rørdam skrev sin bog om Arrebos levned og skrifter, kendte han ikke første udgave af salmeparafrasen og kom derved ind på forskellige fejlslutninger med hensyn til udgavernes indbyrdes forhold. Senere er imidlertid et eksemplar af originaltrykket blevet fundet, og man har da kunnet foretage en nøjagtig sammenligning mellem forfatterens versbygning i 1623 og 1627. Det viser sig da, således som Paludan har udviklet det i Renaissancebevægelsen, at Arrebo har foretaget ikke få og ret betydelige metriske rettelser, næsten alle sigtende til at hidføre fast konsekvens i den gennemgående jambiske rytme; ti det nøjagtige stavelsetal overholdes allerede i originaltrykket med få eller ingen undtagelser. Som jeg allerede foran gentagne gange har fremhævet, betegnes der ikke ved Arrebos salmeoversættelse, heller ikke ved anden udgave, noget egentligt brud med fortiden. Salmeoversættelsen betegner fuldendelsen af

Arrebos stavelsetællende metriske kunst, der allerede i hans ungdomsværker var i rask fremadskridende udvikling, og det er heller ikke muligt at afgøre, hvilke teoretiske overvejelser der er gået forud for hans metriske arbejder. Det er jo f. eks. aldeles klart, at Arrebo ser på versbygningen med en anderledes fin forståelse af sprogets velklang end Jens Bielke, for hvilken den skematiske, tørre konsekvens er nok. Og endda havde Arrebo langt større vanskeligheder at overvinde i formel henseende end sine forgængere og samtidige, der sluttede sig til Lobwasser, og med hans melodier også slavisk overførte hans metriske form. Arrebo derimod fulgte især de gamle kirkemelodier og tog jævnlig sine motiver fra ældre salmer. I høj grad oplysende er det at gøre sig bekendt med hans egne udtalelser om opgavens vanskelighed i fortalen til salmeparafrasen.

Jeg mener altså, at Arrebo ret uafhængigt af tyskerne har udviklet sin metriske opfattelse selvstændig gennem teori og praksis. Han har til en vis grad set meget nationalt på den danske poesis historie og mulighederne for dens fremtidige trivsel, som han unægtelig selv i meget betydeligt omfang har fremmet. Det er for så vidt meget beklageligt, at det praktisk talt ikke blev ham, som direkte kom til at bære udviklingen; hans samtidige og efterfølgere fulgte på en langt mere slavisk måde i vore sydlige naboers kølvand. Den gæring i formel henseende, der i Tyskland gik forud for renaissancemetrikkens sejr, har sine sidestykker inden for den danske litteratur, og blandt de reformsøgende står Arrebo forrest i rækken. Men foruden ham var der adskillige, som stod lige på nippet til at finde og fæstne det ny, i og for sig så simple princip, som Arrebo måske var sig klart bevidst allerede 1623, inden Opitz endnu havde udgivet sin berømte, men lidet selvstændige, hastigt nedskrevne bog. Den bragte den dråbe, som fik det fyldte bæger til at skylle over randen. Dråben var sammensmeltningen af gammelt og nyt, accentuationsloven brugt til hidførelse af den faste rytme,

der i oldtidens klassiske digtning frembragtes gennem hensyntagen til ordenes kvantitet. Med fuld og uomtvistelig bevidsthed arbejdede Arrebo efter denne lov i sit hovedværk, den frie, rimede oversættelse af Bartas's La première Sepmaine, hvis ældste udgave er fra 1578, og som havde været kendt og skattet i de fornemmes kredse herhjemme længe før Arrebos bearbejdelse. Men også her viste Arrebo i metrisk henseende sin store selvstændighed og lyst til at gå på egen hånd, idet han ikke nøjedes med at overføre originalens aleksandrinere, men som det synes uden noget fremmed forbillede skaber han sit »sexmælende Rijm«, endda i en meget vanskelig form, næsten 100 år før det i en større digtning blev anvendt i Tyskland.

Tilbageblik.

Det er for så vidt bedrøvelige resultater, om det da kan kaldes sådanne, jeg i forskellige afsnit er kommen til, nemlig en påpegen af, hvor lidt vi endnu ved om ældre dansk versbygning. Det er socratisk, men lidet glædeligt, når man ikke er Socrates. På den anden side må det formentlig være et bidrag af vægt til spørgsmålenes løsning at sætte selve problemerne under debat, påvise, hvilken række uklarheder der ligger lige for, og gennem nøgterne undersøgelser af det foreliggende materiale give vink om, i hvilke retninger og ad hvilke veje mulige løsninger kan findes. Selve versbygningsproblemet har jeg følt mig tiltrukket af fra den litterærhistoriske side; men blot indtil Arrebo ligger der en række ikke sikkert besvarede grundspørgsmål. Endda har den overtro siden E. v. d. Reckes bog fra 1881 sat sig fast, at dansk versbygning og dens grundlove er videnskabeligt fikserede. Efter min mening er dette umuligt, før versbygningens historiske udviklingsgang er fikseret, og her er næppe nok begyndelsen gjort. For mine studiers magerhed har jeg trøstet mig med en mands ord, af hvis metodelære jeg tror at have lært meget godt: »Trotz Anwendung aller zu Gebote stehenden Hülfsmittel wird man sehr häufig nicht in der Lage sein, zwischen verschiedenen Möglichkeiten der Kausalverknüpfung eine Entscheidung zu treffen oder auch nur der einen den Vorzug zuzusprechen. Es gibt viele

Fälle, in denen es höchstens ein ganz kritikloser Phantast unternehmen wird, etwas Bestimmtes über die Ursachen einer gegebenen Thatsache ausmachen zu wollen . . . Der Wissenschaft ist nur damit gedient, dass wir uns der Grenzen unserer Erkenntnis bewusst bleiben und nicht darüber hinausgehen«. (H. Paul: Grundriss I [2] 169). Med denne trøstetale til mig selv kaster jeg til slutning et blik tilbage på den undersøgelsesvej, jeg har vandret.

Jeg har på min vandring gennem dansk versbygnings historie fra de ældste tider indtil Arrebo forsøgt at fastholde forbindelsen og den organiske udvikling, hvor denne kan påvises, og at sondre mellem hvad vi ved, og hvad vi ikke ved. Af nødvendighedsgrunde, der ligger i forholdenes egen natur, har jeg begrænset mig til én hovedtype af versbygning, og jeg har da valgt den episke, og det af dobbelte årsager. Fra oldtidsdigtningens område har vi nemlig i østnordiske sprog kun bevaret utvivlsomme vers (runevers) af episk indhold, og det er en litterærhistorisk kendsgerning, at episk digtning — folkevisernes særstilling ufortalt — rummer det meste og betydeligste af middelalderens og det 16de århundredes digtning. Såfremt den Sieverske udviklingsteori for det germanske allitterationsvers blot i det væsentlige er rigtig, er dette på en eller anden måde en affødning af, hvad man til en vis grad kunde kalde et fælles indogermansk grundvers, og det nordiske rimvers, som behersker dansk digtning i over 400 år, så at sige som dens eneste type, er middelbart eller umiddelbart at udlede fra det germanske stavrimsvers. Alt i alt er dette en udviklingsrække, der spænder over mere end et årtusinde. På den anden side er kirkelyrikkens udgangspunkter tilstrækkeligt fikserede, idet den katolske kirkesang er deres litterærhistoriske og metriske basis både i middelalderen og under reformationen, og kirkelyrikkens egentlige udviklingshistorie ligger efter Arrebos metriske reformer. Som en særlig vanskelighed i metrikkens historie i Danmark står dernæst folkeviseverset, der imidler-

tid er i uløselig forbindelse med sangmetrikkens udvikling herhjemme. Forholdet er altså dette: fra det tidspunkt, da det nuværende accentuationsprincip for de germanske sprog fæstnedes, indtil i middelalderens midte den katolske gejstlighed havde taget al åndspleje i sin hånd, har vi haft én hovedtype i metrisk henseende for fortællende digtning, der følger det fællesgermanske allitterationsverses regler og i det væsentlige, måske bortset fra strofebygningen, falder sammen med fornyrðislag i den oldnordisk-islandske litteratur.

Fra omkring 1200 til noget ind i det 17de århundrede har der af dette, umiddelbart i Norden eller middelbart med tyske forbilleder som mellemled, udviklet sig en ny type, som bliver enerådende i den fortællende digtning, og som står i en endnu ikke opklaret krydsningsforbindelse med folkeviseverset.

Jeg har bestræbt mig for at belyse disse to hovedstadier i dansk versbygnings historie i deres litterærhistoriske stilling, hver for sig og i deres mulige udviklingssammenhæng. Næst at forfølge stavrimets spor fra de ældste tider til helt op i reformationstiden og derved at have gjort forsøg på en sammenhængende fremstilling af dette litterærhistorisk og metrisk lige interessante fænomen, har jeg på grundlag af det indtil nu tilgængelige materiale søgt at påvise følgende: hvis der foreligger rester eller brudstykker af vers i Nordens litteratur i de ældste runemindesmærker, hvilket på enkelte punkter er sandsynligst, så foregår der intet spring fra tiden før til tiden efter år 800. Fremdeles har jeg søgt at godtgøre, at der af oldtidsvers fra vikingetiden og fremefter for tiden kun findes runeversene som en filologisk og litterært afhjemlet kendsgerning, uden at vi endda har tilstrækkelig sikre kriterier for en sådan. Desuden findes der en række versmuligheder, som jeg har drøftet i tilslutning til andres og egne forskninger, men for min del kun kan opfatte som muligheder, skønt der her er

ved at fæstne sig en række legender i den videnskabelige bevidsthed.

For rimversets vedkommende som metrisk type har jeg ikke gennem en objektiv undersøgelse kunnet fastslå dets oprindelse, men mener at have godtgjort, at der er adskilligt flere muligheder, end man hidtil har regnet med. Det eneste sikre er, at forbindelsen mellem Otfrids vers og allitterationsverset er konstateret.

Betragter vi derimod rimversets eksistens som en kendsgerning, har jeg fastholdt og tror at have godtgjort en organisk udvikling, væsentlig paa hjemlig grund, men ofte med sideimpulser fra Tyskland, der gående parallelt med den tyske i og for sig måtte føre og i Arrebo faktisk førte til et nationalt sidestykke til den tyske renaissancemetrik.

Undervejs har jeg på grundlag af egne studier søgt at oplyse så mange af versbygningens enkeltheder som muligt og håber for alle afsnits vedkommende at have tilvejebragt en række positive oplysninger af nogen værdi. Særlig skulde dette gælde forholdet mellem skoledramaet i Tyskland og Danmark i formel henseende og det syllabiske princips anvendelse i dansk versbygnings historie, hvilket jeg, så vidt jeg ved, først har fremdraget i sammenhæng efter impulser fra professor Paludans forelæsninger. Derimod har det ligget uden for min disposition at give nogen udtømmende eller afsluttende enkeltskildring af særlige digterværkers metriske forhold, som først får betydning, når vedkommende afsnit af den historiske metrik skal skrives. Fremdeles har jeg kun lejlighedsvis berørt egentlige metrisk-rytmiske forhold, ikke fordi jeg ikke har en bestemt opfattelse af disse spørgsmål, men fordi jeg for tiden ikke kan begrunde den og jeg ydermere finder vor nuværende viden om den tids rimform så lille, at en gennemført undersøgelse af de faktiske forhold måske vil føre til helt andre resultater. Ti her om nogensteds gælder det, at forudfattede meninger er ødelæggende for en forskning, der kun vil bygge på kendsgerninger eller

vel afhjemlede sandsynlighedsgrunde. Alene det ensformige stykke af versbygningens udviklingshistorie fra 1200—1600 er for stort til nu at kunne rummes i et om end nok så genialt totalsyn.

Nogle i forkortet form anførte kildeskrifter:

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie (Årb. for nord Oldk.).
Arkiv för nordisk filologi (Arkiv).
Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur herausgeg. v. H. Paul und W. Braune (Beiträge).
Biskupa sögur gefnar út af hinu íslenzka bókmentafélagi I—II (Bisk. sǫg.).
Brugmann (und Delbrück): Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen I—V. (Brugmann).
Bugge: Norges Indskrifter med de ældre Runer (N. I.).
Danmarks gamle Folkeviser ved Sv. Grundtvig (DgF.).
Grundriss der romanischen Philologie herausgegeben von Gustav Gröber (Gröbers Grundriss).
Grundriss der germanischen Philologie herausgegeben von Hermann Paul (Pauls Grundriss, Grundriss).
Neudrucke deutscher Litteraturwerke des XVI und XVII Jahrhunderts (Neudrucke).
Paludan: Renaissancebevægelsen i Danmarks Litteratur (Renaissanceb. etc.).
Wimmer: De danske Runemindesmærker I (D. R. M.).

Samlet litteraturfortegnelse, æmnet vedrørende, findes fyldig i Grundriss, hos Minor og i Arkiv, hvorfor jeg har ment at kunne udelade en saadan her.

3 2000 001 181 595

3 2000 001 181 595

